

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**AFGANİSTAN'DA İKTİDAR MÜCADELESİ VE
DIŞMÜDAHALELER, 1973-2014**

**Yüksek Lisans Tezi
Mohammad Aref SALİHY**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Atay AKDEVELİOĞLU**

Ankara- 2014

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AFGANİSTAN'DA İKTİDAR MÜCADELESİ VE DIŞ
MÜDAHALELER,1973-2014

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç.Dr. Atay AKDEVELİOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

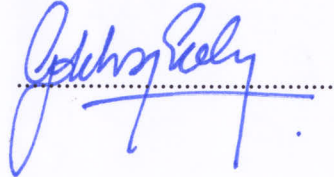
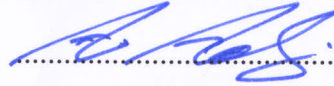
İmzası

Yrd.Doç.Dr. Atay AKDEVELİOĞLU

Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Yrd. Doç. Dr. Gökhan ERDEM

Tez Sınavı Tarihi 31/10/2014

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...05...../.....11...../...2014..)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Mohammad Aref Salihy.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SSCB İŞGALİNE GİDEN SÜREÇ (1973-1979)

I. Afganistan'ın Demografisi.....	3
II. 1973 Öncesi Afganistan.....	5
III. Beyaz Devrim ve Davut Han'ın Cumhurbaşkanlık Dönemi	17
IV. Sol Hükümetler Dönemi	27
A. Nur Muhammed Taraki Dönemi.....	27
1. Nur Muhammed Taraki Hükümetine Karşı Silahlı Muhalefet	31
2. Nur Muhammed Taraki Hükümetinin Sonu	35
B. Hafızullah Emin Dönemi	37

İKİNCİ BÖLÜM

SSCB'NİN AFGANİSTAN'I İŞGALİ VE DIŞ TEPKİLER (1979-1992)

I. Babrak Karmal Dönemi	40
II. Dr. Necibullah Dönemi	45
A. SSCB İşgali Döneminde Dr. Necibullah Hükümeti	45
1. SSCB'nin Afganistan'dan Çekilişi İçin BM Genel Kurulunun Kararları ve Cenevre Anlaşması	47

2. SSCB'nin Afganistan'dan Çekilişi	48
B. SSCB Çekilişinden Sonra Dr. Necibullah'ın Hükümeti	51
III. SSCB'ye ve Afganistan'daki Rejimlere Karşı Savaşan Gruplar	58
A. Sünni Partiler	58
B. Şii Hazara Grupları	64
C. İslamcı Olmayan Partiler	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMCI GÜÇLERİN AFGANİSTAN'DA İKTİDARA

GELMESİ (1992-2001)

I. Mücahitlerin İktidara Gelişi ve İç Savaş Dönemi	66
A. Sıbgatullah Müceddedi Dönemi	66
B. Burhaneddin Rabbani Dönemi	70
II. Taliban Dönemi	74
A. Taliban'ın Ortaya Çıkışı	74
B. Taliban'ın İktidara Gelişi	81
1. Taliban Kuzey'i Ele Geçirmesi	84
2. Taliban'ın İkinci Kez Kuzeyi Ele Geçirmesi	87
C. Taliban'ın Ekonomik Kaynakları	89
D. Taliban'ın İç ve Dış Siyaseti	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
11 EYLÜL OLAYI VE YENİ DÖNEMDE
AFGANİSTAN (2001-2014)

I.	11 Eylül Saldırıları ve 11 Eylül ile İlgili BM'nin ve NATO'nun Kararlar	94
	A. 11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Tepkisi	94
	B. 11 Eylül ile İlgili BM ve NATO Tarafından Alınan Kararlar	96
II.	El Kaide Örgütü ve Gerçekleştiren Eylemleri	98
III.	ABD, NATO, Koalisyon ve Afgan Birleşik Güçlerinin Taliban ve El Kaide ile Mücadeleleri	101
IV.	Bonn Antlaşması ve Yeni Devletin Kurulması.....	108
V.	Hamid Karzai'nin Cumhurbaşkanlık Dönemi	111
	A. Geçici Hükümet	111
	B. Hamid Karzai'nin İlk Dönem Cumhurbaşkanlığı (2004-2009).....	115
	1. Politik ve Ekonomik Gelişmeleri.....	117
	2. Ortaya Çıkan Sorunlar	119
	C. Hamid Karzai'nin İkinci Dönem Cumhurbaşkanlığı (2009-2014).....	121
	1. İkinci Bonn Antlaşması	125
	2. Taliban Sorunu.....	127
	3. ABD'nin Afganistan- Pakistan Stratejisi.....	129
	4. Afganistan ve ABD Arasındaki Stratejik Anlaşma	133
VI.	Hamid Karzai Sonrası Afganistan	138
	A. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri.....	138
	B. Afganistan'ın Geleceği	142

SONUÇ.....	144
ÖZET.....	149
ABSTRACT.....	150
KAYNAKÇA	151
EKLER.....	165

TEŞEKKÜR

Bu çalışma süresince, güler yüzüyle, sabrıyla, samimiyetiyle ve bilgisiyle yardımlarını benden esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Atay Akdevelioğlu'na sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam esnasında çok bunaldığım zamanlarda bana tahammül eden ve destek olan aileme özellikle anne ve babama teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmam boyunca emeği geçen tüm hocalar ve arkadaşlarıma teşekkür ederim

Muhammed Aref SALİHY

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADHP	: Afganistan Demokratik Halk Partisi
AfPak	: Afganistan Pakistan
ATT	: Afganistan Transit Ticaret
AWACS	: Airborne Warning and Control System
BBC	: British Broadcasting Corporation
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Central Intelligence Agency
DDR	: Disarmament, Demobilization, and Reintegration
DTM	: Dünya Ticaret Merkezi
ISAF	: International Security Assistance Force
ISI	: Inter Servis Intelligence
JANIB	: Joint Afghan NATO Inteqal Board
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti {Devlet Güvenlik Teşkilatı}
MÖ	: Millattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NTM-A	: NATO Training Mission in Afghanistan
PRT	: Provincial Reconstruction Team
SEFZA	: Guruh-i Kar, Sazman-i Fedai-ani Afghanistan

[İş Grubu, Afganistan Fedacılar Organizasyonu]

SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSR	: Security Sector Reform
TIR	: Transit International Routier
UNDCP	: United Nations Drugs Control Program

GİRİŞ

Bu çalışmada, Afganistan’da iktidar mücadeleleri ve dış müdahalelerin bundaki rolü, siyasi tarih perspektifinde incelenmiştir. Krolonojik biçimde ele alınan konular 1973-2014 yıllarını kapsamaktadır.

Afganistan, sahip olduğu coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca işgallere maruz kalmıştır. Bu durum, ülkenin her açıdan zayıf konuma düşmesine neden olmuştur. Bu nedenle Afganistan’da iç istikrar kolay sağlanamamış ve iktidar mücadelelerine genellikle silahlı çatışma da eşlik etmiştir. Bu çatışmalar da bir kısır döngü yaratarak, dış müdahaleleri daha kolay hale getirmiştir.

Bu çalışmada esas olarak iki soruya cevap aranacaktır. Öncelikle, 1973 yılından itibaren Afganistan’daki iktidar mücadelesinin neden daima silahlı çatışmayı da içere geldiği sorgulanacaktır. Cevabı aranacak ikinci soru ise söz konusu iktidar mücadelesine dış müdahalelerin etkisinin, hangi düzeyde olduğudur.

Bu tez, giriş ve sonuç bölümleri dışında dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Afganistan’ın 1973 Devrimi’ne giden süreci, 1973’te gerçekleşen Beyaz Devrim, 1973 Devrimi’nden sonra hükümete karşı yerel ayaklanmaların başlaması ve özellikle İslamcı gruplar ile solcu örgütlerin hükümete karşı tavır alması ele alınmıştır. Bunlara paralel biçimde, bu dönemde dış güçlerin müdahaleleri de incelenmiştir. Ayrıca solcu partilerin kuruluşu ve harekete geçmesiyle beraber, 1978’de gerçekleşen devrimde dahil olmak üzere SSCB’nin Afganistan’ı işgaline kadar olan dönem incelenmiştir.

İkinci bölümde, SSCB işgali sürecinde mücahitlerin aktif bir şekilde SSCB'ye karşı mücadele etmeleri ve dış güçlerin (özellikle ABD, İran, Suudi Arabistan ve Pakistan'ın) SSCB'ye karşı İslamcı gruplara her türlü desteği sağlamaları incelenmiştir. SSCB'nin Afganistan'dan çekilişi ile ilgili BM kararları, SSCB'nin Afganistan'dan çekilişi, SSCB'nin çekilmesinden sonra devam eden iç savaş ve SSCB yanlısı olan rejimin, İslamcı gruplar tarafından devrilmesine kadar olan süreç incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde solcu komünist partiler ve SSCB'ye karşı savaşan mücahit grupları ile ilgili bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde mücahit grupların iktidara gelmesi, Taliban'ın ortaya çıkışı, iktidara gelmesi, ekonomik kaynakları ve iç ve dış siyaseti incelenmiştir.

Dördüncü bölümde 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesinden başlayarak günümüze kadar ABD'nin Afganistan'da yaptığı müdahaleler ve strateji arayışları ele alınmıştır. Bu çerçevede NATO ve BM tarafından alınan kararlar, Taliban'a karşı başlatılan savaş, Taliban'ın devrilmesi ve Bonn konferansında Afganistan'ın konusu ile alınan kararlar incelenmiştir. Ayrıca Afganistan seçimlerindeki iktidar mücadelesi, ABD'nin Afganistan ve Pakistan ile ilgili 2009 stratejisi ve 2014 sonrasındaki Afganistan stratejisi üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SSCB İŞGALİNE GİDEN SÜREÇ (1973-1979)

I. Afganistan'ın Demografisi

Afganistan denize kıyısı olmayan bir ülke olmak üzere Orta Asya'da bulunur. Afganistan 652000 km²'lik bir yüz ölçümüne¹ sahiptir. Afganistan kuzey'de Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan ile, doğu'da Doğu Türkistan ve Pakistan ile, güney'de Pakistan ile ve batı'da da İran ile komşudur.

Afganistan'ın resmi dini islam dinidir ve halkı %99'u Müslüman olan ülkede nüfusun %84 Sünni, %15 Şii Müslüman ve %1'de sihlardan oluşmaktadır.²

Afganistan'ın toplam nüfusunun 2009 Temmuz verilerine göre 33.609.937 olduğu tahmin edilmektedir.³ Afganistan'da Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Hazaralar, ve az sayıda nüfusları olan Türkmenler, Aymaklar, Noristanliler, Paşayiler, Karluklar, Araplar, Belüçiler, Kırgızlar, gibi etnik gruplar yaşamaktadır.

Peştunlar genellikle Afganistan'ın güneyinde ve güneydoğusunda yaşayan ve Peştunca dili konuşan bir halktır. Afganistan nüfusunun yaklaşık %42 oluşturan Peştunlar'ın 12 milyon nüfusa sahip oldukları söylenmektedir.⁴ Peştunlar Afgan adının bütün Afganistan halkı için kullanılmaya başlanmasından önce bu adı taşıyorlardı.

¹Atlas-e Jahan, [Dünya Atlası],Tahran, 2005, s. 19.

² Mary louise Kelyford, **Sarzamin va Mardumi Afganistan, [Afganistan Halkı ve Toprağı]**, Çeviri Murtaza Asadi Kabil, Gaznavi Kitabhane Yayınları, [t.y.], s. 93.

³ Nuh Yılmaz, "ABD'nin AF-PAK Stratejisi Ekseninde Afganistan Seçimleri", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, Sayı 11, 2009, s. 6.

⁴ Murat Büyükbaş, **Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı**, (Yüksek Lisan Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta, 2006), s. 15.

Afganistan’da yaşayan başka bir etnik grup Taciklerdir. Tacikler genellikle Afganistan’ın kuzeydoğusunun belirli bölgelerinde, Tahar ve Badahşan vilayetleri ve kuzeyin bazı bölgelerinde, Kunduz Samangan ve Balh vilayetleri gibi bölgelerde bulunmaktadır, Ayrıca Afganistan’ın batısında Herat vilayetinde, Afganistan’ın orta doğu kısmında Bağlan, Parvan ve Pancşer vilayetlerinde çoğunluk şeklinde bulundukları bilinmektedir. Ayrıca başkent Kabil’de de bulunmaktadır. 2004 nüfus sayımına göre 7,7 milyon oldukları söylenmektedir.⁵ Tacikler Sünni Müslüman inancına sahiptirler. Tacikler, Farsça ve Tacikçe’ye yakın olan Derice dil lehçesinde konuşmaktadırlar

Gene Afganistan’da yaşayan ülkenin en eski yerleşik büyük etnik gruplardan biri olan Türklerdir.⁶ Afganistan’daki Türklerin içinde en kalabalık olan Özbek Türkleridir. Özbekler genellikle Afganistan’ın kuzeydoğu, kuzey, kuzeybatısında çoğunluğu teşkil eden kalabalık bir etniktir. Afganistan’ın Bağlan ve Kandahar illinde az sayıda bulundukları bilinmektedir. Özbeklerde Peştunlar ve Tacikler gibi Sünni Müslümandır. Özbekler ülkenin %16 teşkil etmektedirler.⁷ Ülkede yaşayan Türkler hakkında kesin sayı verilmemektedir.⁸

Afganistan’da bulunan ve ülkenin nüfusun önemli bir kısmını oluşturan başka bir etnik Hazaralardır. Türk soylu bir millet olmalarına rağmen, Farsçaya yakın olan Hazaraca lehçesini konuşmaktadırlar. Bu halk Afganistan nüfusunun yaklaşık

⁵ A.g.e., s. 16.

⁶ Muhammed Aleem Saaie, **Afganistan’da Siyasi Partiler Tarihçesi**, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta, 2009), s. 21.

⁷ Firuz Fevzi, “Afganistan’da Türkoloji Ve Türkçe Çalışmaları Hakkında Bir Araştırma”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2, 2013, s. 495.

⁸ Burcu Çam Yücebaş, **Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan Politikalarının İkinci Körfez Savaş sonrası Dönemde Amerikan Kamuoyundaki Yansımalar**, (Yüksek Lisan Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011), s. 22.

%9'unu (yaklaşık 2,6 milyon kişi)⁹ oluşturduğu bilinmektedir. Şii Müslüman inancına sahiptirler ve Afganistan'ın merkez vilayetlerde özellikle yoğun olarak Bamyan vilayetinde yaşamaktadırlar.

II. 1973 Öncesi Afganistan

Her çağda stratejik öneme sahip olan Afganistan bölgesi, tarih boyunca sürekli olarak bölgesel ve büyük güçlerinin saldırıları ve tacizlerine uğramıştır. Milattan Önce (M.Ö.) 529-535 yılları arasında¹⁰ Akhamanşî Kuruş Pers padişahı Afganistan'a saldırmış ve Afganistan'ın bir kısmını işgal etmiştir. Ardından Makedonyalı İskender, Akhamanşî Pers şah-ı üçüncü Daryuşu (Dara) mağlup ederek M.Ö. 330'lü yıllarda Afganistan'ın Herat vilayetini ele geçirmiştir.¹¹ Akhamanşî Şah-ı Kuruş tarafından işgal edilen Afganistan bölgeleri, M.Ö. 327-328 yılları arasında tamamen Büyük İskender'in ordusu tarafından ele geçirilmiştir.¹²

Afganistan bölgesi, yedinci- sekizinci yüzyılda Araplar tarafından feth edilmiştir¹³ ve İslam dini bu ülkede yayılmıştır. Dokuzuncu yüz yıldan itibaren sırayla Afganistan'da Tahiriler, Safariler ve Samaniler hükümdarlık sürdürmüşlerdir. Onuncu yüz yıldan on üçüncü yüz yıla kadar Gazneliler ve Guriler gibi büyük

⁹ A.g.e., s. 21.

¹⁰ Mir Muhammed Sediğ Farhang, **Afganistan Dar Panc Karn-e Akhir**, [Afganistan Son Beş Yüz yılda], Cilt 1, Peşavur, Hakim Sanayi Yayınları, 1989, s. 89.

¹¹ Ahmed Ali Kehzad, **Afganistan Dar Partav-e Tarikh**, [Afganistan Tarihin Işığında], Tahrân, Dünya-yı Kitap Yayınları, 2010, s. 88.

¹² A.g.e., s. 90.

¹³ Jelalluddin Sediğ, **Afganistan Dar Dayratul Maaruf Tacik**, [Afganistan Tacik Ansiklopedisinde], Peşavur, Mayvand Yayınları, 2004, s. 22.

devletler, ortaya çıkmıştır ve bu dönemden sonra Moğol ve Timur imparatorlukları Afganistan'da hakim konumuna gelmiştir.¹⁴

Amir Timur'un torunlarından olan Muhammed Babür, Afganistan ve Hindistan'da Babür devletini kurmuştur. Muhammed Babür Afganistan ve Hindistan arasında dengeyi sağlamayamamış ve bu durum; kuzeyden Şaybani Han devleti ve kuzeybatıdan da Safevilerin Afganistan'a inmesine sebep olmuştur. Babür devleti'nin zayıflaması üzerine, Afgan kabileleri de bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu durumda Gılzay ve Abdaliler gibi bazı kabileler da ayaklanmaya başlamış ve bu esnada Nadir Afşar komutasındaki Türkmen ordusu Afganistan ve İran'ın bir kısmını yönetimi altına almıştır.¹⁵ Nadir Afşar'ın ölümünden sonra Ahmet Şah-ı Abdali ismindeki peştun asıllı birisi iktidara gelmiş ve Hindistan'daki Babür devleti'ni kendi hakimiyetinin altına almış.¹⁶ Babür devletinin yıkılmasıyla Türkler Afganistan'daki hâkimiyetlerini günümüze dek kaybetmişlerdir.

Bu günkü Afganistan ismiyle anılan ülke Ahmet Şah-ı Durani tarafından 1747'de kurulmuştur.¹⁷ Ahmet Şah-ı Durani'nin, oğlu ve torununun hakimiyetlerinden sonra, 1826'da Barakzay hanedanının kurucusu¹⁸ olan Amir Dost Muhammed Han yönetime geçmiş ve bu dönemde Hindistan'a hâkim olan İngilizler, Afgan birliğini zayıflatma çabasına girmiştir.¹⁹

¹⁴ A.g.e.

¹⁵ Farhang, a.g.e., s. 88-98.

¹⁶ A.g.e., s. 110-117.

¹⁷ Zahir Tanin, **Afganistan Dar Qarn-e Bistum**, [Afganistan Yirminci Yüzyılda], Tahran, Teef Nigar Yayınları, 2005, s. 19.

¹⁸ Dost Muhammed Han, http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dost_Muhammed_han, (erişim Tarihi: 10.08.2014).

¹⁹ Tanin, a.g.e., s. 21.

1839’de İngilizler Afganistan’ı işgal ederek Afganistan’ın başkenti Kabil’i ele geçirmişler ve kendi adamları olan Şah Şeja’yı Kabil’de iktidara getirmişler. Bunun üzerine 1839-1842 yılları arasında Afganistan halkının dış müdahaleye karşı savaşı başlatmışlar. Bu savaş, birinci İngiliz ve Afgan savaşı olarak bilinmektedir ve savaş sonucunda İngilizler Afganistan’dan geri çekilmiştir.²⁰

İngilizler ikinci kez Afganistan’a saldırarak Kabil’i 6 Ekim 1879’da işgal etmişler ve Afganistan halkı işgalci İngilizlere karşı Aralık 1879’de ayaklanmaya başlamıştır. Bu dönemde Amir Dost Muhammed Han’ın torunu Muhammed Yakub Han İngilizler tarafından tahttan indirilerek Hindistan’a götürülmüştür. Muhammed Yakub Han’dan sonra Buhara’da yaşamakta olan amcasının oğlu Amir Abdurrahman Han İngilizlerin tarafından iktidara getirilmiş²¹ ve Afganistan’ın şimdiki haritası Amir Abdul Rahman Han (1880-1901)’da zamanında Durand²² hattı olarak bilinen

²⁰ Said Muhammed Baqer Musbahzada, **Tarikh Siyasi Mukhtasar Afghanistan, [Afganistan’ın Kısa Siyasi Tarihi]**, Mashhad, Marandiz Yayınları, 2009, s. 60-62.

²¹ **A.g.e.**, s. 72-75.

²² 19. Yüzyılda dünyanın en büyük emperyalist devletlerinden biri olan Britanya, Hindistan yarımadasının da tamamını kontrolünde tutmaktaydı. Bu dönemlerde diğer bir sömürgeci devlet olan Çarlık Rusya, Orta Asya hanlıklarını yıkarak bugünkü Afganistan ile komşu konumuna gelmişti. Böylece Afganistan iki imparatorluk ortasında büyük bir mücadele sahasına dönüşmüştü. Fakat her iki taraf da bu bölgede mutlak hâkimiyeti sağlayamamıştır. Dolayısı ile Afganistan iki taraf arasında tampon bir bölge olarak kabul edilmiştir. Ancak söz konusu bölgenin sınırları kesin çizgilerle belirlenmediği için bir takım mahalli ayaklanmaların da önüne geçilememiştir. Bu nedenle Britanya devleti sürekli olarak kendisine sorun yaratan bir takım Peştun kabilelerinin büyük bir bölümünü kendi sömürgesindeki Hindistan sınırları içerisine dâhil eden Lahor (1838) ve Gandomak (1879) antlaşmalarını Afgan yönetimine kabul ettirmiştir. Bu antlaşmalar ile Swat, Bajaur ve Chatral gibi bölgeler Hindistan’a bırakılmasına rağmen bölgedeki sorunların çözümü konusunda bir ilerleme kaydedilememiştir. Dolayısı ile İngiliz yönetimi tampon bir ülke olan Afganistan ile sömürge altındaki Hindistan sınırlarının kesin olarak belirlenmesi için dışişleri sekreteri General Mortimer Durand’ı bölgeye göndermiştir. Ekim 1893’te Hindistan’a gelen General Durand, Afganistan Emiri Abdurrahman Han’a birçok antlaşmanın yanı sıra bu ülkenin güney sınırlarının belirlenmesi hususundaki antlaşmayı da kabul ettirmiştir. Nihayetinde 12 Kasım 1893’te bugünkü Afganistan’ın güneydoğusundan güneybatısına uzanan sınırları çizerek İngiliz sömürgesi altındaki Hindistan’dan ayırmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Fazıl Ahmed Burget, “Durand Hattı: Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı”, **Orta Doğu Analizi**, Cilt: 5, Sayı: 56, 2013, s. 62.

bu sınırın belirlenmesine sebep olmuştur.²³ Amir Abdul Rahman Han'ın, ölümünden sonra onun oğlu Amir Habibullah Han (1901-1919) iktidara gelmiştir.²⁴

Amir Amanullah Han babasını yerine geçmiştir. Amir Amanullah Han Hindistan'daki İngiliz valisine bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsızlığını istemiş. Amir Amanullah Han İngilizlere gönderdiği mektubun cevabını beklemeden özgür ve egemen bir politika izleyerek 11 gün sonra yani 13 Mart 1919'da Afganistan'ın istiklalini ilan etmiştir ve SSCB'ye diplomat göndererek Afganistan'ı resmîyete tanımasını istemiştir. SSCB de Afganistan'ı resmen tanıyan ilk devlet olmuştur ve İngiltere ise Afganistan'ı bağımsızlığını kabul etmemiştir.²⁵

Bu durum Afganistan ve İngiltere arasında bir başka savaşın başlamasına neden olmuştur. Bağımsızlık savaşı olarak da adlandırılan üçüncü Afgan İngiliz savaşı sonucunda, başarı elde edemeyen İngilizler, anlaşma yapmak zorunda kalmışlar. Böylece Ravalpindi Ateşkesi (8 Ağustos 1919) ve Kâbil antlaşması (22 Kasım 1921)'de imzalanmış ve İngilizler Afganistan'ın bağımsızlığını resmen tanımışlar.²⁶

Amir Amanullah Han Afganistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra, Afganistan'ın gelişmesi için batı tarzı bir modernleşmeyi uygulamaya başlamış ve SSCB ile yakın ilişkiler kurma çabasına girmiş ve bu ilişkiler Afganistan halkının ayaklanmasına neden olmuştur. Böylece 19 Ocak 1929'da İngilizlerin Amir Amanullah Han'a karşı başlattığı propagandası sonucunda, Amir Amanullah Han

²³ Musbahzada, **a.g.e.**, s. 19.

²⁴ Tanin, **a.g.e.**, s. 21.

²⁵ **A.g.e.**, s. 36-38.

²⁶ Aliye Yılmaz, "Amanullah Han'ın Islahatları ve Atatürk", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 21, 2010, s. 156.

tahttan indirilmiş ve kardeşi İnyetullah üç günlük padişahlığa geçmiş ondan sonra, Amir Amanullah Han'a karşı savaşan Kabil kentinin kuzeyinde bulunan Kalakan bölgesinden olan Tacik asıllı Habibullah Kalakani din hizmetçisi unvanını alarak padişahlığı ele geçirmiştir. Amir Amanullah Han 1929'de Nisan ayının son günlerinde ülkeyi daimi bir şekilde terk ederek Hindistan yoluyla İtalya'ya gitmiş ve onun vefalı dostları da farklı nedenlerle ülke içinde savaştan çekilmişlerdir. Böylece ülke ortamı, eski savunma bakanı, Amir Amanullah Han'ın amcasının oğlu ve Barakzay hanedanı mensuplarından olan Nadir Şah'ın müdahalesine müsait hale gelmiştir. Nadir Şah'ın sınır dışında olan güçleri Kabil'e girmeyi başarmış ve Habibullah Kalakani'nin 9 aylık hükümetine son vermiştir.²⁷

Nadir Şah iktidarı ele geçirdikten sonra, dört sene hükümdarlık etmiş ve 8 Kasım 1933'te Hazara asıllı bir öğrenci tarafından tabancayla vurularak hayatına son verilmiştir. Ardından Nadir Şah'ın on dokuz yaşında olan oğlu Muhammed Zahir Şah 8 Kasım 1933'te babasının yerine tahta geçmiştir.²⁸ 1973 yılına kadar tahtta kalacak olan son hükümdar Muhammed Zahir Şah resmen kral ilan edilmesine rağmen fiilen iktidar, Nadir Şah'ın kardeşlerinin elinde olmuş ve krallığı yönetenlerin başında Zahir Şah'ın amcası Başbakan Serdar Muhammed Haşim Han gelmiştir.²⁹

1946'da Serdar Muhammed Haşim Han'ın yerine başbakanlığa Şah Mahmut Han getirilmiştir. Şah Mahmut Han'ın başbakanlığa geçmesiyle Afganistan'da yeni bir dönem başlamış ve bu dönem demokrasi dönemi olarak adlandırılmıştır.³⁰ Şah

²⁷Tanin, **a.g.e.**, s. 60-67.

²⁸Musbahzada, **a.g.e.**, s. 101-106.

²⁹Tanin, **a.g.e.**, s. 75-77.

³⁰**A.g.e.**, s. 83.

Mahmut Han ÷lkede liberal bir dönemin başlatıcısı olduğunda kısmi de olsa modernleşme yönünde adımlar atmıştır ve ulusal sanayinin kurulması amacıyla düzenlemeler yapmıştır.³¹

Şah Mahmut Han Afganistan'ın askeri açıdan da gelişmesi için dış ÷lkelerle irtibata geçmiştir. Şah Mahmut Han bu doğrultuda 1951'de ABD başkanı Truman ile iki ÷lke arasında askeri anlaşma yapılması isteğinde bulunup, yüz yüze konuşmuşsa da görüşmeleri sonuç vermemiştir.³²

1953'te Şah Mahmut'un sağlık nedenlerden dolayı istifa ettiğı Kabil Radyosunca açıklanmış ve Şah Mahmut'un yerine Başbakanlığa, kardeşinin oğlu yani Zahir Şah'ın kuzeni, Davud Han getirilmiştir. Davud Han, hızlı ve radikal bir kalkınma taraftarı bir kimliğe sahip olan ve bir grup aydın genç tarafından desteklendiğı bilinmektedir.³³

1953'te Davut Han başbakan olduğunda ABD'ye askeri anlaşma yapma önerisinde bulunmuştur, ancak bu öneri ABD tarafından tekrar rededilmiştir. Afganistan'ın ABD'den talep ettiğı askeri yardımın rededilmesinin nedeni, bu dönemde Afganistan Pakistan ilişkilerinin gerginleşmesi yani iki ÷lke arasındaki sınır sorununun daha da alevlendiğı bir dönem de bulunulması ve ABD'nin Pakistan ile yaptığı yeni strateji birliğı ve Pakistan'la ilişkilerinin bozulmasını istememesi olarak düşünülmektedir. ABD tarafında askeri anlaşma rededildiğinde, SSCB bu fırsatı kaçırmayıp hemen Kabil'de bulunan büyükelçisi aracılığıyla Afganistan'a yardım

³¹ Volkan Yaraşır **11 Eylül: Gerçeğın Çölüne Hoş Geldiniz**, İstanbul, Gendaş Kültür Yayınları, 2001, s. 71.

³² Afganistan ve Afganistan Tarihi", <http://www.msxllabs.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/10412-afganistan-ve-afganistan-tarihi.html>, (erişim tarihi: 31.12.2013).

³³ Mehmet Saray, **Afganistan ve Türkler**, Ankara, ASAM Yayınları, 2002, s. 173.

etmeye hazır olduğunu iletmiştir. Davut Han da SSCB'nin bu teklifini reddetmeyip hemen kabul etmiştir.³⁴ Bunun üzerine 1954 yılında ülke arasındaki ilk kredi anlaşması imzalanmış ve karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir.³⁵

İki devlet arasında ilişkiler kurulduktan sonra 1955'te SSCB komünist partisi genel sekreteri Nikita Sergeyeviç Kruşçev Kabil'i ziyaret ederken bu ziyaretten sonra ikili ziyaretler iki ülke arasında devam etmiştir. 1956 Mart ayında SSCB bakanlar kurulu birinci başbakan yardımcısı Anastas Mikoyan'ın da bulunduğu SSCB heyeti Kabil'e gelmiş ve ardından da başbakan Davut Han SSCB'nin dostluk göstermesine karşılık Ekim 1956'de Moskova'ya ziyarete gitmiştir.³⁶ Başbakan Davut Han'ın 1956'da SSCB'ye yaptığı ziyaretten sonra SSCB danışmanları Afganistan'a gelmeye başlamışlardır.³⁷ 1956'de SSCB ile Afganistan arasında 25 milyon dolarlık silah (tank savaş uçakları) alımını içeren bir anlaşma yapılmıştır.³⁸ Bu anlaşma üzere 1957 yılının yazında Muhammed Zahir Şah SSCB'yi ziyaretetmiştir. Davut Han'ın kardeşi ve Afgan hariciye vekili Muhammed Naim, 1958 sonları ile 1959 başlarında iki defa Moskova'yı ziyaret ederek SSCB yöneticileriyle görüşmeler yapmışlar. Beş ay sonra Davud Han Moskova'yı 1959 Mayıs ayında ziyaret etmiştir. Afgan liderlerinin Moskova'yı ziyaretlerinin hemen ardından SSCB Afganistan'a yardımlarını hızlandırmıştır.³⁹

³⁴ George Arny, **Afganistan Guzargah-i Keshwar Gushayan**, [Afganistan Fatihler Güzergahı], Çev: Muhammed Yusuf Elmi ve Habibulrahman Hala, Peşavur, Saba Kitabkhana Yayınları, 2007. s. 40.

³⁵ Afganistan ve Afganistan Tarihi", **a.g.e.**, (erişim tarihi: 31.12.2013).

³⁶ Saray, **a.g.e.**, s. 177.

³⁷ Afganistan ve Afganistan Tarihi, **a.g.e.**, (erişim tarihi: 31.12.2013).

³⁸ Arny, **a.g.e.**, s. 40.

³⁹ Saray, **a.g.e.**, s. 177.

Bir süre sonra 1963'te Davut Han'ın yerine Dr. Muhammed Yusuf başbakanlığa getirilmiştir. Başbakan Dr. Muhammed Yusuf liberal bir görüşe sahip olduğu ve krallık ailesine mensup olmadığı bilinmektedir.⁴⁰

1964 yılında Muhammed Zahir Şah babasının hazırladığı anayasayı değiştirerek kendi anayasasını ilan etmiştir. Bu anayasa önceki anayasadan çok daha liberal ve ilerici bir anayasa modeli olmuştur. Bu yeni anayasaya göre artık siyasi partiler kurmak serbest hale gelmiş ve kraliyet mensuplarının hükümette yer alması yasaklanmıştır. Basın ve düşünce özgürlüğü gündeme getirilmiştir.⁴¹ 9 Eylül 1964'te yürürlüğe giren yeni anayasa sonrası 1965 yılında yapılan parlamento seçimleri sonucunda oluşan parlamentoda çoğunluğun muhafazakârların eline geçmiş ve ülkenin karışık bir döneme girmesine neden olmuştur. Ayrıca yeni anayasanın komünist parti haricinde siyasi partilerin kurulmasına da izin verilmesi üzerine, 1964 yılında, önce Davut Han'ın kurduğu Vayş Zelmayan (Bilinçli Gençler)⁴² ve 1965'te Taraki'nin kurduğu Afganistan Demokratik Halk Partisi (ADHP)⁴³ ortaya çıkmıştır.⁴⁴

⁴⁰ **Afganistan, [Afganistan]**, Tehran, Vazarat-i Omor-i Kharijahk İran Yayınları, 2007, s. 162.

⁴¹ Hasan Uysal, **Adı Afganistan**, Ankara, öteki Yayınları, 1996, s. 77.

⁴² Afganistan'da demokratikleşme söylemleri başlar başlamaz, çoğunluğunu o dönemdeki Peştun yazarlarının oluşturduğu bir hareketi başlamıştır. Veyş Zelmiyan (*İlericiGençler*) adı altında ilk defa 1947'de faaliyete başlayan bu grup, aynı yılda yapılan meclis seçimlerine faal bir şekilde katılmış ve birçok milletvekili de çıkarmıştır. Bu dönemlerde kısmen gizli olarak faaliyet gösteren bu grup, 1950'den sonra resmi olarak faaliyete başlamıştır. Söz konusu grup Afganistan tarihinde ilk resmi siyasi partidir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Muhammed Aleem Saaie, "**Afganistan'da Siyasi Partiler Tarihçesi**", (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Işpata, 2009), s. 62.

⁴³ Zahir Şah, 1964'te ülkede yeni bir demokrasi programı ilan etmiş. Bunun sonucu 1 Ocak 1965'te kurulan ADHP ise işgal öncesi yapılan komünist devrim ve işgal süresince ülke kaderinde etkili olmuş. Partinin genel sekreteri Nur Muhammed Taraki, Partinin ikinci lideri ve aynı zamanda Taraki'nin sadık öğrencisi olarak tanınan Hafızullah Emin ve üçüncü lideri Babrak Karmal'dır. Karmal 1965'te milletvekili olarak parlamentoya girmiştir. Dördüncü lideri de Dr. Necibullah olarak tanınır. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: **Rusya'nın Afganistan İşgali**, sayfa. 1-16, s. 2-3.

Afganistan Cumhuriyet Halk Partisi, ADHP ve Parçam Partilerine ayrılmakla kalmayıp başka partilere de ayrılmıştır. Bu partiler şu şekildedir:

- 1967 yılında Muhammed Tahir Badahşidir liderliğinde Sitem-i Milli kısaltması Sitemi adıyla tanılan, Sazman-i İnkılab-i Zahmet Kaşan-i Afghanistan (SAZA) ayrılmıştır.

Ayrıca bu dönemde kurulan başka bir parti Şula-i Cavid partisidir. Başlangıçta yeni demokratik akımı olarak adlandırılan bu parti⁴⁵ daha önce Halk Partisinin kurucu üyelerinden biri olan ve bu partinin lideri olan Abdul Rahman Mahmudi'nin kardeşi Abdul Rahim Mahmmudi tarafından 1964'te birtakım aydın gençlerin etrafına toplanmasıyla Hizb-i Demokratik-i Navin (Yeni Demokratik Partisi) isminde yeni bir hareket kurulmuştur. Maovist ideoloji etrafında birleşen bu grup çok aşırıya varan tutumları nedeniyle halk arasında pek fazla sevilmemiştir. 1967'de yapılan ilk kongresinde partinin adı Sazman-i Cevanan-i Mutarakki (Gelişmiş Gençler Partisi) olarak değiştirilmiş ve Şule-yi Cavid isminde bir gazete çıkarılmasıyla halk arasında Şule-yi Cavid veya kısaca şuleyi adı ile bilinen bir yayın organı anılmaya başlamıştır.⁴⁶

1960'lı yıllarda Afganistan'da sadece iki ideoloji, Marksizm ve İslamizm, bulunmaktaydı. Dış ülkelerin nüfuzu neticesinde Afgan aydınların, din adamlarının ve SSCB'de eğitim gören genç subayların dış ülkelere gidip evrensel ideolojilerle bilinçlenmeleri ülkede yeni bir çağın başlamasına neden oluyordu.⁴⁷

Bu ideolojiler çerçevesinde olanlar, Mir Muhammed Ghulam Ghubar, Nur Muhammed Taraki, Babrak Karmal ve onun etrafında toplanan gruplar en ünlü gruplar olanlarından sayılmaktaydı. Bu grupların bir kısmı kurucu komite kongresini meydana getirmiş ve Afganistan Demokratik Halk Partisinin (ADHP) kuruluşu için birinci basamağı atmışlardır. Kurucu Kongre Ocak 1965'te Komünist eğilimli Nur

-
- 1968'de Dastgir Pancşiri liderliğinde Halk-i Kargar
 - Guruh-i Kar, Sazman-i Fedai-ani Afghanistan (SEFZA)
 - Cemiyet-I İnkilabi-yi Zahmet Kaşan-i Afghanistan (CEZA)

Kargarani-I Cevanan-i Afghanistan (KECA). Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Saaie, **a.g.e.**, s. 70-71.

⁴⁴ Büyükbaş, **a.g.e.**, s. 40.

⁴⁵ Tanin, **a.g.e.**, s. 131.

⁴⁶ Saaie, **a.g.e.**, s. 72.

⁴⁷ Tanin, **a.g.e.**, 128-130

Muhammed Taraki'nin evine toplanmış⁴⁸ ve sonunda Anayasaya da uygun olarak 1965'de komünist eğilimli Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal tarafından ADHP resmen kurulmuştur.⁴⁹

Bu dönemde 1965 yılında üniversite öğrencilerinin devlete karşı yaptığı protesto devlet tarafından bastırıldıktan sonra, okul ve üniversiteler, Afganistan'da faaliyet gösteren tüm siyasi grup ve partilerin dikkatini kendine çekmiştir. Ayrıca parti ve siyasi gruplar faaliyetlerini bu mekanlardan devam ettirmeye başlamışlardır.⁵⁰

Bu arada Dr. Muhammed Yusuf bir süre başbakanlık yaptıktan sonra 1965'te başbakanlıktan istifa etmiş ve yerine Muhammed Haşim Mayvandval başbakanlığa getirilmiştir. Muhammed Haşim Mayvandval da İki yıl başbakanlık yaptıktan sonra istifa etmiş ve 1967'de yerine Nur Muhammed Etimadi başbakanlığına getirilmiştir.⁵¹

Kurulan ADHP, liderlerinin arasındaki birlik pek fazla devam etmemiş bu parti 1967 yılında parçalanmaya başlamış ve Parçam (Bayrak)⁵² fraksiyonunu kuran bir grup ADHP'den ayrılmıştır. Nur Muhammed Taraki ADHP partisinin lideri

⁴⁸ A.g.e., s. 131.

⁴⁹ Uysal, a.g.e., s. 77.

⁵⁰ Tanin, a.g.e., s. 158.

⁵¹ Arny, a.g.e., s. 161.

⁵² Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal arasındaki fikri ayrılıklar 1967'de ADHP'nin, ikiye bölünmesine sebep olmuştur. Ancak bu dönemlerde her iki hareket de kendilerine ADHP adını vermekteymiş. 1968'de Karmal fraksiyonu *Parçam (Bayrak)* adını taşıyan bir gazete çıkarmış. Bundan sonra Afganistan halkı arasında Nur Muhammed Taraki fraksiyonu *Halki* adı ile tanınmaya başlanırken, Babrak Karmal fraksiyonu da *Parçami* adı ile bilinmeye başlanmıştır. Babrak Karmal liderliğindeki Parçami fraksiyonunu oluşturan ADHP'nin en önemli simaları, Doktor Nacibullah, Süleyman Layık, Sultanali Kishtmand, Mir Akbar Haybar, Doktor Şahveli ve Fazılhak Halukyar gibi kişilerden oluşmaktaydı. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Saaie, a.g.e., s. 70.

olarak devam ederken ve Babrak Karmal Parçam fraksiyonun liderliğine getirilmiştir.⁵³

Komünist grupların ortaya çıkışından sonra bir kısım gençler Mısır'daki “İhvan-il Muslimin” (Müslüman Kardeşler) ve Pakistan'daki Camaati İslami tarafından yayımlanan kitap ve eserlerle yönlendirilmeye başlatılmışlar. Bu grupların hedefi Afganistan'da İslami İdeolojisini yaymak ve güçlendirmekten ibaret olmuştur. Pakistan'daki Mavlana Moududi hareketi tarafından yayınlanan kitaplar Afganistan'ın Müslüman gençlerini İslami düşüncelerinin etkisi altına almaktaymış. Mısır'daki Alazhar da eğitim gören ve İkhvan-il Muslimin ile ilişkisi olan Afganistan ilahiyat fakültesinin hocaları Nahzat-ı Cavanan-ı Müsalman (Müslüman Gençler Hareketi) grubunu oluşturmuştur. Nahzat-ı Cavanan Müsalman hareketine başta Ghulam Muhammed Niyazi, Burhaneddin Rabbani, Abdul Resul Sayaf, Gülbüddin Hikmatyar olmak üzere birçok hoca bu gruba mensup olmuştur. Sunilerle hareketlerin yanında, Şii siyasi hareketi olan “Pasdaran İslami Afghanistan” (Afganistan İslami Koruyucuları) da ortaya çıkmıştır. Bu hareket birinci Şii hareketi olarak hazar asıllı gençlerden oluştuğu bilinmektedir.⁵⁴

ADHP, Parçam, Hizb-i Afgan Sosyal Demokrat (Afgan Sosyal Demokrat Partisi)⁵⁵ ve Şula-i Cavid Partilerinin ortaya çıkması ve faaliyetlerini

⁵³ Afganistan, a.g.e., s. 171.

⁵⁴ Tanin, a.g.e., s. 134-136.

⁵⁵ Afganistan'da siyasi partilerin kurulması kısmen serbestleştiğinde, Gulam Muhammed Farhad liderliği ile *Afgan Millet* adıyla yeni bir hareket ortaya çıkmıştır. Esas olarak Peştun milliyetçiliği, Pakistan ile Afganistan Peştunlarının birleşerek *BüyükPeştunistan*ideali üzerine kurulan bu grup, daha çok birtakım Peştun kökenli aydınlar tarafından desteklenmiştir. Bir süre sonra bu hareketin üye sayısı artınca, 8 Mart 1966'da Kabil'de yapılan bir kongre ile *Hizb-i Afgan Sosyal Demokrat* (Afgan Sosyal Demokrat Partisi) adıyla siyasi bir parti olarak kurulmuştur. Söz konusu tarihte yapılan kongrede yine Gulam Muhammed Farhad parti başkanı olarak seçilmiştir. Her ne kadar bu partinin adı Afgan Sosyal Demokrat da olsa *Afgan Millet* adıyla tanınmaktadır ve kendileri de bu ismi ikinci bir isim olarak kullanmaktadırlar. daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Saaie, a.g.e., s. 73-74.

güçlendirmesinin ardından 1960'lı yılların sonunda “Nahzat İslami Cavanan Müsalman” hareketi ortaya çıkmış. Nahzat İslami'nin kalbinde Sazaman Cavanan Müsalman (Müslüman Gençler Örgütü) yer almaktaydı. Nahzat İslami, Komünistlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. İslamcı hareketler bir taraftan komünist düşünceli partilere karşı mücadele ederken diğer taraftan da krallık rejimine karşı mücadele de bulunmuşlar. Krallık rejimine karşı mücadele etmelerine sebep olarak Komünistlerin rejim tarafından desteklendiğini öne sürmüşlerdir.⁵⁶

Muhammed Haşim Mayvandval'ın yerine başbakanlığa gelen Nur Muhammed Etemadi, 1971'de görevinden çekilmiş ve yerine Roma büyükelçisi Dr. Abdülzahir başbakanlığa getirilmiştir. Bu dönemde karışıklıklarla başa çıkamayan Muhammed Zahir Şah, siyasi partileri kapatmıştır. Bir yıl sonra 1972'de Dr. Abdülzahir başbakanlıktan istifa edince, eski kabinenin dışişleri bakanı olan Dr. Musa Şefik başbakanlığa atanılmıştır.⁵⁷ 1963-1973 yılları arasında beş başbakanın değişmesi ve kabinelerinin başarısızlığa uğraması eski başbakan Davut Han'ın gelecekte yapacağı devrime kolaylık yaratmıştır.

Eskiden Afganistan'da iktidar mücadelesi kişisel ya da dış güçlerin müdahalesiyle iktidarı ele geçirmek için baş gösterirken, ellinci yıldan sonra Afganistan'da ideolojik mücadeleler çerçevesinde iktidar mücadelesi yaşanmaya başlanmış ve dış müdahaleler de daha aktif bir hale gelmiştir. Bu dönem de Siyasi grupların ve siyasi partilerin ortaya çıkması ideolojik çatışmaların en büyük nedeni olmuştur.

⁵⁶ Tanin, **a.g.e.**, s. 159,160.

⁵⁷ Uysal, **a.g.e.**, s. 77.

III. Beyaz Devrim ve Davut Han'ın Cumhurbaşkanlık Dönemi

Muhammed Zahir Şah 25 Haziran 1973'te dinlenmek ve gözünü tedavi ettirmek için İtalya'ya gittiğinde, savunma bakanı ve eski başbakan olan Davut Han durumdan yararlanarak Afganistan hava kuvvetlerinin solcu subaylarıyla devrimin basamaklarını hazırlamıştır.⁵⁸

17 Temmuz 1973 günü, Davut Han, Muhammed Zahir Şah rejimini devirerek cumhuriyeti ilan etmiş ve bu cumhuriyete “Afganistan Cumhuriyeti” (Cumhuri-yi Afganistan) adı vermiştir. Bu devrim Afganistan'ın krallığına son vererek ilk cumhuriyet hükümetinin temelini atmış ve bu hareket solcu subaylar, ADHP ve Parçam fraksiyonu tarafından desteklenmiştir.⁵⁹ Davut Han'ın yaptığı devrime yardım eden solcu subayların yanında, Davut Han'ın krallık hanedanında olması, ordu ve dönem rejiminin organlarında büyük nüfuzunun olmasıdır ve bu Davut Han'ı harekete geçmesine büyük destek sağlamıştır.⁶⁰

Davud Han iktidarı ele geçirdikten bir hafta sonra birinci basın toplantısında gerçekleşen devrimde sadece dört polis ve iki sivilin kasıtsız öldürüldüğünden söz etmiş ve bu yüzden bu devrim beyaz devrim olarak adlandırılmıştır. Muhammed Zahir Şah birkaç hafta sonra kendi istifasını sunarak bir Afgan vatandaşı sıfatında Afganistan cumhuriyetine hizmetçi olduğunu bildirmiştir.⁶¹

⁵⁸ **Afganistan**, s. 164.

⁵⁹ Süleyman Gündüz, **Afganistan Taliban ve Ladin**, İstanbul, Birey Yayınları, 2001, s. 25.

⁶⁰ **Afganistan**, s. 165.

⁶¹ Arny, **a.g.e.**, s. 68.

Davut Han tarafından gerçekleştirilen bu devrim ABD için beklenmeyen ve şaşırtıcı bir olay olmamış; çünkü SSCB'nin Afganistan'la yakın askeri ilişkilerini ve Rusların Afgan ordusuna nüfuz etmesini yakından takip etmekteymiş.⁶²

Davut Han iktidara geçtikten sonra ekonomik gelişme, hızlı kalkınma ve Peştunistan⁶³ konularını takip etmeyi hedeflemiş ve SSCB ile olan yakın ilişkisinin de bu hedefe ulaşabilmesi için bir vesile olduğunu düşünüyormuş.⁶⁴

Davut Han Marksistlerin desteğiyle gerçekleştirdiği devrimden sonra orduda solcu subaylara daha çok görev vermeye başlamış ve ordudaki gibi emniyet teşkilatına da solcu subayların atanmalarını hızlandırmış.⁶⁵ Bu dönem de Parçam fraksiyon içişleri bakanlığı dahil olmak üzere orduda yüksek makamlara tayin edilmiştir ve Davut Han'ın iç yönetimdeki çevresinde de yer almaları sağlanmıştır. Ayrıca Parçam fraksiyonu lideri Babrak Karmal'ın tavsiyeleriyle ADHP üyeleri, Davut Han rejiminden uzak tutulmuş ve onlara devlette görev verilmemiş ya da çok az yer verilmiştir.⁶⁶

Bu dönem de Davut Han rejimine karşı İslamcı gruplar ayaklanmaya başlamıştır. Davut Han rejimine karşı birinci olarak Müslüman savaşçıların hareketi olan, Nahzat-ı İslami Cavanan Müsalman'ın ve Müslüman subayların, askeri

⁶² Muhammed İkrâm Andışmand, **Amerika Dar Afghanistan, [Amerika Afganistan'da]**, Kabil, Bangah Mayvand Yayınları, 2007, s. 88.

⁶³ İki ülke arasında yaşanan sorunların başında Pakistan'ın kuruluşundan önceki dönemlere dayanan sınır sorunu ve sınır sorununa bağlı olarak da Afganistan'ın Peştunistan iddiası bulunmaktadır. Günümüzde "Durand Hattı" adıyla bilinen iki ülke sınırı Afganistan tarafından tanınmamaktadır. Afganistan söz konusu sınırın kaldırılarak tüm Peştunların birleşmesi ile bir Peştunistan kurma iddiasındadır. Bu bakımdan iki ülkenin bir birine karşı mevcut tutumu bahsi geçen sorunların bir neticesi olarak da değerlendirilebilir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Fazıl Ahmet Burget, "Durand hattı": Afganistan –Pakistan arasında yaşanan kavganın diğer adı, **Ortadoğu Analizi**, Cilt: 5, Sayı: 56, Sayfa: 60-67. s. 61.

⁶⁴ **Afganistan, a.g.e.**, s. 167.

⁶⁵ Afganistan ve Afganistan Tarihi, **a.g.e.**, (erişim tarihi: 31.12.2013).

⁶⁶ Arny, **a.g.e.**, s. 69.

ayaklanmaları olarak bilinmektedir. 1973'teki bu hareket mühendis Habibulrahman liderliğinde organize edilerek düzenlenmiştir.⁶⁷

1973'teki Nahzat İslami Cavanan Musalman'ın Davut Han'a karşı Kabil'de gerçekleştirecek devrimi başlamadan önce ifşa edilmiş ve devlet tarafından devrimcilerin tutuklanmasına dair karar alınmıştır. İslamcı devrimcilerden biri olan Abdül Resul Sayaf tutuklanıp hapishaneye atılırken Burhaneddin Rabbani Kabil'den Pakistan'a kadar kaçmayı başarmış ve Mevlevi Habib Rahman da Pakistan sınırına yakın olan Afganistan'ın Lagman vilayetine kadar kaçamayı başarmıştır. Devrimin başarısız olmasından sonra Nahzat İslami liderleri Pakistan tarafından iyi karşılanmış ve bu liderler Davut Han'a karşı Pakistan'ın her türlü desteğinden yararlanmışlar.⁶⁸

Davut Han iktidarı ele geçirdikten sonra ABD ve Pakistan onun Hükümetini devirmek için daha aktif bir şekilde rol oynamışlar. Davut Han rejimine karşı birkaç devrim ve ayaklanma başlamadan önce KGB yardımıyla tespit edilerek yok edilmiştir. Ama Davut Han rejimine karşı en önemli direniş olan islamcı güçlerin silahlı ayaklanması, Gülbeddin Hikmetyar liderliğinde Pakistan'ın yardımıyla, Afganistan'ın Pancaşer ilçesi ve Lagman vilayetinde gerçekleşmiştir.⁶⁹

Davut Han'ı iktidara geçmesiyle, Pakistan Davut Han karşıtı grupları desteklemiş ve Davut Han'ı devirmek için bu gruplara askeri eğitim vererek maddi imkânlar sunmuştur. Afganistan'ın önde gelen mücahit liderlerinden Ahmet Şah Mesut, Güllbeddin Hikmetyar ve Burhaneddin Rabbani Pakistan'a sığındıktan sonra Pakistan'ın Peşaver kentinden Davut Han rejimine karşı kendi kontrollerindeki

⁶⁷ Abuzar Pirzada-yi Ghaznavi, **Tarikh Siyasi Afghanistan-i Muaser**, [Afganistan'ın Çağdaş Siyasi Tarihi], Tahran, İhsan, 2010, s. 247.

⁶⁸ Tanin, **a.g.e.**, s. 179,180.

⁶⁹ Musbahzada, **a.g.e.**,s. 150.

silahlı güçleri yönetmeye başlamışlar. Bu güçler kısa süre içinde Davut Han rejimine karşı ciddi başarılar elde etmiştir. Ayrıca bu dönemde Pakistan'ın gizli askeri kamplarında 5.000 Afgan mücahit askerinin eğitildiği bilinmektedir.⁷⁰

1973 yılından itibaren SSCB'nin ve sol partilerin Afganistan'daki etkisi giderek artmaktaydı. Sol partilerin askeri kanat başta olmak üzere Afganistan'ın bütün kurumlarında bulunması Davut Han'ı rahatsız ettiği gibi mücahit gruplarının giderek güçlenmesi de Davut Han yönetimini zor bir duruma sokmuştur. Böylece Davut Han Pakistan'ın politikasının ülkeye zarar verdiğini fark etmiştir.⁷¹

Davut Han rejimine karşı başlayan dış destekli İslamcı grupların ayaklanması, rejimi tehlikeye sokacak noktaya gelmiştir. 1973-1974 yıllarında Davut Han rejimine karşı, Kuzey doğu Pançşer ilçesi ile Badahşan ve güney doğu bölgesindeki Lagaman vilayetinde Nahzat-ı Cavanan Musalaman tarafından yapılan, Ahmet Şah Mesut ve Gülbüddin Hikmetiyar liderliğindeki ayaklanmalar başarısız olmuştur. Ama bu ayaklanmalar başarısız olmuşsa da Davut Han'ı endişelendirmeye yetmiştir. Davut Han hükümetine karşı başlayan ayaklanmalar ve düzenlenen tören de eski bayrağın yerine yeni ulusal bayrağın çekilmesi Davut Han hükümetini bu olayların ne kadar endişelendirdiğinin göstergesi olmuştur.⁷² Davut Han yeni bayrağın kaldırmasıyla SSCB taraftarı olmadığını halka bildirmek istemiş ve böylece halk ve islamcı hareketleri pasifize etmeye çalışmıştır.

SSCB taraftarı olmayan ve hiçbir zaman solcu grupların hizmetinde olmak istemeyen Davut Han, ekonomik ve askeri ilişkiler açısından SSCB'den uzaklaşmak

⁷⁰ Atilla Ömer, **Pakistan'ın Doğusundan Günümüze Afganistan- Pakistan İlişkileri**, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011), s. 22.

⁷¹ **A.g.e.**

⁷² Tanin, **a.g.e.**, s. 185.

istemiş ve bu yüzden İran ve Pakistan ile iyi ilişkilere girmeye çalışmış ve 1975'te İran'ı bu amaçla ziyaret etmiştir.⁷³

Davut Han, İran'dan döndüğünde Devlette çalışan Parçam fraksiyon üyelerini rüşvet aldıkları ve yetersiz oldukları iddialarıyla görevden almaya başlamıştır. Davut Han bu hareketiyle Parçam fraksiyonu ve başka solcu subayların devlet içindeki etkilerini azaltarak orduyu solcu subaylardan temizleyip iktidarı tamamen kendi eline tutmak istemiştir. Bu yüzden zamanla Davud Han Parçam fraksiyonu desteğini kaybetmeye başlamış ve 1974'te Davud Han ve Parçamlılar arasındaki mesafe büyümüştür. 1974 yılının ikinci yarısında Davud Han birkaç bakanı görevinden azletmiş ve bir yıl sonra Başbakan yardımcısı, içişleri bakanı ve birkaç kişiyi daha görevlerinden almıştır. Ayrıca SSCB'de eğitim gören kırk subayı ordudan çıkartarak orduyu Parçamlılardan kısmen temizlemişti. 1975'te Davud Han'ın bu hareket devlet yönetiminde başkalarını istemediği hükümeti kendi tekeline almak istediği fikrini doğurmuş ve hükümetini sıkıntıya sokmuştur.⁷⁴

Davut Han her ne kadar Hükümetteki solcu subayları tasfiye etmeye çalışmışsa da tamamen tasfiye edememiş ve gene de solcu subaylar Davut Han rejimine karşı tehlike oluşturacak bir güç olarak durumlarını korumuşlardır.

Bu dönemde ABD, İran kralı Rıza Şah'ın ve Pakistan başbakanı Zulfikar Ali Bhutto'nun Afganistan'ı SSCB'nin kontrolünden çıkarma ve İran ve Pakistan tarafına çekme çabalarını desteklemiştir. Zulfikar Ali Bhutto tarafından Davut Han'a karşı yapılan stratejik baskı Afganistan'daki küçük islami gruplara yardım edilmesiyle etkili olmuştur. Bunun sonucunda Davut Han Pakistan'la ilişkilerini

⁷³ A.g.e., s. 191,192.

⁷⁴ Arny, a.g.e., s. 70.

iyileştirmeye çalışmış ve 1975 yılında Pakistan'daki Afganistan büyükelçisi Rahim Şirzoy tarafından birinci resmi mektubunu Pakistan'ın başbakanına göndermiştir. Bu mektup da Davut Han güçlü bir Pakistan ve Afganistan istediğini bildirmiştir. Böylece 1976 yılın ortalarında Afganistan ve Pakistan liderleri arasında karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiş ve Peştunistan sorunu dahil olmak üzere anlaşmazlıkların bir kenara bırakılması için çaba gösterilmiştir.⁷⁵

ABD başta olmak üzere İran ve Pakistan'ın Davut Han rejimine baskı yapıp Davut Han'ı SSCB'den uzaklaştırarak kendi birliklerine çekme çabaları sonuç vermiştir. Böylece Davut Han SSCB'den uzaklaşarak İran ve Pakistan'la yakın ilişkilere girmiştir. Ancak Pakistan Davut Han rejimi ile yakın ilişki kurmasına rağmen, Davut Han rejimine karşı savaşan İslamcı militanlarla ilişkisini kesmemiştir.

Davut Han'ın 1973'te gerçekleştirdiği devrim bir komünist devrim niteliğinde olmamış ve ADHP ile olan ilişkisi yalnız resmi bir ilişkiye dayanmıştır.⁷⁶ Davut Han hükümeti korumak için radikal islamcı gruplardan ve komünistlerden kendini uzak tutmaya çalışmış ve hükümetine karşı olan birçok yayın merkezini kapatmıştır. Davut Han tüm solcu gruplarla ilişkilerini kesmiş ancak onun bu yaptığı SSCB ile ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur.⁷⁷

Davut Han, 1964 yılında kraliyet rejimine göre hazırlanmış eski anayasayı yürürlükten kaldırarak 1976 yılında yeni bir anayasa hazırlamıştır. Cumhuriyet yönetim sistemini öngören yeni anayasa yeni koşullarla uygulamaya konulmuştur. Bu anayasa 13 bölüm ve 136 maddeden oluşmaktaymış. Ancak bu anayasa sosyalist

⁷⁵ Tanin, **a.g.e.**, s. 186-187.

⁷⁶ **Afganistan, a.g.e.**, s. 165.

⁷⁷ Arny, **a.g.e.**, s. 71.

bir anayasa olmamasına rağmen sosyalizm şeklini kendine esas almıştı. Büyük yatırımlar, büyük araziler, bankalar, madenler, büyük sanayi kuruluşları, sigorta, hava ve kara taşımacılığı, gıda sanayisi ve diğer ekonomik değerler gibi konular bu anayasaya göre devlete ait kabul edilmişti. 1977 yılında bu anayasa Afganistan'ın geleneksel meclisi olan⁷⁸ “Loya Jirga”⁷⁹ tarafından onaylanmıştır.

Davut Han solcu subayları kısmen pasifize ettikten sonra, Nisan 1977’de Moskova’yı ziyaret etmişti. Davut Han’a kaba ve sert davranan SSCB lideri Brejnev’e’ “Size bağımsız bir ülkenin cumhurbaşkanıyla konuştuğunuzu hatırlatmak isterim.⁸⁰ Biz hiçbir zaman size ülkemizin iç işleri için bize emir vermenize izin vermeyeceğiz ve gerekirse Afganistan fakir bir ülke olarak kalacak ama kendi kararlarını alma konusunda özgür olacak” diye hitap etmiş.⁸¹ Böylece Davut Han’ın SSCB ile ilişkiler tamamen kesilmiştir.

Kabil ve Moskova arasındaki ilişkiler gittikçe soğurken Afganistan’daki solcu gruplar da Davut Han’dan uzaklaşmıştır. Bu dönemde Parçam fraksiyonu taraftarlarının kendi aralarında düzenledikleri konferansta, Davut Han rejimi ile ilgili iki farklı fikir tartışılmaktaymış. Bunlardan biri Mir Ali Akber Hayberin fikriydi, buna göre Davut Han’la ittifak kurulmalı yani işbirliği yapılmalı ve Davut Han’ın

⁷⁸ **Afganistan, a.g.e.**, s. 211-212.

⁷⁹ Loya Jirga adı Afganistan'daki en büyük etnik topluluk olan Peştuların dilinde 'büyük şura' demek. Yüzlerce yıllık bir geçmişi olan Afgan meclisinin işleyişi de İslam kültüründe danışma meclisi olarak işleyen şuraları temel alıyor. Loya Jirga Afganistan'ın zengin etnik mozaikini yansıtan aşiretlerin önde gelen temsilcilerinden oluşuyor. Peştu, Tacik, Hazara ve Özbeklerin aynı ortamda buluşmasını sağlayan aşiretler meclisi, düzenli oturumlar yapmak yerine ülkenin ortak sorunlarına çözüm bulmak ya da bir amaç için destek sağlamak gerektiği durumlarda toplantıya çağrılıyor. Geçmişte Loya Jirga'nın gündemine gelen konular arasında aşiretler arası anlaşmazlıkları, toplumsal reformları veya kuralları karara bağlamak vardı. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: **Loya Jirga nedir?** http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040114_afgan_loyajirga.shtml, (erişim tarihi: 25.08.2014).

⁸⁰ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **11 Eylül Sonrası Değişen Dünya Dengelerinde Afganistan**, (Yüksek Lisan Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2004), s. 27.

⁸¹ Tanin, **a.g.e.**, s. 200.

Ulusal Devrim Partisi (Hizb-i Gurzang-i Milli) ile birleşilmeliymiş. Diğer fikir ise Nur Muhammed Taraki'nin fikriymiş, ona göre rejime karşı mücadeleyi devam ettirilmeliymiş. Bir sonra ki konferansta Nur Muhammed Taraki'nin fikri benimsenerek Davut Han rejimine karşı mücadele etme kararı alınmıştır. Ancak rejime karşı nasıl bir mücadelede bulunulması konusunda fikir ayrılığı yaşanmıştır. Dolayısıyla, Davut Han hükümetinin yerine geçmesi gereken alternatif rejimin ADHP (ADHP ve Parçam) olması yönünde oy birliği ile karar alınmış ve her ne kadar kararda ve bu konferansta devrim sözü alınmamışsa da, Davut Han rejiminin devrilmesi gerektiği açık bir şekilde ifade edilmiştir.⁸²

1976'deki konferansta SSCB Parçam fraksiyonuna ADHP ile tek bir parti olacak şekilde, ADHP adı altında birleşmeleri için teklifte bulunulmuştur. Böylece bu iki parti bir parti çatısı altında birleşmiştir. Bu birleşmenin sağlanmasında SSCB'nin yanında⁸³ dünyanın diğer komünist partilerinin, özellikle Hindistan komünist partisinin çabaları da çok etkili olmuştur.⁸⁴

İslamcı grupların ve solcuların Davut Han'a karşı tavır almalarının yanında, Davut Han rejimini zor durumda bırakan doğa kaynaklı bir sorun da yaşanmış. 1977'de hasat mevsiminin kurak geçmesi sebebiyle Afgan halkı 1977-78 kışını yoksulluk içinde geçirmiş ve memlekette yiyecek sıkıntısı başgösterdiğinden Davut Han komşu ülkelerden yardım talebinde bulunmuştur. Ancak komşu ülkeler kendi halkına yetecek kadar yiyecekleri olduğunu ve Davut Han'a yardım edemeyeceklerini bildirmiş, Hindistan Afganistan'a bir miktar yiyecek göndermişse de bu Afgan halkı için yeterli olmamıştır ve Afganistan'daki kuraklık nedeniyle

⁸²A.g.e., s. 202-203.

⁸³A.g.e.

⁸⁴Afganistan, a.g.e., s. 171-172.

Davut Han zor bir durumda kalmıştır. SSCB Afganistan'daki bu karışıklıktan istifade ederek planlarını tatbik etmek için ajanları vasıtasıyla Afgan hükümeti aleyhine gösteriler yaptırmıştır. Ayrıca SSCBbu gösteriler esnasında, Afganistan işçi sendikaları liderlerinden olan ve memlekette marksist hareketin fikir babalığını ve öncülüğünü yapan Mir Ali Ekber Hayber'i kasıtlı olarak ajanlarına öldürtmüştür. Afgan komünistlerinin öncülerinden Nur Muhammed Taraki ile Babrak Karmal, Mir Ali Ekber Hayber ölümünü hükümetin tezgâhladığı haberini yaymışlardır.⁸⁵ Bu haberlerin etkisiyle Mir Ali Ekber Hayber'in ölümünden Davut Han'ı sorumlu tutan büyük bir kitle ayaklanmıştır. Tüm bunlar muhalefetin hızla güçlenmesini sağlamıştır.

Komünist Parçam fraksiyonundan Mir Ali Ekber Haybar'ın öldürülmesi üzerine 17 Nisan 1978'de muhalefetin yaptığı ayaklanma Davud Han hükümetine karşı darbe başlangıcının temeli olmuştur. Mir Ali Ekber Hayber'in cenaze törenine 11 bin kişi civarında insanın katılması Davut Han'ı endişelendirmişti. Davut Han bu durumdan endişelenerek 24 Nisan'da Babrak Karmal ve Nur Muhammed Taraki ile ADHP ve Parçam liderlerini tutuklayarak zindana atmıştır.⁸⁶ Fakat Davut Han, sesiz görünüşüne aldanarak tevkif ettirmedeği Hafızullah Emin, ordudaki solcu subaylara haber göndererek derhal harekete geçmelerini, aksi takdirde Davut Han tarafından bütün komünistlerin öldüreceğini bildirmiştir.⁸⁷

Böylece, 26 Nisan 1978'de ordudaki ADHP'li komünistlerden olan Muhammed Aslam Vatancar Davut Han'ı devirmek üzere, Kabil'e bir tank birliği gönderirken; havaalanına gelen zırhlı tankların zorlamasıyla Abdülkadir de,

⁸⁵ Saray, **a.g.e.**, s. 186-187.

⁸⁶“Afganistan ve Afganistan Tarihi”, **a.g.e.**, (erişim tarihi: 31.12.2013).

⁸⁷ Saray, **a.g.e.**, s. 187.

Davut Han'ın sarayını bombalamak ve onun adamlarını ortadan kaldırmak üzere, hava Kuvvetlerini göndermeye mecbur kalmıştır.⁸⁸

Davut Han'a karşı solcular tarafından başlayan darbeyi, Zbigniew Brzezinski, cumhur başkan Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı şöyle yorumlamış:“ SSCB'nin karıştığına dair hiçbir kanıt olmaması nedeniyle bir iç darbe olduğunu düşünüyorum”.⁸⁹ Ancak Zibgniew Brzezinski'nin fikri yani Davut Han'a karşı yapılan darbeye SSCB'nin karışmadığı o kadar gerçekçi görülmemektedir.

Böylece 27 Nisan 1978'de başlayan devrim, ertesi gün yani 28 Nisan 1978'de Davut Han'ın, aile üyeleri ve yakın danışmanları ile sarayın bir odasında kapandığı bir sırada isyancı komandoların saraya girip Davut Han'ı aile üyeleriyle birlikte öldürmeleriyle Davut Han rejime son verilerek sona ermiştir.⁹⁰

Hafızullah Emin'in düzenlediği bir darbe ile Davut Han devrildikten sonra Nur Muhammed Taraki Devrim Konseyi başkanlığına, Afganistan başbakanlığına ve ADHP genel sekreterliğine getirilmiş, Hafızullah Emin ile Babrak Karmal ise başbakan yardımcıları olarak atanmışlardır.⁹¹

⁸⁸“ Afganistan ve Afganistan Tarihi”, **a.g.e.**, (erişim tarihi: 20.12.2013)

⁸⁹Amin Saikal, **Modern Afganistan A History of Struggle and Survival**, New York, I.B. Tauris Yayınları, 2004, s. 183.

⁹⁰ Arny, **a.g.e.**, s. 77-78.

⁹¹ Gündüz, **a.g.e.**, s. 25.

IV. Sol Hükümetler Dönemi

A. Nur Muhammed Taraki Dönemi

27 Nisan 1978 perşembe günü gerçekleşen devrimden sonra ADHP partisi liderlerinden Nur Muhammed Taraki marksistlerce devlet başkanlığına getirilmiştir.⁹²

7 Sevr İnkılabı diye adlandırılan 27 Nisan 1978 darbesi, Rusların doğrudan doğruya müdahalesi ve direktifleriyle gerçekleşmişti. Emirlerin, Rusya'nın Kabil büyükelçisi Alexandır Pusanov tarafından verildiği bilinmektedir. 1 Mayıs 1978 itibarıyla yeni hükümet ve bakanlıklar, komünistlerin iki kanadını oluşturan ADHP ve Parçam Partileri arasında paylaşılmıştır. Bunlardan ADHP Partisi, 12'ye 9 üstünlük sağlamıştır. Her ne kadar cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık Taraki'nin elinde olsa da, gerçek güç kısa sürede Hafızullah Emin'in elinde olmuş. Emin ordu içerisinde büyük bir nüfuz kazanmıştır.⁹³

Davut Han rejimi ortadan kalktıktan sonra, ertesi gün başta albay Abdulkader ve binbaşı Muhammed Asalam Vatancar olmak üzere askeri devrim konseyi ülkenin yönetimini ele almıştır. Başarının ilk saatında iktidar mücadelesi bir yandan askeri konsey subayları ve ADHP liderleri arasında devam ederken diğer taraftan ADHP ve Parçam fraksiyonu arasında devam etmekteydi. Sonunda askeri konsey iktidarın devrim konseyine devredilmesini kabul etmişti. Böylece Nisan 1978'de Nur Muhammed Taraki devrim konseyinin başı ve başbakan olarak seçilmiştir. Ayrıca Babrak Karmal devrim konseyi başkan yardımcısı ve başbakan yardımcısı olarak seçilmiş, on dokuz kişi de yeni kurulan kabinenin üyeliğini kazanmıştı. Bu arada

⁹² Muhammed Ebrahim M. Esmail, **Tarajik Afganistan**, İstanbul, Tarih Düşünce Kitapları Yayınları, [t.y.], s. 54.

⁹³ M. Esmail, **a.g.e.**, s. 54.

Hafizullah Emin başbakan yardımcısı ve dışişler bakanlığı makamına getirilmiş ve ayrıca ordudaki subayların desteğiyle Nur Ahmet Nur İçişler bakanı, Abdulkadir savunma bakanı ve Muhammed Aslam Vatancar ulaştırma bakanı ve başbakan yardımcısı olarak belirlenmişlerdir.⁹⁴

Mayıs 1978’de Nur Muhammed Taraki Afganistan cumhurbaşkanı seçilmiş ve kendi kabinesini kurmuştu. Kurulan yeni rejimi resmiyete tanıyan ilk devlet SSCB olmuştur.⁹⁵

Bu dönem de solcuların Afganistan’ın iktidarına geçmesiyle, ABD, SSCB’nin gün geçtikçe artıp giden nüfuzunun önüne geçebilmek için önlemler almaya başlamıştır. Bu çerçevede ABD Ruslara karşı birinci adım olarak 1978’de solcu ve komünistlerce gerçekleşen Afganistan devrimiyle iktidara gelen rejimi hiç gecikmeden 6 Nisan 1978 tarihinde resmi olarak tanımıştır.⁹⁶

Cumhurbaşkanı olarak iktidara gelen Nur Muhammed Taraki yönetiminin reform programında klasik marksist-Leninist doğrultuda yönetsel önlemlere yer verilmiştir. Yönetim temel Afgan kültür öğeleriyle çatışan bu program ve siyasal baskılar nedeniyle Afganistan nüfusunun büyük bir kesimini karşısına almıştır.⁹⁷

İktidara gelen yeni rejim, üç temel çalışma alanı olarak; devlet istikrarı, toprak reformu ve cahillikle mücadele etme konularına odaklanmıştı. Bu çerçevede çiftçilerin 1000.000.000 dolarlık borçlarını bağışlamış ve 270.000 çiftçiye bedava arazi dağıtımı yapılmıştır. Ayrıca İnsan Hakları doğrultusunda erkek ve kadın

⁹⁴ Tanin, **a.g.e.**, s. 231-233.

⁹⁵ Arny, **a.g.e.**, s. 80.

⁹⁶ Andışmand, **a.g.e.**, s. 90-92.

⁹⁷ Gündüz, **a.g.e.**, s. 25.

haklarının eşit olduğu ilan edilmişti. Ancak bu reformların aceleyle uygulanması halk tarafından mutsuzlukla karşılanmış ve yeni rejime karşı olanların tepki göstermesine neden olmuştur. Muhalefetler ve tepkiler sadece ekonomik reformların uygulanması sistemiyle sınırlı kalmamıştır. Ayrıca Hükümet tarafından üç renkten (siyah, kırmızı ve yeşil) oluşan bayrağın, komünizm sembolü olan kırmızı renkteki bayrakla değiştirilmesi, eski bayraktaki mihrapla minber sembolü yerine halk kelimesinin yazdırılması ve istiklal marşının da değiştirilmesi, Afganistan halkının yeni rejime karşı ayaklanmalarını daha da güçlendirmiştir.⁹⁸

Afganistan'da 1978'de kurulan komünist rejimin ilerici değişiklikler olarak bir dizi reformlar gerçekleştirmesi, Afganistan'ın komşuları, özellikle Pakistan ve İran, tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır.⁹⁹

Sevr devriminden sonra iktidara gelen rejim kendine en önemli görev olarak iktidarını sağlamlaştırma hedefini koymuştu. Bu hedefe ulaşmak için bastırma ve terör siyaseti devletin uygulamalarına girmiş ve toplu tutuklamalar 1978 yılının başından başlayarak bir yıl sonrasında zirve noktaya ulaşmıştır. Kabil'de krallık ailesine mensup olanların yanında, siyasi aktiviteciler, islamcılar, maocular, Parçamlılar, ve Şulay-iler¹⁰⁰ başta olmak üzere tutuklamalar¹⁰¹ başlanmıştı.¹⁰²

⁹⁸ Tanin, **a.g.e.**, s. 239-241.

⁹⁹ Afganistan:TarihselBirBakış,DoktorZayar,<http://marksist.net/DUN/Afganistan%20Tarihsel%20Bir%20Bakis.htm>, (erişim tarihi: 31.12.2013).

¹⁰⁰ Daha önce ADHP Partisinin kurucu üyelerinden biri olan ve bu partinin lideri Abdurrahman Mahmudi'nin kardeşi Abdurrahim Mahmudi, 1964'te birtakım aydın gençleri etrafına toplayarak *Hizb-i Demokratik-i Navin* (Yeni Demokratik Partisi) isminde yeni bir hareketi başlatmıştır. Maovist ideoloji etrafında birleşen bu grubun çok aşırı tutumları dikkat çekmekteymiş. Bu nedenle halk arasında pek fazla sevilmemekteymiş. Dolayısıyla parti içinde de birtakım fikir ayrılıkları yaşanmış. 1967'de yapılan ilk kongresinde partinin adı *Sazman-i Cevanan-i Mutarakki* (Gelişmiş Gençler Partisi) olarak değiştirilmiş ve aynı zamanda partinin yayın organı olarak *Şule-yi Cavid* isminde bir gazete çıkarılması kararı alınmıştır. Öte yandan parti liderliğine Abdurrahim Mahmudi yerine Muhammed Osman Landay getirilmiştir. Bu arada partinin adı *Sazman-i Cevanan-i Mutarakki*

Nur Muhammed Taraki'nin takip ettiği bu katı ve amansız siyasetinden yalnız halk değil, aynı zamanda bazı komünist arkadaşları da şikayet etmeye başlamışlardı. Nur Muhammed Taraki'ye karşı çıkan komünistlerin başında Hafizullah Emin ile taraftarları geliyordu. Hafizullah Emin muhalefeti Nur Muhammed Taraki'nin destekçisi olan SSCB'nin de hoşuna gitmemiştir. Nur Muhammed Taraki SSCB'nin tavsiyesiyle Hafizullah Emin'i¹⁰³ Mart 1979'da başbakanlık görevine getirmiştir.¹⁰⁴

ABD, Afganistan iktidarına gelen ADHP rejimini resmiyette tanıdıktan sonra, ekonomi ve ordu eğitimi gibi sınırlı konularda yardımını devam ettirmişti. ABD savunma bakanlığı kongresinin talebi doğrultusunda, 1979-1980 yılları arasında Afgan subayların eğitilmesi için 310.000 dolar harcama yapılması istenmiştir. ABD savunma bakan'ı yardımcısı David Newsam, Ocak 1978'de ABD'nin üst düzey temsilcisi olarak Afganistan'ın başkenti Kabil'i ziyaret etmişti. David Newsam Parti

olmasına rağmen, halk arasında ise partinin yayın organı olan *Şule-yi Cavid* veya kısaca şuleyi adı ile tanınmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Saaie, **a.g.e.**, s. 72.

¹⁰¹Marksist ADHP ve Parçam partileri iktidarı ele geçirdikten sonra eski hükümetin bakanları, başbakan ve savunma bakanı da dahil olmak üzere Pul-I Çerhi Poligonu'nda kurşuna dizmişler. Sorgusuz infazlar sadece ekranlarıyla sınırlı kalmamış, devlet memurları, subaylar, tüccarlar, toprak sahipleri ve çiftçileri de sorguya çekilmişler. Sorguya celbe dilenler bir daha geri dönmek üzere görülmemişler. Bunlar işkenceler altında öldürülmüşler ya da kurşuna dizilerek ve diri diri toprağa gömülerek öldürülmüşler. Silahları toplamak için halka çeşitli işkenceler de bulunmuş ve okullarda Lenin'in resmine selam vermeyeni tutuklamışlar. Solcu Marksist Halk ve Parçam rejimi döneminde Pakistan'a kaçan bir asker Pul-ı Çerhi hapishanesindeki mahpusların durumunu şöyle anlatır. "Pul-i Çerhi etrafından kepçeyle çukurlar oluşturmakla görevliydim. Elleri arkadan bağlı olan mahpuslar geceleri saat 20:00'den sonra getirilirdi. Üç subay, getirilen mahkumların ayaklarını da kısa bir iple bağlardı. Ardından, çukurlara atarlardı, ben de kepçe vasıtasıyla onların üzerini toprakla kapatarak diri diri defederdim." Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: M. Esmail, **a.g.e.**, s. 55.

Ferida Ahmed Afganistan Demokratik Kadınlar Örgütü'nün bir üyesi olan ve bu hapishaneye düşen binlerce kadından biri olan Feride Ahmedî'nin hapishane hakkında anlattıkları ise şöyle: "İşkence salonlarının perdeleri kanlar içinde, Hapishane girişindeki koridordaki masaların üzerinde kesilmiş parmak, kol, bacak ve çıkarılmış göz gibi vücut organları duruyordu. Hapishaneye getirilen bütün tutuklular, bu koridordan geçmek zorundaydı ve bu korkunç manzarayı gören tutuklular, daha ilk günden kendilerini nasıl bir kaderin beklediğini anlıyorlardı." Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: **Rusya'nın Afganistan İşgalı**, <http://www.uhim.org/images/tarih/1329227308.pdf>, (erişim tarihi: 20.04.2014).

¹⁰² Tanin, **a.g.e.**, s. 247.

¹⁰³ Saray, **a.g.e.**, s. 188.

¹⁰⁴ Gündüz, **a.g.e.**, s. 25.

liderleri ve devlet yöneticileriyle anlaşma yapmış ve bu anlaşmayla birlikte Adolph Dubs ABD Elçisi olarak Kabil'e atanmıştır. ABD elçisi, ulusal güvenlik müşaviri Zbigniew Breezinskinin fikrinin tersine, dışişleri bakanlığının fikrine katılarak, Kabil'deki Moskova taraftarı olan rejime karşı durmak yerine, yakınlık ve eşgüdümü sağlanmayı tercih etmişti. Böylece ABD'nin resmi ilişkileri, o dönemin rejimi ile kurulmuştur.¹⁰⁵

1. Nur Muhammed Taraki Hükümetine Karşı Silahlı Muhalefet

Nur Muhammed Taraki ve Hafızullah Emin liderliğindeki komünist rejimin özellikle ulema sınıfını hedef alması ve birçok tarikat önderini idam etmesi neticesinde buna karşı topyekûn ayaklanmalar başlamıştı. Afganistan halkının komünist rejime karşı muhalefeti zamanla üç noktada odaklanmıştır. Bu odaklanma; başta İran ve Pakistan olmak üzere yurt dışındaki mukavemet teşkilatları, yurt içinde gerilla savaşı ve yurt içi ve yurt dışındaki aydınların siyasi mücadeleleridir.¹⁰⁶

İktidara gelen solcu rejime karşı, 10 Eylül 1978'de Pakistan'ın Peşaver kentinin Sikandarpur bölgesinde bulunan Medine Mescidinde Muhammed Nebi Muhammedî liderliğinde Harakat-ı İnkilab İslami kurulmuştur. Bunun ardından 1979'de Cabha-yi Necat-i Milli, Mahaz-i Milli, Cemiyet-i İslami ve Hizb-i İslami üyesi olan Muhammed Yunus Halis liderliğinde aynı isimde (Hizb-i İslami) başka bir parti mücahitler grubu tarafından kurulmuştur. Daha sonraları Mahaz-i Milli ve

¹⁰⁵ Andişman, **a.g.e.**, s. 93-94.

¹⁰⁶ M. Esmail, **a.g.e.**, s. 56.

Harakat-i İnkılab İslami liderleri bir arada toplanarak Abdul Resul Sayaf'ın Partisini, İttihad-i Milli partisi adı altında kurmuşlardır.¹⁰⁷

Komünist rejime karşı ilk mukavemet teşkilatı Pakistan'ın Peşavar kentinde dini karakterli aydınlar tarafından tesis edilmiştir. Bu hareketin liderleri olarak Burhaneddin Rabbani, Muhammed Nebi Muhammedi, Muhammed Yunus Halis, Celaleddin Hakkani, Gülbeddin Hikmetiyar ve Ahmet Şah Mesut'tan söz edilebilir. Daha sonraları bu şahısların her biri ayrı ayrı partiler kurmuşlardır. Arap ülkeleri ve diğer ülkelerden gelen yardımlar Pakistan'daki gruplara Afganistan'daki silahlı direnişçilere verilmek üzere dağıtılıyordu. Pakistan'da tesis edilmiş olan bu grupların çoğunu Suniler temsil etmekteydi, Afganistan Şii'leri ise İran'da yeni iktidara gelen Humeyni rejimden onlara komünist hükümete karşı savaşmaları için yardım talebinde bulunmuştu. Afganistan cihadında en tesirli olan etkenlerden biri de ülke içinde teşkilatlanmış mücahit gruplarıdır.¹⁰⁸

Mücahit gruplarının yanında 1978'de Afganistan halkının komünist rejime karşı ilk ayaklanması, ülkenin kuzeyindeki dağlık bölgede bulunan Çarkint ve Darayi Suf ilçelerinden başlamıştır.¹⁰⁹

Afganistan'da iktidara gelen komünist rejime karşı ayaklanmalar devam ederken, 1978'i 1979 yılına bağlayan kışta yoğun kar yağışı neticesinde irtibat yollarının kapanmasıyla merkez ile vilayetler arasında ulaşım sıkıntısı yaşanmış ve bu nedenle birçok bölgede ayaklanmalar baş göstermişti. İlk sıcak çatışmalar, 20

¹⁰⁷ Tanin, **a.g.e.**, s. 310-311.

¹⁰⁸ M. Esmail, **a.g.e.**, s. 56-59.

¹⁰⁹ Tanin, **a.g.e.**, s. 253.

Haziran 1978 tarihinde Dara-i Payc'in Flogi bölgesinde meydana gelmiş¹¹⁰ ve çoğunu Nuristanlıların teşkil ettiği 2000 kişilik bir grup Muhammed Ener Emin önderliğinde devlete ait 400 kişilik bir askeri birliğe saldırmıştır. Bunun neticesinde askerlerden 30'u öldürülmüş, 150'ye yakını ise esir alınarak mezkûrkarargâh ele geçirilmiştir. Host ve Gerdiz illeri arasında bulunan Dere-i Cedral de rejim güçlerinden temizlenmiştir.¹¹¹ Aynı yıllar arasında Nuristan, Hazaracat, Bedaşan, Kunar ve diğer bölgeler de hükümet birliklerinden temizlenerek merkezi rejimden kurtarıldığını ilan etmişlerdir. Herat vilayetinde hükümet ve ayaklanmacılar arasında büyük çatışmalar çıkması nedeniyle çok sayıda ayaklanmacı ve sivil halk hayatını kaybetmiştir.¹¹²

Bu dönemde başka bir olay da şöyle gerçekleşmişti: Şubat 1979'da ABD'nin Afganistan'daki elçisi 'Adolph Dubs', bazı tutukluların Hükümet tarafından serbest bırakılması için rehin alınmıştı. Hafizullah Emin rehin alanları önce kuşatmış ve sonra onların isteklerini dikkate almayarak ateş etme emrini vermiştir. Bunun sonucunda Adolph Dubs ve dört kişi öldürülmüştür. ABD'nin görüşüne göre olayda SSCB Danışmanlarının bulunması bu sonuca yol açmıştı ve olay şöyle gelişmişti: Polis ve SSCB'nin danışmanları birlikte odaya saldırıp Dubs ve rehin alanlardan ikisini oda içinde öldürmüş, kalan ikisini de ayrı ayrı yerlerde katletmişlerdi. ABD elçisinin öldürülmesine dair SSCB'yi suçlayarak açıklamada bulunmasını istemiştir. Ama Moskova bu konuyla ilgili hiç bir sorumluluğu olmadığını iddia etmiştir. ABD Afganistan'da güvenlik koşullarının uygun olmadığı gerekçesiyle diplomatlarını, uzmanlarını ve işçilerini, Afganistan'daki yardım projelerinden, okullardan ve

¹¹⁰ M. Esmail, **a.g.e.**, s. 60-62.

¹¹¹ **A.g.e.**, s. 62-65.

¹¹² **A.g.e.**, s. 65-67.

üniversitelerden çekmiştir. ABD başkanı James Carter yaklaşık bir aydan sonra bir tasarı imzalamış ve buna göre şartlar uygunlaşmadıkça, Afganistan'a herhangi bir yardım yapılmayacağını bildirmiştir. Bu şartlara göre Afganistan'ın Dubs'un ölümüyle ilgili gerekli belgeleri ABD'ye sunması ve terör sorumluluğunu üstelenip özür dilemesi gerekmektedir.¹¹³

Devam etmekte olan ayaklanmaların yanında, 1979 yılının baharında Herat şehrinde rejime karşı büyük bir ayaklanma daha başlamıştı. Bu ayaklanmaya din adamları, radikal islamcılar, rejimden razı olmayan askerler ve çiftçiler katılarak Herat valisinin evini, hapishane ve polis merkezlerini hedef almışlardır. Bu ayaklanma nedeniyle Herat kentinin irtibatı ülkenin başka bölgeleri ile bir hafta boyunca kesilmiştir.¹¹⁴

İktidarda olan rejime karşı gene başka bir ayaklanma 23 Haziran 1979 sabahı yüzlerce kişinin Kabil'in merkezinde bulunan Meyvend Caddesi'nde gösteriler düzenleyerek hükümete karşı sloganlar atmalarıyla baş göstermekteydi. Bu ayaklanmada göstericilerin arkasında bulunan iki otobüste silahlı adamların da bulunduğu bilinmektedir.¹¹⁵ Şehir halkının da bu protestoya katılmasıyla muazzam bir kalabalık ortaya çıkmış, bu sırada çıkan çatışmalar neticesinde göstericilerden çoğu ölmüş ve geri kalanı ancak kaçarak kurtulabilmiştir. Çendavul bölgesinde kaçan şii çoğunluk acımasızca bir takibe uğramış ve yüzlerce kişi bir daha görülmemek

¹¹³ Andışmand, **as.g.e.**,s. 93-97.

¹¹⁴ Arny, **a.g.e.**, s. 92.

¹¹⁵ M. Esmail, **a.g.e.**, s. 68.

üzere devlet tarafından tutuklanmıştır. Çoğu rivayetlere göre ayaklanma sırasında ve sonrasında halktan 10.000'in üzerinde kişinin öldürüldüğü söylenmektedir.¹¹⁶

Rejime karşı ayaklanmalar ve hükümet tarafından bastırmalar devam ederken, 1978-1979 yılında orduya mensup çok sayıda asker ve subay mücahitler safına katılmış ve bir askeri darbe ile rejimin devrilmesi kararına varılmış ama bu konuda tedbirsiz hareket edildiğinden bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Bunlara ek olarak üniversite ve fakültelerde görevli profesörler, öğretim görevlileri aydınlar ve öğrenciler de, şehirde rejimin içinde önemli mücadeleler vermişlerdir.¹¹⁷

2. Nur Muhammed Taraki Hükümetinin Sonu

Devrim içinde birleşen ADHP ve Parçam fraksiyonu iktidara geldikten sonra yeniden birbirine karşı olarak ayrılmışlar, ADHP kanadından olan Taraki ve Parçam fraksiyonundan olan başbakan Hafızullah Emin birbirlerini safdışı bırakmak istemişlerdir. Bu nedenle Nur Muhammed Taraki, Hafızullah Emin için, Hafızullah Emin ise Nur Muhammed Taraki için birkaç kez suikast yaptırma teşebbüsünde bulunmuştur.¹¹⁸

SSCB bu dönemde Afganistan'ın içişlerine bütünüyle karışmış, Hafızullah Emin ve Nur Muhammed Taraki arasında tavır belirlemede ilginç durumlar yaşanmıştır. SSCB'nin Kabil'deki büyükelçiliği Hafızullah Emine karşı NurMuhammed Taraki'yi destekleyip Hafızullah Emin'in devrilmesi için askeri

¹¹⁶ A.g.e., s. 67-69.

¹¹⁷ A.g.e.

¹¹⁸ Uysal, a.g.e., s. 85.

darbenin planlanmasına katılırken, KGB ajanları da Hafızullah Emin'i bu gelişmelerden haberdar etmekteydi.¹¹⁹

Afganistan'ın SSCB taraftarı marksist yöneticileri arasındaki gerginlik ve bölünme gizlenemez hale gelmiş, 1979 Eylül'ün başlarında Nur Muhammed Taraki Küba başkenti Havana'da toplanan tarafsızlar kongresine iştirak ettikten sonra Moskova'ya uğramış, SSCB kendisine Hafızullah Emin'e karşı dikkatli olması ve kendisini devirmeden önce harekete geçmesini bildirmiştir.¹²⁰

Eylül 1979'de Nur Muhammed Taraki Moskova'dan Afganistan'a döner dönmez Hafızullah Emin'i ortadan kaldırmak için onu makamına çağırılmış fakat Nur Muhammed Taraki'yi koruyan muhafız alayındaki bir subay durumu Hafızullah Emin'e haber vermiştir. Hafızullah Emin davete icabet etmemiş fakat Nur Muhammed Taraki ikinci kez davetini tekrarlayınca adamlarına hazırlıklı olmalarını söyleyerek cumhurbaşkanlığı sarayına gitmiştir. Ancak bu kez de Hafızullah Emin'e suikast girişimi başarısız olmuştur.¹²¹ Bu girişimde Hafızullah Emin, Nur Muhammed Taraki'nin makamına giden merdivenlerden çıkarken pusuda bekleyen askerler tarafından ateşe tutulmuş, fakat bu suikastı kendine haber veren subayın Hafızullah Emin'e siper olması sayesinde komplo hedefine ulaşamamış ve Hafızullah Emin vurulmuş gibi davranarak kendini merdivenlerden yuvarlamış ve kaçmayı başarmıştır.¹²² Bunun üzerine kısa bir zamanda hazırlıklı bulunan

¹¹⁹ Yaraşır, **a.g.e.**, s.77.

¹²⁰ Saray, **a.g.e.**, s. 189.

¹²¹ **A.g.e.**, s. 189.

¹²² **A.g.e.**

adamlarını harekete geçirerek Nur Muhammed Taraki'nin sarayını bastırıp onu yaralı ele geçirmiş ve adamlarına temizletmiştir.¹²³

Hafizullah Emin ve Nur Muhammed Taraki'nin arasında çıkan iktidar kavgasını, SSCB'nin NurMuhammed Taraki'yi desteklemesine rağmen Nur Muhammed Taraki kaybetmişti. Bundan sonra iktidarı ele alan Hafizullah Emin SSCB'den kopup batıya yaklaşma gayreti göstermiştir.¹²⁴

B. Hafizullah Emin Dönemi

Nur Muhammed Taraki yaralı olarak ele geçirildikten sonra bir süre yatakta gözü altında tutulmuştu. "Kabil Times" 10 Ekim 1979'de Nur Muhammed Taraki'nin bir gün önce hastalığı nedeniyle vefat ettiğini duyurmuştur. Bu olaydan sonra Hafizullah Emin kendini cumhurbaşkanı ve ADHP partisinin genel sekreteri olarak ilan etmiş ve böylece iktidarı nispeten eline almıştı. Bundan sonra Hafizullah Emin komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye önem vererek ABD ile ilişkilerinin iyileştirmek için fırsat kollamıştır.¹²⁵

Hafizullah Emin Eylül 1979'de iktidarı tamamen ele geçirdikten sonra iki ana meseleyle karşılaşmıştı. Bunlar: SSCB ile olan ilişkisi ve gittikçe yayılmakta olan iç savaştır. Aslında Hafizullah Emin'in, SSCB'nin bilgisi olmadan ve SSCB'nin isteği dışında devrimi gerçekleştirmesi başarısının asıl nedeni olmuştur.¹²⁶

SSCB, Babrak Karmal'ı Afganistan'a getirme ve iki komünist partiyi tekrar birleştirme planının Hafizullah Emin tarafından imha edilmiş olmasına rağmen, onu

¹²³ A.g.e.

¹²⁴ Gündüz, a.g.e., s. 25.

¹²⁵ Afganistan, a.g.e., 2007, s. 179.

¹²⁶ Tanin, a.g.e., s. 277.

ilk tebrik eden devlet olmuştur. İlk basamakta SSCB gerçek tutumunu göstermeyerek, Hafızullah Emin'in ABD ve Pakistan'a doğru kaymasını önlemeye çalışmıştır. 28 Kasım 1979'da SSCB'nin içişleri bakanı yardımcısı general Victor S. Paputin Kabil'e gelmiş, ziyaret sebebi müzakere olarak ilan edilmiştir. Ancak bu ziyaretteki asıl amaç Afgan hükümetini mücahitlere karşı korumak bahanesiyle 5000 kişilik SSCB askerinin Afganistan'da bulundurulmasını talep etmiş ama bu teklif Hafızullah Emin tarafından retedilmiştir. SSCB bu olaydan şu neticeyi çıkarmıştı: Hafızullah Emin SSCB'ye güvenmeyerek ABD ve Pakistan ile gizlice anlaşma yapmak peşindeydi ve onun bu düşüncesi vatanseverlikten kaynaklanmamakta denge içerisinde kalarak SSCB'nin kendisini cezalandırması endişesinden kurtulmak istemekteydi.¹²⁷

Ayrıca bazı iddialara göre Hafızullah Emin SSCB'yi Afganistan'a girmeye şahsen davet etmişti ve bu davet Hafızullah Emin tarafından resmen 18 kez yapılmıştı. Afganistan'ın cihat tarihine ilişkin yazılan bazı kitaplar ise, Hafızullah Emin'in siyasi çalışmalarının başlangıçtan itibaren Central Intelligence Agency (CIA) ile ilişkisi olduğunu iddia etmiştir.¹²⁸ Bu yüzden KGB Hafızullah Emin'den kurtulmak istiyordu çünkü onlara göre Hafızullah Emin'in sözlerine güvenilmezdi ve o SSCB'ye karşı nasıl davranması gerektiğini biliyordu.¹²⁹ Yani Hafızullah Emin SSCB'nin adamı değildi ve sadece SSCB'nin ayağını Afganistan'a çekmek istiyordu. Bu yüzden SSCB'den askeri yardım talebinde bulunmuştu. Ayrıca Hafızullah Emin'in Taraki'ye karşı darbe yapması ve iktidarı ele geçirdikten sonra da SSCB'den

¹²⁷ M. Esmail, **a.g.e.**, s. 73-74.

¹²⁸ Ansari, **a.g.e.**, s. 5.

¹²⁹ Arny, **a.g.e.**, s. 100.

uzaklaşarak ABD'ye yaklaşma politikasını izlemesi, SSCB'nin ona karşı güveninin kalmamasına sebep olmuştu.

Böylece 24 Aralık 1979 gecesi SSCB birlikleri Afganistan'a girmiş, Hafızullah Emin'in sarayını kuşatıp onu öldürmüşlerdir. Bunun ardından Afganistan cumhurbaşkanlığına, devrim konseyi başkanlığına ve ADHP genel sekreterliğine Babrak Karmal getirilmiş. SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle SSCB birliklerine ve hükümet askerlerine karşı dağınık silahlı ayaklanmalar Afganistan çapında başlamıştır.¹³⁰

¹³⁰ Gündüz, **a.g.e.**,s. 26.

İKİNCİ BÖLÜM

SSCB’NİN AFGANİSTAN’I İŞGALİ VE DIŞ TEPKİLER (1979-1992)

I. Babrak Karmal Dönemi

SSCB 1979 yılı sonunda 85 bin kişilik muazzam bir ordu ile Afganistan’ı işgal ettiğinde,¹³¹ müdahalenin gerekçesi olarak, Birleşmiş Milletler (BM) sözleşmesine uygun ve 1979’da imzalanan anlaşma uyarınca, çağrı üzerine devrimci yönetime ellerini uzattıklarını açıklamış.¹³²

SSCB’nin Afganistan’daki askerlerinin sayısı işgalden sonra 85.000 olarak tahmin edilirken daha sonraları bu rakam yaklaşık 150.000’e ulaşmıştır. Bu arada SSCB’nin Afganistan sınırının hemen kuzeyine düşen bölgede de sayısı 30.000 ile 40.000 arasında değişen bir destek gücü bulunmaktaymış.¹³³

SSCB’nin, kendilerine yakın iki ismi, Babrak Karmal ve Dr. Necibullah Han’ı desteklemek maksadıyla 1979 yılında bu ülkeye müdahale etmesi, Afganistan’ın uluslararası politika alanında yeni bir yola girmesine sebep olmuş. Kâbil’deki merkezî hükûmetin tamamen SSCB kontrolüne girmesi, Afgan ahalisini hem SSCB’ye hem de yeni rejime karşı mücadeleye sevk etmiş. Böylece Afganistan bir kez daha işgal altına girmiş ve Afgan halkı topyekûn bir mücadelenin tam ortasında yer almış.¹³⁴

¹³¹ Gündüz, **a.g.e.**, s. 26.

¹³² Uyusal, **a.g.e.**, s. 93.

¹³³ Elie D. Krakowski, **Afganistan: Unutulan Savaş**, Çev. Hüseyin Dermiş, Ankara, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1987, s. 8.

¹³⁴ Orhan Yazıcı, “Afganistan’daki Otorite Boşluğunun Tarih Temelleri ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri”, **Histor Studies**, Cilt 2, sayı 1, 2010, s. 230.

Bazı kaynaklarda SSCB'nin Afganistan müdahalesinin ABD tarafından teşvik edildiği söylenmektedir. Vietnam'da yenilgiye uğrayan ABD Vietnam savaşının aynısını yaşatmak için SSCB'nin Afganistan müdahalesini desteklemiş ve Pakistan istihbaratı ve Suudi mali ve askeri yardımıyla SSCB'ye karşı savaşan Mücahitleri desteklemiş.¹³⁵

Ayrıca ABD Devlet Başkanı Jimmy Carter döneminde, Ulusal Güvenlik Danışmanı *Zbigniew Breezinski* açıkladığı hakikat, politikacıların arasında gürültü patırtıyaratmıştı. Breezinski şöyle söylemiş: "SSCB'yi Afganistan'a tecavüz etmesini biz teşvik ettik ve bu projede Pakistan bizim yoldaşımızdı".¹³⁶

SSCB Afganistan'ı işgal ettikten sonra 01 Ocak 1980 tarihinde Babrak Karmal Afganistan cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Afganistan'ın yeni bakanlar kurulunda Parcamilere yer verilirken yanı sıra ADHP'lilere de yer verilmiştir.¹³⁷

Babarak Karamel yönetime gelir gelmez yumuşak bir tutum izlemeye çalışmış ve ilan edilen genel bir afı binlerce siyasi tutuklu serbest bırakılmıştır.¹³⁸

ABD SSCB'nin Afganistan işgalinden sonra yasal olmayan Afganistan hükümetiyle ilişki kurmayacağını belirtmiş ve bununla beraber büyük elçiliğini kapatmış. ABD büyük elçiliğinin kapanması Taliban'ın devrilmesine kadar devam etmiş ve ABD başkanı James Carter SSCB'nin tacizini, ikinci dünya savaşından sonra dünya için en büyük güvenlik tehlikesi olduğunu söylemiştir. SSCB'yi cezalandırılmak için 1980'de bazı ambargolar da uygulamıştır. SSCB'nin New

¹³⁵ Hasan Köni, **Amerika'nın Uluslararası Politikası**, Ekim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 131.

¹³⁶ Ansari, **a.g.e.**, s. 4.

¹³⁷ Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri, **Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Asya Araştırmaları Programı**, Rapor No 31, Mart 2011, s. 34.

¹³⁸ Uysal, **a.g.e.**, s. 93.

York'taki konsoloslğunun ABD tarafından kapatılması, kültürel, ekonomik travmalar ve bazı konuların ertelenmesi, SSCB'nin ticaret konularında sıkı kayıtlar uygulanması, SSCB'nin balıkçılık gemilerinin ABD sularında ruhsatının iptal edilmesi, SSCB'ye buğday satışının yasaklanması ve yaz olimpiyat oyunlarının Moskova için ambargo edilmesinden ibaret olmuş.¹³⁹

SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle ABD, SSCB'yi güneye inmesini önlemek için “Yeşil Kuşak Projesini” kullanmıştır. Bu projeyle ABD İslam ve Müslümanlardan faydalanarak, kendisi doğrudan savaşa müdahil olma yerine ‘vekil savaşçılarıyla’ bu sorunu çözmeyi çalışmıştır. İslam ülkeleri, Avrupa ve ABD’den toplanan radikal cihatçı Müslümanlar, Afganistan ve Pakistan’da ideolojik ve askeri eğitim alarak “Şer İmparatorluğu” yani SSCB’ye karşı savaştırılmışlardır. ABD hem SSCB’ye karşı hem de SSCB yanlısı ve batı karşıtı yerel milliyetçilere karşı İslamcı grupları desteklemiştir.¹⁴⁰

SSCB'nin Afganistan işgali ile mücahitler SSCB’ye karşı aktif bir hale gelmişler ve işgalci güce karşı savaşmayı güçlendirmişler. Mücahitler birçok yerde SSCB ve hükümete karşı saldırılara geçmişlerdir. Bağram’daki hava üssüne de saldırılar düzenlemişlerdir. Bunlardan 1984 Mayıs’ında girişilen saldırıda SSCB’ye önemli hasar verildiği biliniyor. Mücahitler Afgan hükümetine ve ordusuna yoğun bir şekilde sızmışlar. Nisan 1984 tarihinde SSCB Pancşir ilçesini mücahitlere bastırmak için saldırı hedefi almışsa da saldırının gerçekleşmeden haftalar önce mücahitler tarafından öğrenilmesi, SSCB’nin Afganistan’daki başarısızlığını gösteren mükemmel bir örnek olarak sık sık anılır. Mücahitlerin bütün savaş alanında

¹³⁹ Andishmand, **Amrika Dar Afghanistan...**, s. 97-99.

¹⁴⁰ Mehmet Şahin, “ABD’nin Müslüman Savaşçıları”, **Akademik Orta Doğu Dergi**, Cilt 3, Sayı 1, 2008, s. 45.

önemli aşamalar kaydettikleri ve SSCB saldırılarına rağmen direnişçi sayısında artış olduğu belirtiliyordu.¹⁴¹

Afganistan'ın işgalinden sonra, mücahitler SSCB'ye ağır kayıplar verdirmekten geri kalmamıştır. Bu konuda sağlıklı bir rakam verebilmek her ne kadar zor ise de, başta erler olmak üzere çarpışmalar, hastalıklar ve kazalar yüzünden SSCB kayıpları 150.000'i bulmaktadır. Bu kayıpların büyük bir çoğunluğu da son 18 ay içinde verilmiştir. 1984 yıllarında SSCB, haftada yaklaşık 100 kayıp vermektedirmiş. Oysa Moskova'daki batılı diplomatlar, SSCB gizli kaynaklarının Kızıl Ordu'daki kayıp sayısını batılıların tahminlerinden çok daha üstte gösterdiklerini ve bu sayının 30.000 civarında olduğunu söylemişlerdir.¹⁴²

Ayrıca bu savaşa tam manasıyla katılan gerillaların gerçek sayısını verebilmek mümkün değildir. Bazı gözlemcilere göre bu sayı 80.000 ile 150.000 arasında değişmektedir. Ancak bu rakamlara büyük bir çoğunluğu Pakistan'da mülteci olarak bulunan yüzbinlerce sivil dahil değildir, ki bunlar sık sık operasyonlara katılmaktadırlar. Genellikle direniş hareketi Afganistan'ın 28 eyaleti içerisinde çeşitli operasyonlarda bulunan ve birbirinden kopuk yaklaşık 300 cepheden oluşmaktaymış.¹⁴³

ABD ilk önce SSCB'ye karşı direnişleri iç mesele olarak göstermesi için kendi ürettikleri silahların mücahitlerin eline geçmesini sağlamıyordu. Bu doğrultuda ABD bazı ülkelerin mücahitlere silah yardımı etmelerini ya da satmalarını sağladı. Böylece CIA birinci adım olarak Mısır tarafından mücahitlere silah sağlanması ile

¹⁴¹ D. Krakowski, **a.g.e.**, s. 6.

¹⁴² Edward Girardet, **Rusya'nın Afganistan'daki Savaşı**, Çev. Yuluğ Tekin Kurat, Ankara, O.D.T.Ü. Yayınları, 1984, s. 8.

¹⁴³ Girardet, **a.g.e.**, s. 15.

ilgili anlaştı. Mücahitlere Mısır'dan sonra silah yardımlarını sağlayan devlet Çin devleti olmuştur. Ayrıca CIA Mücahitlere silah sağlanması için İsrail ve Polonya gibi bazı ülkelerden silah satın almaya başlamıştı. Bu dönemde İran TOW (anti tank) mermilerini mücahitlere verilmesi hususunda teşvik edilmiş. Aynı zamanda ABD'nin mücahitlere yıllık yardımları 1981-1985 yılları arası 30 milyon dolardan 280 milyon dolara kadar yükselmiş ve ayrıca da 1984-1985 yıllar arasında bazı raporlara göre Suudi Arabistan'ın bu doğrultuda CIA hesabına yarım milyon dolar yatırdığı bilinmektedir.¹⁴⁴

ABD daha sonraları açık bir şekilde kendi ürettiği silahların mücahitlerin eline ulaşmasını sağlayarak bu silahlardan olan Stinger ile SSCB ve Afganistan devletinin uçaklarının mücahitler tarafından kolayca indirilmesini sağlamıştır. Bundan sonra CIA her türlü silahı mücahitlere sağlamaya devam etmiştir. Ayrıca 1987 yılında 660 milyon dolar mücahitlere yardım tahsis edilmiş ve gelecek sene yani 1988 yılı için mücahitlere 100 milyon dolarlık silah sağlanması sözü verilmiştir.¹⁴⁵

SSCB ve hükümete karşı iç savaşın alevlendiği bu dönemde, SSCB tarafından Afganistan iktidarına getirilen Babrak Karmal, SSCB Cumhurbaşkanı Mikail Gorbaçov'a göre iktidardan inmeli ve yerine başka birinin getirilmesigerekir. Bu nedenle 20 Nisan 1986'da Babrak Karmal'ın SSCB tarafından Moskova'ya gelmesi istenmiş. Kabil'de devrim için hazırlıklar sessizce başlamış ve Babrak Karmal memleketten dönünce SSCB askerleri Afgan Birliklerini silahsızlandırıp

¹⁴⁴ Arny, **a.g.e.**, s. 148-151.

¹⁴⁵ Arny, **a.g.e.**, s. 154.

önemli noktaları kontrollerine geçirmişler. Böylece Dr. Necibullah Babarak Karmel'in yerine iktidara geçmiştir.¹⁴⁶

II. Dr. Necibullah Dönemi

A. SSCB İşgali Döneminde Dr. Necibullah Hükümeti

SSCB iktidarına gelen Mikail Gorbaçov, Afganistan'da kendi etkisini göstererek Babrak Karmal döneminde gizli servis yöneticiliği ve daha sonra başbakan yardımcılığı yapan Dr. Necibullah'ı 4 Mayıs 1986'da¹⁴⁷ Moskova'nın dayatmasıyla Afganistan cumhurbaşkanlığına getirmiş.¹⁴⁸

Dr. Necibullah, iktidara geldikten sonra ülkede barış ve güvenliği sağlamak için, Aralık 1986'de "ulusal uzlaşma" çağrısında bulunmuş. Bu çağrıyla "Ulusal Hükümet" kurma çabasında olduğunu göstermiş ve hemen bu çağrının ardından da Ocak 1987'de tek taraflı ateşkes ilan etmiştir. Dr. Necibullah, 1987 yılında Kral Zahir Şah ile ilişki kurmuş ve Zahir Şah, Dr. Necibullah'ın ulusal hükümet kurma teklifine ılımlı yaklaşmış. Kral Zahir Şah'ın bu yaklaşımı, mücahitlerin arasında bölünmeye neden olmuş SSCB işgali için din uğruna savaşılan Gilani ve Müceddi, Zahir Şah'ın tavrına katılırken Gülbeddin Hikmatyar bu tavra karşı gelip şiddetle reddetmiş.¹⁴⁹

Dr. Necibullah ulusal uzlaşma politikasını ilan etmesiyle, devlete karşı savaşılan Mücahitlere verilen kültürsüz bandist, eşkıya, isimlerini devlet basınlarına

¹⁴⁶ A.g.e., s. 198,199.

¹⁴⁷ JamilRahman Kamgar, **Havadisi Tarikhy Afghanistan**, [Afganistan'ın Tarihsel Olayları], Kabil, Bangah ve Mayvand Yayınları, 2008. s. 73.

¹⁴⁸ Yaraşır, a.g.e., s.79.

¹⁴⁹ A.g.e., s. 80.

yasaklamış ve yerine devlet karşısında savaşılan silahlı cephe denmesini istemiş. Ama Babrak Karmal'in taraftarları ulusal uzlaşma siyasetinin asıl tasarımcısının Babrak Karmal olduğunu iddia ediyorlardı. Ama SSCB'nin organında meydana gelen bazı değişikliklerin nedeni, SSCB'nin Afganistan rejimini mücahitlerle uzlaşma yapmasına mecbur etmiş.¹⁵⁰

Dr. Necibullah tarafından ülke istikrarı için başlatılan bu ulusal uzlaşma için 6 bin din büyüğünün yer aldığı, ayrıca geri dönüp hükümete teslim olan tanınmış mücahitlerinde bulunduğu 3 bin 370 komite kurulduğu biliniyor. Bu komiteler halka yeni politikayı ve çağırışı anlatıyordu. Uzlaşma çağırışı sonucu o dönemlerde 130 bin civarında Afganistanlı mülteci, Pakistan ve İran'dan ülkeye geri dönmüşler. Teslim olan silahlı mücahit sayısının ise 40 bin civarında olduğu söylenmektedir. Ayrıca 3.200 rejim aleyhtarı köyün, hükümet yanlılarının safına geçtiği belirtiliyor. Ekim 1987'de ajan diye yakalananlar dışında kalanlar için genel bir af çıkartılarak 12 bin tutuklu serbest bırakılmış.¹⁵¹

SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle SSCB'ye karşı başlatılan savaşın ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerinin de ciddi katkıları olmuştur. ABD sistemin deneticisi olarak, Pakistan eğitim ve lojistik destekçisi olarak, Suudi Arabistan, maddi ve ekonomik olarak, Müslümanlar ise savaşçı desteğiyle “Yeşil Kuşak”ı kurmuşlar.¹⁵²

¹⁵⁰ Uruj va Suqut-i Doktor Najeebullah, <http://kabulpress.org/my/spip.php?article3077>, (erişim tarihi:14.07.2014).

¹⁵¹ Uysal, **a.g.e.**, s. 115-116.

¹⁵² Şahin, **a.g.e.**, s. 47.

1. SSCB'nin Afganistan'dan Çekilişı İçin BM Genel Kurulunun Kararları ve Cenevre Anlaşması

Genel kurul, 10-14 Ocak günlerinde meseleyi müzakere ederek, 14 Ocak 1980'de, 18 ret ve 18 çekimsere karşı 104 oyla ES-6/2 sayılı kararı almış. Kararda, SSCB'nin adı zikredilmeksizin, Afganistan'ın egemenlik, toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ile bağlantısızlık statüsüne saygı gösterilmesi, Afgan halkının kendi kaderini kendisinin tayin etmesine imkan vermek için, bütün yabancı kuvvetlerin Afganistan'dan çekilmesi, Afgan mültecilerinin kendi istekleri ile evlerine dönmelerini sağlayacak şartların yaratılması ve mültecilere yardım için BM Mültecilere yüksek komiserliğinin desteklenmesi isteniyordu.¹⁵³

Genel Kurul, bundan sonraki kararlarında da hep aynı hususları tekrarlamıştır. Bu kararlar şunlardır: 20 Kasım 1980 günlü ve 35/37 sayılı karar; 18 Kasım 1981 günlü ve 36/34 sayılı karar; 29 Kasım 1982 günlü ve 37/37 sayılı karar; 23 Kasım 1983 günlü ve 38/29 sayılı karar; ancak BM'nin aldığı hiçbir karar SSCB'yi Afganistan'dan çıkarmaya yeterli olmamıştır.¹⁵⁴

BM Genel Kurulunun Afganistan'la ilgili aldığı kararların yanında 1985 yılında Afganistan'daki insan hakları durumunu ayrı bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Bu doğrultuda BM, Afganistan'daki insan hakları ihlallerini incelemek üzere Özel Raportör atamıştır. Bu dönemde BM Genel Kurulunun Afganistan'daki

¹⁵³ Şeyhanlıoğlu, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁵⁴ **A.g.e.**, s. 29.

İnsan Hakları ve Temel özgürlükler konusundaki yıllık kararlardan ilki olan 40/137 sayılı karar alınmıştır.¹⁵⁵

SSCB Afganistan'dan çekilme konusunda ABD ile gizlice başlattıkları görüşmeleri hızlandırmış. Gorbaçev, 22 Şubat 1988 günü İsviçre'nin Cenevre şehrinde başlayacak olan son tur görüşmelerinden iki hafta önce, 8 Şubat 1988'de bir açıklama yaparak, 15 Mart'a kadar anlaşma sağlanır ise, SSCB ordusunun 9 ay içinde Afganistan'dan çekileceğini ilan etmiş. Yapılan görüşmeler sonunda Afganistan meselesini sona erdiren antlaşmayı ABD ve SSCB heyetleri 14 Nisan 1988 tarihinde Cenevre'de imzalamışlar. Bu antlaşma ile her iki taraf birbirlerinin nüfuz bölgelerine girmemeyi, Pakistan ile Afganistan'ın iç işlerine karışmamayı taahhüt etmişlerdir. 15 Mayıs 1988'de yürürlüğe giren bu antlaşmada SSCB'nin Afganistan'dan nasıl çekileceği hususu açık bir şekilde belirtilmemiştir. Fakat taraflar arasında yapılan bir gizli protokol ile SSCB, 120 bin kişilik ordusunu 12 Mayıs 1989 ile 15 Şubat 1989 arasında Afganistan'dan çekmiştir.¹⁵⁶

2. SSCB'nin Afganistan'dan Çekilişi

SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinden önce Kabil'deki SSCB büyükelçisi Uli Oransov, SSCB'nin Afganistan'daki 40. kolordu komutanı General Gorumov, askeri genel danışmanı General Valantin Varennikov ve yanlarındaki bir tercüman Dr. Necibullah ile görüşmüşlerdir. SSCB'nin Kabil'deki elçisi Dr. Necibullah'a General Gorumov'un SSCB birliklerinin zaman takvimine göre çekilmelerinin uygulanmasında olduğunu ve o gün son SSCB askeri olarak sizinle vedalaşmak için

¹⁵⁵ Büyükbaş, **a.g.e.**, s. 88.

¹⁵⁶ Saray, **a.g.e.**, s. 198-199.

geldiğini söylemiştir. Ayrıca SSCB elçisi Dr. Necibullah'tan, Afganistan'ın SSCB'den hiç bir savaş tazminat iddiası olmadığına dair anlaşmayı imzalamasını istemiş. Dr. Necibullah bu gibi konuların Afganistan'ın geleneksel Toplantısı olan Loya Jiraga'nın yetkisinde olduğunu ve kendiyetkisini çok aştığını söyleyerek onlara bu konuda yapabileceği bir şey olmadığını bildirmiştir.¹⁵⁷

Dr. Neciullah ile görüşen Mikail Gorbaçov 1986 Temmuz'unda Viladivostok'ta yaptığı bir açıklama ile Afganistan'dan 8 bin SSCB askerinden oluşan altı alayın çekileceğini ilan etmiş ve bu çekilme 15 Ekim 1986'da gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁸

SSCB ordusunun Afganistan'dan çekilişi sürecinde kalan son SSCB birliklerinin çekilişi de 15 Şubat 1989 günü Dr. Necibullah ile SSCB askeri yetkililerinin katıldığı Mezar-i Şerif'in Hayratan Limanını, Özbekistan'ın Termez kentine bağlayan köprü üzerinde düzenlenen törenle gerçekleşmiştir. Düzenlenen törende Sovyet-Afgan dostluğu üzerine konuşmalar yapılmış ve Afganistan'daki SSCB ordularının komutanı General *Boris Gromov* köprüden son SSCB askeri olarak Afganistan'ı terk etmiştir. Böylece 24 Aralık 1979'daki başlayan SSCB'nin Afganistan işgali, 10 yıl sonra sona ermiştir.¹⁵⁹

SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi ve Cenevre Anlaşmaları, Afganistan'a barış getirememiş. Bu nedenle 13 Eylül 1991'de SSCB ve ABD dışişleri bakanları Moskova'da toplanarak Afganistan hükümeti ve mücahitlerin arasında devam eden

¹⁵⁷ Muhammed Eshaq Tokhi, **Doktor Najeebullah va Khoruj-i Niru hayi Nezami Şoravi az Afghanistan**, [http://www.payamewatan.com/Article-4/Dr.Najibullah-&-withdrawal-of-Soviet-troops-\(E.Tokhi\).pdf](http://www.payamewatan.com/Article-4/Dr.Najibullah-&-withdrawal-of-Soviet-troops-(E.Tokhi).pdf), (erişim tarihi: 14.07.2014).

¹⁵⁸ Uysal, **a.g.e.**, s. 109.

¹⁵⁹ Gündüz, **a.g.e.**, s. 30.

savaşın son erdirilmesi için taraflara yapılan askeri yardımı durdurma kararı almışlardır. Böylece SSCB'nin yardımlarının kesilmesiyle Dr. Necibullah da tek başına kalmıştır.¹⁶⁰

SSCB Afganistan'ı işgal sürecinde, 1979-89 dönemleri arasında, bütün dünya Afganistan mücahitlerine eşsiz bir yardımlaşma ve dayanışma gayreti göstermiş ve Afganistan mücahitleri SSCB'ye karşı büyük bir direnişle Kızıl orduya ağır kayıplar verdirmiştir. SSCB Afganistan'dan geri çekilirken 25 bine yakın asker ve milyarlarca dolar kaybetmiştir. Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesi, SSCB'nin dağılmasında ve yeni cumhuriyetlerin ortaya çıkmasında en büyük etkenlerden biri olmuştur.¹⁶¹

SSCB'nin Afganistan'ı işgalinin temel stratejik siyasi dayanağının Brejnev doktrini olduğu söylenilebilir. Buna göre; eğer bir kere komünizme “kazanılmış” bir ülkede mevcut komünist rejim tehdit altında kalırsa, SSCB'nin müdahale etmek yönünde “hakkı ve ödevi” bulunmaktaydı.¹⁶²

Afganistan'ı işgal eden SSCB BM'nin arabuluculuğuyla Afganistan'dan çekilmesi sonucunu doğurandanlaşmayı imzalamıştır.¹⁶³

SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi ve sisteminin çöküşüyle, Afganistan'da SSCB hegemonyası tam bir şekilde ortadan kalkmış ve ülke tam anlamıyla kaotik bir sürece girmiştir. Meydana gelen iktidar boşluğu, mücahitler tarafından doldurulmaya

¹⁶⁰ Arif Bağbaşıoğlu, **ABD'nin Afganistan'a Düzenlediği Askeri Müdahalenin Hukuksal Dayanaklarının Değerlendirilmesi**, (Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004),s. 16.

¹⁶¹ Gündüz, **a.g.e.**, s. 25-26.

¹⁶² Ahmet K. Han, “Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük Afganistan'da Süper Güç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 2, Sayı 2, Yıl 2011, s. 63-62.

¹⁶³ Faruk, Sönmezoglu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der yayınları, 2009, s. 131.

çalışılsa da, ülke çeşitli güçlerin çatıştığı savaş alanına dönmüştür. Ülke yerini uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, kan, baskı ve dini taassupla şekillenen bir siyasal döneme bırakmış ve tam anlamıyla söylenecek olursa Afganistan modern dünyanın “Ortaçağına” geri dönmüştür.¹⁶⁴

Yapılan tespitlere göre SSCB’nin Afganistan işgali döneminde, 10 yıllık süre içerisinde; 1.500.000 kişi hayatını kaybetmiş, 350.000 kişi sakat kalmış köylerin 1/3’ü haritadan silinmiştir. 5.500.000 Afganlı iltica etmiş, 200.000 kişi ülke içinde yerinden olmuş, 200.000 hektarlık orman, 1.500 km asfalt yol, 600 km elektrik hattı, 114 sağlık merkezi, 28 hastane yok edilirken 100.000 kişilik eğitim görmüş Afganlı ülkeyi terk etmiştir. İşgalin maddi açıdan uğrattığı kayıp ise 100 milyar Dolar olmuştur.¹⁶⁵

B. SSCB’nin Çekilişinden Sonra Dr. Necibullah Hükümeti

Dr. Necibullah döneminde, mücahitlerle, hükümet güçleri arasında devam eden savaşta, mücahitlerin mevzi kazanmaları, Pakistan başta olmak üzere ABD ve müttefiklerin yoğun propaganda savaşıyla, bütün başarılar mücahitlere malediliyordu. Ne varki, bir kaç ay içinde düşeceğini iddia ettikleri Dr. Necibullah iktidarı düşmediği gibi, savaş daha üç yıl bütün şiddetiyle sürmüştü. ABD ve İslam ülkelerinin (silah, mühimmat, finans ve insan) desteğine rağmen, SSCB kızıl ordusu çekildikten sonra bile göz dolduracak bir başarı elde edilmemişti.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Yaraşır, **a.g.e.**, s.80.

¹⁶⁵ Rusya’nın Afganistan İşgali, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁶⁶ Rauf Beg, **Adı Afganistan’dı Talibanların Eline Nasıl Düştü?**, İstanbul, Turan Kültür Vakfı yay, s. 29-30.

15 Şubat 1989 tarihinde SSCB'nin 10 yıllık Afganistan işgali fiili olarak sona erdiğinde, Dr. Necibullah iktidarının devrileceği ve başkent Kabil'in silahlı güçlerce yağmalanacağı düşüncesinde olan batılı devletler elçiliklerini kapatmışlar fakat; Türkiye de dahil olmak üzere birkaç ülke diplomatik temsilciliklerini Afganistan'da devam ettirmişlerdir. SSCB'nin Afganistan'dan çekilişiyle mücahitlerin başkent Kabil'e girmeleri hemen mümkün olmamıştır. Bunun nedenlerinden biri, idari kadrolarda 10 yıllık sürede Marksizm ve Leninizm kamplarında yetiştirilen 50-60 bin civarındaki kişinin görev almalarıdır. Ayrıca mücahitler arasındaki hizipleşme, anlaşmazlık, devam eden çatışmalar ve iktidar mücadelesi de bu konuda etkili olmuştur. Ancak 1990'dan itibaren parçalanma sürecine giren SSCB'nin iç sıkıntıları ve ABD ile Afganistan'daki rejim ve ona karşı savaşan güçlere yardım etmeme kararının alınması nedeniyle SSCB Afganistan'a silah yardımını kesmesi Dr. Necibullah rejiminin sonunu hazırlamıştır.¹⁶⁷

SSCB yardımını kesince, Dr. Necibullah SSCB'den ümidini kesmiştir. Dr. Necibullah, kendi güçlerini oluşturma yolunda en büyük hatayı, büyük bir güç olarak bilinen ve 1989'da Celalabat'ta mücahitlere karşı büyük bir başarı sergileyen General Abdul Reşit Dostum'u etkisiz hale getirmeye çalışarak yapmıştır. Zira durumu sezen General Abdul Reşit Dostum mücahit komutanlardan Ahmet Şah Mesut ile irtibata geçerek onların safına geçmiş ve Kabil'e mücahitlerin girişini kolaylaştırmıştır.¹⁶⁸

Kandahar, Kalat, Logar, Paktiya, Pağman, Surubi, Salang ve Kunduz vilayetlerinin hükümet denetiminde tutulmasının yegâne başarısı, Dr. Necibullah

¹⁶⁷ Rusya'nın Afganistan İşgali, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁶⁸ **A.g.e.**, s. 13.

hükümetinin emrinde olan General Abdul Reşit Dostum liderliğindeki 53. Fırkaya aittir. Ordunun herhangi bir yerde zorlanması ya da başarısızlığa uğraması ihtimali, karşısında 53. Fırka ve komutanı General Abdul Reşit Dostum'dan takviye destek isteniyordu. Bu fırka başlangıçta 35-40 bin personelden ibaretken kuzey mücahitlerinin de bu fırkaya teslim olmasıyla büyük bir askeri güce dönüşmüştür. Bu fırkanın özelliği etnik ağırlıklı olmasıydı ve bu nedenle General Abdul Reşit Dostum'un bu fırkanın komutasından alınması kolay görünmüyordu.¹⁶⁹

SSCB'nin Afganistan'dan çekilişiyile mücahitler rejime karşı direnişlerini devam ettirmişlerdir. 14 Kasım 1991'de Balh vilayetinin Devletabad ilçesi mücahitlerin eline geçtiğinde General Cuma Asık Devletabat ilçesine yaptığı iki saldırıda da başarısız kalmıştır. Bunun üzerine Genelkurmay başkanı Asif Dilaver'le ordunun siyasi işlerinden sorumlu olan General Manuki Mangal Devletabad operasyonunu idare etmek için Mezar-i Şerif'e gelmişler ve 53. Fırkayı devreye sokarak Devletabad ilçesinin mücahitlerin elinden geri almışlardır. General Abdul Reşit Dostum'un kuvvetleri halkın isteğiyle ilçede kalmış. Bu durum Manuki Mangal tarafından General Abdul Reşit Dostumun herhangi bir durumda kaçmak için kendini Mezar-ı Şerif'e yakın tutma niyetinde olduğu biçiminde değerlendirilmiştir. General Manuki Mangal, General Abdul Reşit Dostum'u zayıflatmak ve devre dışı bırakmak için 18. Fırka ile 80. Tümen'in yerlerini değiştirerek bunların yerine kendi adamlarını yerleştirmeye girişmiştir. Bu doğrultuda Manuki Mangal Kabil'e dönüşünde, bir rapor hazırlayarak Dr. Necibullah'a bazı isteklerde bulunmuştur. Dr. Necibullah bu istekleri kabul ederek, 18. Fırka komutanı Cuma Nazimi'yi Paktiya vilayetinde Kolordu komutanlığına tayin ederken Nazimi'nin yerine ise General Resul Behuda

¹⁶⁹ Beg, *Adı Afganistan'dı...*, s. 34.

ve 70. Tümen komutanı General Mümin'i yeni göreve tayin etmek için Kabile çağırıştır. General Nazimi yeni görevine giderken General Mümin Kabil'e gitmekten vazgeçip 70. Tümen den ayrılmayacağını bildirmiştir.¹⁷⁰

Bu arada Kuzey bölgesinin genel operasyon komutanı General Cuma Asık'ın General Abdul Reşit Dostumla ilişkilerini iyi durumda tutulması nedeniyle kuzey emniyet sorumlusu General Taj Muhammed bu durumdan memnun kalmamış ve merkeze General Abdul Reşit Dostum ve General Cuma Asık aleyhine raporlar hazırlayıp göndermeye başlamıştır. General Abdul Reşit Dostum'un gün geçtikçe büyüyen askeri gücü, kuzey mücahitlerinin General Abdul Reşit Dostuma teslim olması ve Taj Muhammed'in General Abdul Reşit Dostum'un Azat Beg'in adamı olduğu biçiminde hazırladığı raporlar nedeniyle, İçişleri Bakanlığı'nda şüpheler uyandırmıştır. Tüm bu şüpheler sonucu General Dostumun tutuklanması için emir çıkartılmıştır. Bu konuyla ilgili gelişmeleri takip eden General Abdul Reşit Dostum'a bağlı olan dostları onudikkatli olması hususunda uyarmaktaydı.¹⁷¹

Bu arada 18 fırka komutanlığına atanan Resul Behuda görevinde başladığında 18. Fırka ve 53 Fırka arasında ciddi bir çatışma cereyan etmiştir. Bu durum nedeniyle Dr. Necibullah General Abdul Reşit Dostum'la irtibata geçer. Telsizde her ikisi birbirlerine şikayetlerini sıralar. General Abdul Reşit Dostum Dr. Necibullaha *“Doktor sizin çevreniz dürüst olamayan kimseler tarafından sarılmıştır. Bizi Ahmet Şah Mesut ile bağlayarak, sizinle olan dostluğumuzu koparmak istiyorlar. Bizim, sizin dışınızda hiç kimseyle bağlantımız yoktur ve aleyhinizde bizim tarafımızdan size karşı herhangi bir suikast mevcut değildir. Ancak şikayet ettiğiniz hususlarda ısrar*

¹⁷⁰ A.g.e., s. 35-36

¹⁷¹ A.g.e., s. 35.

ederek da bizi ayrılmaya mecbur etme” sözlerini söyler. Dr. Necibullah General Abdul Reşit Dostum’a inandığını ve itimat ettiğini ifade ederek konu kapanır veya kapanır gibi görünür.¹⁷² Bu olaydan sonra Dr. Necibullah ve General Abdul Reşit Dostum arasındaki güven azalır. Böylece Dr. Necibullah, General Abdul Reşit Dostum’a güvenmeyerek onu ortadan kaldırmayı düşünürken General Abdul Reşit Dostum da durumu tehlikeli olarak gördüğünden mücahitlerle anlaşır ve rejime karşı savaşıyan mücahitlerin safına geçmeye hazırlanır.

Manuki Mangal bu arada ortalığı karıştırmak için General Abdul Reşit Dostum aleyhine girişimde bulunarak Balh valisi Aziz Mühendis ve General Rafi ile görüşür ve General Abdul Reşit Dostum’un güçlerini parçalamak amacıyla operasyona girmelerini ister. Aziz Mühendis ve General Rafi, Manuki Mangala General Abdul Reşit Dostum’un sadece Şıbrgan yada Kandaharda General olmadığını aynı zamanda Kabil nezdinde de General olduğunu söyleyerek ret cevabını verirler. Yine Manuki Mangal aynı görüşmeyi Tahar vilayetinde bulunan Korgeneral Rauf Beg ile yapar ve ondan da aynı ret cevabını alır.¹⁷³

Manuki Mangal yine ortalığı karıştırmak için General Abdul Reşit Dostum’u Dr. Necibullah’tan koparmak amacıyla yeni bir senaryo hazırlar. Bu amaçla General Abdul Reşit Dostum’un Babrak Karmal ve Necmeddin Kayvani ile bir araya gelerek kuzeyde ayrı bir hükümet teşkil etmek istediklerini rapor eder. Bu arada Ahmet Şah Mesut’un direktifinde Balh’te Alam Han Azadi ile Meymene’de Hafız Arbab önce General Abdul Reşit Dostum’u desteklediklerini ardından müttefik olduklarını ilan ederler. Ayrıca Cemiyet-i İslami, Hareket-i İslami, Hizb-i İslami,

¹⁷² A.g.e., s. 35-38.

¹⁷³ A.g.e., s. 39-40.

Hizb-i Vahdeti İslami ve Hizb-i İslami komutanları ile General Abdul Reşit Dostum'un arasındaki devam eden anlaşmalar sonucu Mezar-ı Şerif mücahitlerin tamamen kuşatması altına alınır.¹⁷⁴

Mezar-ı Şerif şehrinin mücahitlerin kuşatması altında olması nedeniyle Dr. Necibullah General Abdul Reşit Dostum'u birlikleriyle beraber Mezar-ı Şerif'e girmesi için görevlendirme kararı alır. Dr. Necibullah General Azimi'ye, General Abdul Reşit Dostum'u yarın Mezar-ı Şerif'e operasyon kuvvetleriyle girmesine dair görevlendirdiğini söyler ve devlet güçleriyle beraber hareket edeceğini bildirir. General Abdul Reşit Dostum'un 53. Fırkası General Mecid Ruzi komutanlığında Mezar-ı Şerif şehrine girer ve bir kaç saat sonra mücahit grupları saldırılarını devlet merkezlerine doğru başlatırlar. Bu arada Mezar-i Şerif şehrinin havaalanı Hizb-i Vahdat ve Hizbi Harakat prtileri eline geçer. General Abdul Reşit Dostum daha devlet üslerini tamamen ele geçirememişken mücahitlerin saldırıları daha da güçlenir.¹⁷⁵ Mücahit grupların şehri kuşatmasına rağmen Mezar-ı Şerif şehri komple General Abdul Reşit Dostum güçlerinin kontrolüne geçer.

Her ne kadar Mezar-ı Şerif şehri mücahitlerin eline geçmemişse, Mezar-ı Şerif olayı, Hayratan bölgesinde 18. Fıkayla 53. Fırka arasında başlayan bir çatışma nedeniyle ülkenin tüm vilayetlerinin teker teker mücahitlerin kontrolüne geçmesine sebep olmuştur. Mücahitlerin şehirleri ele geçirmeleri sadece savaşla olmamış,

¹⁷⁴ A.g.e., s. 41-45.

¹⁷⁵ Razaq Mamun, **Raz-i Khabida Esrar-i Marg-i Daktar Naceebullah, [Yatan Sır Dr. Necibullah'ın Ölüm Sır]**, Kabil, Said Yayınları, 2009, s. 21-22.

hükümet güçlerinin etnik köken, dil ve bölgesel eğilimlerden dolayı benimsedikleri mücahit gruplarının safına geçmesiyle de gerçekleşmiştir.¹⁷⁶

Bu dönemde BM Afganistan'da ortak bir hükümetin kurulma çabasında olduğundan, Mücahit grupları Peşaver deki toplantısında BM'ye Dr. Necibullah'ın kayıtsız şartsız hükümetten çekilmesini ve yeni yapılacak seçimlere katılmamasını öngördüklerini bildirirler. Dr. Necibullah BM temsilcisinin getirdiği bu teklifi hükümet makamlarıyla değerlendirerek aşağıdaki koşullar doğrultusunda seçimlere katılmayacağını iletir. Bu koşullar: acilen geçici bir hükümetin kurulması ve iktidarın ona teslim edilmesi, bu hükümetin emniyeti, vatanın bölünmez bütünlüğünü ve barışın sağlanması için uluslararası güvenceye kavuşturulması durumunda iktidarı derhal teslim edeceği biçiminde olur. Dr. Necibullah'ın bu kararı herkesi tedirginliğe sokar ve özellikle devlette görev yapanları çok endişelendirir.¹⁷⁷

Dr. Necibullah'ın bu kararı üzerine, 3 Nisan 1992 tarihinde BM genel sekreteri Butros Gali Kabil Hükümetiyle mücahit liderleri ve dış ülkelerde bulunan önderleri bir araya getirerek bir geçici hükümet kurulması hususunda bir tamim yayınlar. ABD yönetiminin desteklediği bu tamim gereği, iktidar onbeş kişilik bir komisyona devir edilecek ve bu komisyon tarafından geçici hükümetin kurulma çalışmaları yürütülecektir. Bu durumda, 16 Nisan 1992'de Dr. Necibullah hükümet makamlarını katıldığı bir toplantıda iktidardan istifa ettiğini bildirir. Geçici hükümetin teşkil edilmesi devam ederken 16 Nisan 1992'de Salangan ve Purucan kuvvetleri Cemiyet-i İslami'ye teslim olur. Yine 17 Nisan 1992'de Bagram Havaalanı Cemiyet kontrolüne verilirken Elmas Komutanlığı adı altındaki bölge

¹⁷⁶ Mohammad İkrām Andishmand, *Salhay-i Tajavuz va Moqavumat, [Tecavüz ve Direniş Yılları]*, Payman Yayınları, 2004, s. 124.

¹⁷⁷ Beg, *Adı Afganistan'dı...*, s. 47.

Kerim Karabağa denilen mücahit birisine teslim olur. Cemiyet İslami güçlerinin Kabil'e yaklaşması ile Gülbeddin Hikmatyar Peşaver deki toplantıya katılmayıp Logara vilayetine gelir ve kendi güçlerini Kabile sevk eder. Bu arada hükümet bakanları ve büyük makamlarda bulunan devlet adamları olağanüstü bir toplantıda görevden çekilmiş olduklarını ilan ederler. Böylece Kabil mücahitlerin girişi için hazırlanır ve Gübeddin Hikmatyar iktidarı eline geçirmek için Kabil'e yoğun bir şekilde roket atarak Kabil'de kurulmaya çalışılan geçici hükümeti bozmaya çalışır.¹⁷⁸

1992 Nisanda mücahitlerin Kabil'de pek çok önemli noktaları ele geçirmesi sonucunda, Dr. Necibullah önce yurtdışına kaçmak ister ama yurtdışına çıkması engellenince, BM'nin Kabil'deki ofisinde 4 yıl boyunca sığınmacı olarak yaşar.¹⁷⁹

Böylece 16 Nisan 1992'de Afganistan'ın son komünist rejimi olarak bilinen Dr. Necibullah hükümetinin¹⁸⁰ devrilmesi nedeniyle mücahitler ülke iktidarını ele alırlar.¹⁸¹

III. SSCB'ye ve Afganistan'daki Rejimlere Karşı Savaşan Gruplar

A. Sünni Partiler

Hizb-i İslami partisi 1975'te Kabil kentinde kurulmuş lideri Gülbeddin Hikmatyar'dır. Bu parti 1980'li yıllarda en iyi silahlı mücahit örgütü olmuştur. Gülbeddin Hikmatyar Peştunların 'Heroti' kabilesinden olan 1948'de Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Kunduz vilayetinde doğmuş. 1970'li yıllarda Kabil'deki Politeknik Enstitüsünde okurken, İslamcılara katılmış. Siyasi faaliyetlere katıldığı

¹⁷⁸ A.g.e., s. 49-52.

¹⁷⁹ Rusya'nın Afganistan İşgali, a.g.e., s. 13.

¹⁸⁰ Gündüz, a.g.e., s. 30.

¹⁸¹ Faramarz Tamana, **Siyaset-i Kharici Amrika dar Afganistan**, Tahran, Pujoh kadah-e Mutaleat-e Rahbordi Yayınları, 2008, s. 62.

için öğrenimini tamamlayamamış ve yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Gülbeddin Hikmatyarın partisi, Pakistan'ın desteğini alan en büyük mücahit gruplarından sayılır.¹⁸²

Cemiyet-i İslam-i lider Burhaneddin Rabbani'dir. O Tacik asıllı birisi olup 1940'te Afganistan'ın kuzeydoğusunda yerleşen Badahşan vilayetinin merkezi Feyzabad'da dünyaya gelmiş. 1960'lı yıllarda Kahire'de El Ezher Üniversitesinde İslam Hukuku eğitimi görmüş. Afganistan'a döndükten sonra Kabil Üniversitesinde Afganlı İslamcılarının lideri olmuştur. Bu parti etnik olarak Afganistan'ın Taciklerinden oluşmaktadır. Ama SSCB'ye karşı başlatılan savaşın başlangıcında, Özbekler ve Türkmenlerin bu partiyi desteklemişler.¹⁸³

Hizb-i İslami silahlı mücadele ile başarıya ulaşabileceğini düşünürken, Cemiyet-i İslami, partisi geniş bir eğitimli programı ve propagandasıyla Afganistan halkını SSCB'ye karşı cihada hazırlayıp sonra neticeye gitmeyi planlamıştır.¹⁸⁴ Cemiyeti İslami Partisinin temelini Müslüman Kardeşlerin oluşturduğu söylenmektedir. Cemiyeti İslam Partisi Burhanniddin Rabani ile yandaşları Gülbeddin Hikmatyar, Ahmed Şah Mesüt, Emin Vugat, Mevlevi Yunus Halis, Mevlevi Mensur ve Mevlevi Celaliddin Hakkani'nin yardımları ile kurulmuştur. Partinin temel hedefi Davut Han'ın cumhuriyetine ve Rus emperyalizmine karşı mücadele, olarak belirlenmiştir.¹⁸⁵

¹⁸² Gündüz, a.g.e.,s. 37.

¹⁸³ A.g.e.,s. 37.

¹⁸⁴ Emin Demirel, **Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmyan Ülke Afganistan**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, s. 35.

¹⁸⁵ Atilla Ömer, **Pakistan'ın Doğuşundan Günümüze Afganistan-Pakistan İlişkileri**, Ankara, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011). s.64.

Hizb-i İslam-i, Gülbeddin Hikmatyar'ın partisiyle aynı adı taşımaktadır ve bu örgüt Gülbeddin Hikmatyar'ın örgütü ile karıştırılmamalıdır. Bu partinin Lideri bir din adamı olan Yunus Halis'dir o 1919'da Afganistan'ın Celalabad kentinde doğmuştur. Parti, yoğun olarak Kabil, Celalabad ve Paktia illerinde faaliyet göstermiş. Diğer partilere göre küçük olmasına karşın vur kaç taktikleriyle SSCB ordusuna Büyük kayıplar verdirmiştir. Ayrıca Yunus Halis cephe savaşına katılan tek mücahit lideri olarak bilinmektedir. Yunus Halis Hindistan ve Afganistan'da çeşitli medreselerde eğitim görmüş. Bir müddet sonra gazeteci olarak "Peyam-i Hak" dergisinde ve "Varang" (Işık) gazetelerinde bir süre çalışmış.¹⁸⁶ Bu grup daha çok Peştun ağırlıklı halkın çok bulunduğu bölgelerde etkin olmuştur.

Mahaz-ı Milli İslami (Ulusal İslami Cephesi) Lideri Tarikatçı Pir Seyit Ahmet Geylani tarafından 1979 yılında kurulmuştur. Hz. Muhammed 'in soyundan geldiği söylenmektedir. İki kuşak önceki dedesinin, Kadiriye Tarikatı'nın kurucusu olduğu bilinmektedir. Pir Seyit Ahmet Geylani, Afganistan'da siyasi nüfuzu olan zengin bir kişidir. Komünist işgalinden önce muazzam bir servete sahip olan Geylani Fransız otomobil şirketi Peugeot temsilciliğini Afganistan'da almıştır. Pir Seyit Ahmet Geylani daha çok liberal eğitim ve laik düzeni benimsediği için eski Afgan bürokratlarının birçoğu onun etrafında toplanmıştır. Pir Seyit Ahmet Geylani'nin bazı Irak, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi ülkelerde birçok müridinin olduğu söylenmektedir. Bu parti, batı tipi demokratik sistem taraftarı olmakla beraber aşırı Peştun Milliyetçiliğini desteklemektedir.¹⁸⁷ Liberal görüşlü bir İslam anlayışına mensup bir harekettir.

¹⁸⁶ Gündüz, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁸⁷ Akkurt, **a.g.e.**, s. 212.

Cephe-i Necat-i Milli (Ulusal Kurtuluş Cephesi) Lideri ılımlı kanattan olan Sıbgatullah Müceddedi'dir. O 1925 tarihinde dünyaya gelmiş, Kahire'de El Ezher üniversitesinde eğitim görmüş, İslam hukukunda doktorasını bitirmiş ve Suudi Arabistan ve Danimarka'da Uzun süre sürgünde yaşamıştır. Uzlaşmacı birisi olarak halkın içinde bilinmektedir.¹⁸⁸

Cephe-i Necat-i Milli, mücahitler grupları arasındaki dört liberal mücahit örgütten biridir. Prof. Sıbgatullah Müceddedi, Afganistan'ın ünlü dini liderlerinden Şems-ül Meşai'k'intorunudur. Sıbgatullah Müceddedi Batı ülkeleriyle ilişkilerini iyi tutmaya önem vermektedir. Afganistan'ın güney bölgelerde daha belirgin olmak üzere, Afganistan içerisinde belli bir siyasi nüfuza sahiptir.¹⁸⁹

Bu parti Hizb-i İslami ve Cemiyet-i İslami partileri arasında eşgüdüm sağlamak ve bu iki partiyi bir çatı altında toplamak için kurulmuştur. Hareket-i İnkılabı İslamiyi Afganistan partisi ayrı bir parti olarak 1978'de bir cami imamlığını yapan, Afganistan Meclisinin eski üyelerinden olan ve Pakistan'ın Kuvvette şehrinde sığınmacı olarak yaşayan Mevlevi Muhammed Nebi tarafından kurulmuştur.¹⁹⁰ Bu parti Afganlar arasında kısaca "hareket" olarak anılır. Mevlevi-i Muhammed Nebi, Afganistan'daki sorunların Loya Jirga'nı toplanmasıyla çözülebileceğini öne sürmüştür.¹⁹¹ Hareket-i İnkılabı İslami, Liberal görüşlere sahip olan din adamlarından oluşturmaktadır ve ülkenin güney illerinde güçlüdür.

İttihad-ı İslam-i (Liberal Afganistan için İslami Birlik) Lideri Abdul Rab Abdul Resül Sayyaf'tır. Kabil Üniversitesi ilahiyat Fakültesini bitirmiş Kahire'de

¹⁸⁸ Gündüz, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁸⁹ Akkurt, **a.g.e.**, s. 212-213.

¹⁹⁰ Demirel, **a.g.e.**, s. 36.

¹⁹¹ Akkurt, **a.g.e.**, s. 211.

doktora yapmıştır. 1973'te siyasi faaliyetleri ve Davut Han hükümetine karşı olan tavrı nedeniyle Davut Han döneminde 6 sene hapisle atılmış, hapisten çıkışıyla Pakistan'a kaçmış ve Direniş Örgütler Birliğinin yöneticiliğini yapmıştır.¹⁹² Bu cemaat Afganistan içerisindeki askeri etkisinden daha ziyade siyasi faaliyetleri ile bilinmektedir.

İttihad-i İslami Velayatha-i Şimal-i Afganistan (Kuzey Afganistan İlleri İslam Birliği) bugün Kuzey İttifakı olarak adlandırılan grubun temelini oluşturmuştur. Bu grup Afganistan Türklerini temsil etmekteydi. SSCB'nin işgalinden sonra Afganistan'daki tüm etnik gruplar Pakistan'da kendi gruplarını kurmuşlar, sadece kuzeyde yaşayan Türklerin kendilerine ait bir parti ve bir grubu olmamıştır. Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan Türkler daha çok Cemiyeti-i İslami ve birçok mücahit grubu içinde yer almışlardır. Afganistan Türkleri Peştun ve Taciklerin kurduğu partilerden yeterince silah alamayınca, Kuzey Afganistan İlleri İslam Birliği adlı bir grup kurmuşlar ve bu grup tüm etnik yapılara açık olmak üzere Kuzey Afganistan illeri Türkmen ve Özbek asıllı eski devlet memurlarından ve subaylarından oluşmuştur. Birliğin liderliğine Türkmen asıllı olan Abdülkerim Mahdum seçilmiş, Mahdum 1982'da Türkiye'ye yerleşince yerine Özbek aydın Azat Beg getirilmiştir.¹⁹³ Azat Beg Balh vilayetinin Şulgar ilçesinde şüpheli sayılabilecek bir helikopter kazasında hayatını kayıp etmiştir.

Kuzey İttifakı Cemiyeti-i İslam-i, Cünbeş Milli-i İslami Afganistan ve Hizb-i Vahdet Partilerinde oluşuyordu. Cemiyet-i İslami-i ve Hizb-i Vahde partileri

¹⁹² Şeyhanlıoğlu, **a.g.e.**,s. 31.

¹⁹³ Gündüz, **a.g.e.**,s. 29,30.

hakkında yukarıda bilgi verilmiştir ve Cünbeş Milli İslam-i hakkın da da kısaca bilgi vererek geçeceğiz.

Şura-yi Nezar 1983'te Ahmet Şah Mesut Tahar vilayetinin Şarşar bölgesinde Cemiyet-i İslami komutanlarının toplantısında siyasi ve askeri bir örgütün temelini Parvan, Kapisa, Tahar, Bağlan, Badahşan ve Kunduz vilayetlerinde atmıştır. Daha sonra, Pançşer vilayetinin Havak bölgesinde yapılan benzer bir toplantıyla bu örgüt Şura-yi Nezar adını almıştır. Her ne kadar Şura-yi Nezar başka partilerin arasında ayrı ve müstakil bir parti olarak tanınmadıysa da ve Ahmet Şah Mesut Şura-yi Nezar'ı Cemiyet-i İslami'den ayrı bir örgüt ve parti olmadığını açıklamadıysa da, Şura-yi Nezar Afganistan içinde Cemiyet-i İslami'den ayrı bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır.¹⁹⁴

Cünbeş-i Milli-i İslami Afganistan (Afganistan Milli İslami Hareketi) lideri SSCB döneminde Afgan ordusunda yetişmiş Özbek asıllı General Abdul Reşit Dostumdur. "Cünbeş Milli-i İslami Afghanistan" 1992'de kurulmuştur. Bu parti kuzey, Kuzey batıda Özbek ve Türkmenler arasında güçlü bir şekilde etkin olup Afganistan'ın bazı vilayetlerinde kısmen nüfuza sahiptir.¹⁹⁵

Dr. Necibullah hükümeti döneminde, General Abdul Reşit Dostumun 53. Fırkası başlangıçta 35-40 bin personelden ibaretken, daha sonra kuzey mücahitlerinin de ona teslim olmasıyla gün geçtikçe personelinin sayısını artırmıştır.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Andishmand, **Amrika Dar Afghanistan...**, s. 34.

¹⁹⁵ Akkurt, **a.g.e.**, s. 216.

¹⁹⁶ Beg, **Adı Afganistan'dı...**, s. 34.

B. Şii Hazara Grupları

Hizb-i Vahdet (Birlik Partisi) Liderliğini Kerim Halili ve Üstad Muhammed Muhakik'in yaptığı bu grup, ağırlıklı olarak Şii Caferi mezhebindeki Hazaralar'dan oluşmaktadır. Hizb-i Vahdet örgütü Afganistan-SSCB savaşı boyunca İran tarafından ve Mısır'daki Müslüman Kardeşler Örgütü tarafından destek görmüştür.¹⁹⁷

Sazaman-ı Nasr (Zafer Örgütü) Sazaman-ı Nasr 1969'da kurulmuştur. Şii Hazara grubunun en büyüğü ve en güçlüsü olarak bilinmektedir. 1979'da SSCB işgaline karşı Afganistan'ın Hazaracat bölgesinde silahlı mücadeleye başlamıştır. İran'ın etkisinde olan bu partinin liderliğini Kerim Halili yapmaktadır.

Nezhet-i İslami (İslami Uyanış) 1960 yılında Kabil'de kurulmuş olan bu partinin liderliğini Eftheri Ali üstelenmektedir. Genel olarak faaliyetleri Hazaracat bölgelerinde olmuştur.

İslam-Maktab-i Tavhid (İslam Birlik Okulu): Seyit Mir Ahmet Şah liderliğinde olan bu grup 1968 yılında Kabil'de kurulmuştur ve tutucu bir Şii grup olarak bilinmektedir. Bu grup SSCB'nin işgaline kadar Şii propagandası ile yetinmekteydi. İşgalden sonra SSCB'ye karşı silahlı mücadeleye başlamış ve bu partinin İran'daki temsilcisi de Seyit Hüseyini adlı birsi olmuştur.

Hareket-i İslami (İslami Hareket) Lideri Şeyh Asif Mühseni'dir. Bu partinin faaliyetleri çoğunlukla Başkent Kabil, Hazaracat ve İran sınırındaki Afgan bölgelerinde, etkin olmuştur.

Ruhaniyat-i Cevan-i İslami (İslami Gençlik Ruhu) Ayetulah Montazeri'nin öğrencisi Seyit İshak Nakavi'nin liderliğindeki grup Hazaracat bölgesinde Ruslara karşı savaşmışlardır.

¹⁹⁷ Akkurt, **a.g.e.**, s. 216, 217.

Şura-i İttifak-ı İslami (İslam Birlik Konseyi) Hazaracat bölgesinde faaliyet gösteren küçük bir silahlı gruptur.

İttihad-i Mücahidin-i İslami (Mücahitlerin İslam Birliği) İran'da üslenen bu Şii grup 'Birlik' adıyla başka grupları da toplamıştır.¹⁹⁸

C. İslamcı Olmayan Partiler

Sama/ Sazman-i Azad-i Milleti Afghanistan (Afghanistan Halkının Özgür Örgütü) Lideri Şehirlerde vur kaç taktiği ile bilinen Abdülmecid Kalakani'dir. Mao Ze-ding'in ideolojisini benimseyen bu grup, Afganlı komünistlere çok yakın olmasına rağmen onlara karşı savaşmış ve düşmanları olarak sayılmıştır.¹⁹⁹

Sütem-i Milli (Ulusal Baskı) 1973'te kurulmuş ülkenin büyük kentlerinde daha aktif faaliyet göstermiştir. Kurulduğu dönemden beri Merkezi rejime karşı savaşmıştır ve Maocu bir bakışa sahiptir.²⁰⁰

¹⁹⁸ Gündüz, **a.g.e.**, s. 29.

¹⁹⁹ Akkurt, **a.g.e.**, s. 214.

²⁰⁰ **A.g.e.**, s. 215.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMCI GÜÇLERİN AFGANİSTAN'DA İKTİDARA

GELMESİ (1992-2001)

I. Mücahitlerin İktidara Gelişi ve İç Savaş Dönemi

A. Sıbgatullah Müceddedi Dönemi

Dr. Necibullah cumhurbaşkanlık görevinden istifa edince mücahitler başkente girmeyi başarmışlar. Kabil dışında Afganistan'ın tüm vilayetleri kan dökülmeden mücahit gruplarının eline geçmiş. Vilayetleri ele geçiren mücahitler kendi tarzına göre kendi hâkimiyetlerini kurmuşlar. Bazı vilayetlerde askeri tesisler ve silahlar çeşitli mücahit grupları arasında paylaşılmışken bazı vilayetlerde de tek bir grubun eline geçmiş. Kuzey vilayetleri özellikle Balh, Cevzcan, Sarpul, Faryab, Samangan ve Bağlan vilayetleri General Abdul Reşit Dostum Liderliğindeki Cunbeş-i Milli İslami Afganistan partisinin kontrolüne girmiş ve bu vilayetler önceki rejimden çok az bir farkla yönetilmeye başlamış. Farklı ağır silahlar, tanklar ve uçaklar General Abdul Reşit Dostum'un eline geçmiş. Dehdadi 18. fırkası, Hayratan 70. fırkası, Kayan 80. fırkası, İyşan Poza 20. fırkası, Samangan 54. fırkası, Cevzcan 53. fırkası, roket livası, Dehdadi ve Mezar-ı Şerif havaalanları ve bütün savunma ve içişleri bakanlıklarının tüm kıtaları da General Abdul Reşit Dostum'un eline geçmiş. Kabil kentinde şiddetli çatışmalar devam ederken kuzey vilayetlerinde güvenlik sağlanmış durumdaydı. Bu yüzden kuzey vilayetleri hasar görmeyip gelişmiş ve Kabil'den

kaçan halk Mezar-ı Şerif ve Şibirgan'a şehrine sığınmışlar. Ayrıca Mezar-ı Şerif'te olan yabancı konsolosluklar işlerine normal bir şekilde devam etmişler.²⁰¹

Afganistan'ın vilayetleri birer birer mücahitlerinin eline düşerken Herat'ta 4. kolordu, Şindand havaalanı ve Silah depoları İsmail Hanın eline geçmiş ve İsmail Han bu vilayette güvenliği sağlamış. Bu arada 1. Kolordu Gülbeddin Hikmetyar liderliğindeki Hizb-i İslami partisinin eline geçerken 3. kolordu da Halis partisine bağlı olan Mavlavi Celaluddin Hakkani'nin eline geçmiş.²⁰²

16 Nisan 1992'de son Dr. Necibullah hükümetinin yıkılmasından bir hafta sonra yani 25 Nisan tarihinde mücahit komutan Ahmet Şah Mesut'un birlikleri başkent Kabil'e girmiş ve Pakistan'daki mücahit grupları Afganistan'da hükümet kurmaları için davet etmiş. Mücahit grupları çağrıya uyarak Pakistan'ın Peşaver kentinde geçici bir yönetim oluşturmuşlar. Konsey Başkanlığına seçilen Sıbgatullah Müceddedi devlet iki ay süre ile cumhurbaşkanlığına seçilmiş. Buna göre Sıbgatullah Müceddedi görev süresi bitince yeni seçilecek devlet başkanına iktidarı devir edecekmiş.²⁰³

Mücahitlerin geçici hükümeti kurmasından önce Kabil kentine giren Ahmet Şah Mesut ve şehri işgal etmek isteyen diğer gruplar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış ve Kabil'de savaşın tutuşmasıyla, Pakistan ateşkes ve uzlaşma için girişimlerde bulunulmuş. Bu girişimler neticesinde mücahit gruplarıyla yakın ilişkisi olan Suudi Arabistan'ın istihbarat şefi Taraki Elfaysal arabuluculuk için İslamabat'a gelmiş. Pakistan'ın başbakanı Navaz Şarif mücahit parti liderleriyle irtibata geçerek

²⁰¹ Andishman, **Sal Hayi Tajavuz...**, s. 145.

²⁰² **A.g.e.**, s. 146.

²⁰³ Gündüz **a.g.e.**, s. 30.

ve Gülbeddin Hikmetyar’la ateşkesi kabul etmesi için bir süre telsizle konuşmuş. Gülbeddin Hikmetyar savaşın başında ateşkesi kabul etmezken sonradan kabul etmek zorunda kalmış. Sonuçta, her ne kadar ateşkes tam olarak sağlanmamışsada, Sıbgatullah Müceddedi’nin Başkente girip iktidarı ele geçirmesine yol açmış.²⁰⁴

Böylece 28.04.1992’de²⁰⁵ Konsey başkanlığına seçilen Sıbgatullah Müceddi Kabil’e gelmiş ve yeni hükümeti kurmuştur. Yeni hükümette Ahmet Şah Mesut Savunma Bakanı olarak atanmış ve diğer bakanlıklarda mücahitler arasında paylaştırılmış. İslami hükümeti kurmaya çalışan mücahitler Kabil’in değişik semtlerinde yerleşmişler. Kabil’in en önemli semtlerine yerleşen Tacik Ahmet Şah Mesutla Özbek General Abdul Reşit Dostum olmuş. Sıbgatullah Müceddedi 8 Mayıs 1992’deki yaptığı açıklamada varılan anlaşmanın aksine iki ay yerine iki yıl devlet başkanlığı yapacağını ifade etmiş ve bu sözler mücahitlerin arasında anlaşmazlığa neden olmuş.²⁰⁶

Nisan 1992’de²⁰⁷ Dr. Necibullah’ın hükümeti yerine iktidara gelen mücahit gruplar güçlü bir Merkezi hükümet kurabileceklerini düşünmüşler. Ancak bu düşünceyi çok zor olduğunu anlamışlar, çünkü ülkenin çeşitli grupları askeri hakimiyet alanlarına dönüşmesi ve ayrıca ülkede farklı etnik gruplarının çıkarlarının çatışıyor olması merkezi hükümetinin kurulmasını zorlaştırmaktaydı.²⁰⁸ SSCB Afganistan’dan çekilmesi ve Dr. Necibullah rejiminin mücahit gruplar tarafından

²⁰⁴ Andishmand, **Sal Hayi Tajavuz...**, s. 136.

²⁰⁵ Kamgar, **a.g.e.** s.203.

²⁰⁶ Gündüz, **a.g.e.**, s. 31.

²⁰⁷ Andishmand, **Amrika Dar Afganistan...**, s. 149.

²⁰⁸ Abdul Qayum Pajwak, Ali Daifoladian & Mehdi Hassani, **Ravabet-i Khariji-yi Amrika va Afghanistan**, [Amerika ve Afganistan’ın Dış İlişkileri], Kabil, Farhan Yayınları, 2010, s. 102.

devrilmesiyle beraber ülkenin maddi ve manevi Sermayesi yok olmuş. Ülkenin ulusal ordusu dağılmış, ulusal birlik ve altyapı çok büyük zarar görmüştür.

ABD, Nisan 1992’de Dr. Necibullah hükümeti ve ADHP yerine iktidara gelen Mücahitlerin hükümetini, resmi olarak tanımamıştır. Ancak ABD Pakistan’daki Peter Tomson’u elçi olarak mücahitlere diplomatik temsilcisi sıfatına tayin etmiştir. Mücahitler hükümetinin Kabil’de kuruluşuyla beraber ABD diplomatik temsilciliğini bu şehirde açma kararı almış. Ancak ilk günlerde, iktidara mücahitlerin liderlerinden biri olan Sıbgatullah Müceddedi’nin geçici hükümet olarak gelmesiyle ABD buradaki temsilciliğini kapatarak kısa bir süre mücahitlerin hükümeti nezdinde Kabil’de temsilcilik yapan elçisini bu görevinden alıp başka bir yerde başka bir göreve atamıştır. ABD buradaki Mücahitlere on seneden beri parasal ve ekonomik açıdan yardımlarda bulunmuş ve desteklemiş olmasına rağmen Sıbgatullah Müceddedi’nin geçici hükümet olarak gelmesinden sonra her türlü işbirliğini ve ilişkilerini kesmiştir ve hiçbir temsilcisini resmi olarak mücahitler devleti yönetimi altına olan Kabil’de görevlendirmemiştir. ABD mücahitlerin başkanlığı yapan Burhaneddin Rabbani hükümetine karşı ilgisiz olmuş ve hemde 1992-1994 yılları arasında onun hükümetini resmi olarak tanımamıştır.²⁰⁹

Mücahitlerin eski devlet başkanı Burhaneddin Rabbani’den ABD’nin onun devletine karşı ilgisizliği sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Ülkelerin Cihat dönemindeki yardımları uzun vadeli bir stratejiye dayalı değildi. Her bir ülkenin kendi programı vardı. Bu konuda ABD’ye ilişkili olan iki mesele vardı: birincisi SSCB’ye karşı büyük bir masrafla soğuk savaşı devam ettirmesi ve ikinci olarak Vietnam yenilgisinin kininin, ABD’lilerin akılinda kalmasıydı”. Asya ülkeleri,

²⁰⁹ Andishmand, **Amrika Dar Afghanistan...**, s. 149-150.

Afrika ve diğ er   kelere yapılan insani yardımlar yardımseverlik için yapılmıyordu belki de bireysel olabilir ama büyük   kelerin insani yardımları istihbarat, siyasi, askeri ve ekonomik çıkarları elde etmeye dayanmaktadır. Mücahitler Kabil’de iktidar sahibi olduktan sonra öyle bir duruma d   t ler ki kendilerini yalnız hissetmeye ba ladılar. İnsani planları kimse uygulamıyordu. İ lam ve Arap   keleri bile okul, mescit, medrese ve klinik inşasında oldukları binaların hepsini yarıda bıraktılar ve gittiler.²¹⁰

Bu arada Hizb-i İ lami’nin lideri Gülbeddin Hikmetyar, mayıs ayının ilk haftasında kurulan iki aylık Sıbgatullah Müceddedi hükümetini tanımadı ını açıklayarak, hükümete karşı saldırılara girmiştir. Ancak Ahmet  ah Mesut ve General Abdul Reşit Dostum’un güçleri Gülbeddin Hikmetyar liderliğindeki Hiz-i İ lami güçlerini Kabil’in merkezinden çıkarmayı ba armı lardır. Bunun  zerine Hizb-i İ lami partisinin güçleri Kabil’in 25 km güneyindeki  arasyab bölgesine yerle mi ler ve oradan başkent Kabil’e roket atı ına ba lamı lar. On d rtsenelik komünist rejim döneminde savaş görmeyen Kabil kenti ağır çatışmalar altında kalarak harabelere dönmüş ve böylece mücahitler arasındaki iktidar savaşı bir i  savaşa dönüşerek devam etmiştir.²¹¹

B. Burhaneddin Rabbani Dönemi

15 Haziran 1992’de mücahitler tarafından oluşturulan ‘Hal-  Akd’ adlı konsey toplanıp Burhaneddin Rabbani’yi 6 ay için devletba kanlı ına ve Gülbeddin Hikmetyar’ı da ba bakanlı a seçmişti. Gülbeddin Hikmetyar Burhaneddin

²¹⁰ A.g.e., s. 151,153.

²¹¹ Gündüz, a.g.e., s. 32.

Rabbani'nin emrinde görev yapmayacağını açıklayarak saldırılarına devam etmiştir. Böylece iktidar kavgası diğer mücahit grupların arasında da başlamıştır.²¹²

Gülbeddin Hikmetyar'ın, Sıbgatullah Müceddedi ve Burhaneddin Rabbani hükümetlerini tanımamasının ve bunların emrinde çalışmak istememesinin nedeni kendisinin devlet başkanı olarak seçilmeyi istemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Gülbeddin Hikmetyar liderliğindeki Hizb-i İsamî dışında, diğer grupların da Hükümete karşı savaşa girmelerinin nedeni, Burhaneddin Rabbani'nin onlara hak tanımaması olarak bilinmektedir. Dr. Necibullah hükümetinin devrilmesinden sonra Kabil'i ele geçiren mücahitleri ve Kabil'in o zamanki durumunu Rauf BEG (Adı Afganistan'dı Talibanların Eline Nasıl Düştü) kitabında durumunu şöyle anlatmıştır: “Her yanda patlayan silah ve top sesleriyle, insan çığlıklarının birbirine karıştığı esnada, evlerin Gülbeddin Hikmetyar'ın mücahitleri tarafından yağmalanması, halkı dehşete düşürmüştü. Bahtsız Kabil halkı artık, başına sokabileceği bir tek bardağı kalmayınca çocuklarının ve eşinin elinden tutarak Pervan'a, Pul-i Humri, Mezar-ı Şerif'e yahut Pakistan'a sığınmak için yola düşmüştüler. Hiç olmazsa aile fertlerinin kalanını katliamdan kurtarabileceklerini düşünüyorlardı. Kabil'de top ve tankların yıkıp viraneye çevirdiği enkaz altında kalıp can çekişen yaralı insanların iniltilerinden başka bir şey duyulmuyordu. Bazı evlerde bebekler beşiklerde bırakılmış, anne babalarına ne olduğu bilinmiyordu. Sözde emniyet kuvvetlerinin hiçbir mevcudiyeti yoktu. Hükümet gücü (ordu, polis, ulusal güvenlik) adına zaten rastlanmak mümkün değildi. Her köşe başında mücahit gruplar

²¹² A.g.e., 2001, s. 32.

keleşinkoflar ve roketlerle duruyordular ama terk edilmiş evler ve apartmanlar da onların karargâhı olmuştu”.²¹³

Burhaneddin Rabbani devlet iktidarına geldiğinde başka gruplara hak tanımayıp onları saf dışı bırakmak istemiş bu nedenle bazı mücahit grupları Burhaneddin Rabbani hükümetine karşı savaşımaya başlamışlar. Bu arada General Abdul Reşit Dostum Aralık 1992’den itibaren Burhaneddin Rabbani ile yollarını ayırarak hükümet birliklerine karşı savaşan Şii Hizb-i Vahdeti güçlerine katılmış. General Abdul Reşit Dostum’a, 1993 yılının sonunda Burhaneddin Rabbani hükümeti tarafından verilecek iktidar payı verilmeyince Gülbeddin Hikmetyar ile işbirliğine girmiş ve General Abdul Reşit Dostum Gülbeddin Hikmetyar ittifakına Şii Hizb-i Vahdeti lideri Abdül Ali Mazari’de katılmıştır. 1994 yılının ilk günlerinde, General Abdul Reşit Dostum, Gülbeddin Hikmetyar ve Abdul Ali Mazari’nin birlikleri Burhaneddin Rabbani’ye karşı saldırılar başlatmışlar. Gülbeddin Hikmetyar güçleri Çarasyab’dan Kabil’e yoğun füze atarken, General Abdul Reşit Dostum’un Mezar-ı Şerif’ten kalkan savaş uçakları Kabil’de yerleşen Burhaneddin Rabbani üslerini ve Bagram Hava üssünü bombalamış ve Burhaneddin Rabbani’ye bağlı savaş uçakları da Bagram Hava üssünden kalkarak, ülkenin kuzeyindeki Faryab, Şıbirgan ve Mezar-i Şerif vilayetlerini bombalamaya başlamıştır.²¹⁴

Mücahit gruplar arasında sürekli devam eden şiddetli çarpışmalar nedeniyle Kabil kenti tamamen harabeye dönmüş. Kabil halkı özellikle mühendis, doktor ve sanatçılar General Abdul Reşit Dostum’un etkisi altında olan Mezar-ı Şerif ve Şıbirgan vilayetlerine sığınmışlardı.

²¹³ Beg, **Adı Afganistan’dı...**, s. 69.

²¹⁴ Gündüz, **a.g.e.**, s. 33.

İktidara gelen mücahit grupları artık dış destekleyicilerin çıkarına hizmet etmiyordu. Bu arada iktidara gelen Burhaneddin Rabbani hükümeti Pakistan'ın çıkarlarına karşı görülüyordu ve bu nedenle Pakistan devleti tarafından istenmiyordu. Çünkü Pakistan Afganistan'da kendine bağlı Peştun asılı birisini iktidara gelmesini istiyordu. İran İslam cumhuriyeti de Pakistan lehine Afganistan'da Suni bir hükümetin güçlenmesini ve iktidara gelmesini kendi devletinin çıkarlarına uygun bulmuyordu. Rusya için mücahitlerin hükümeti istikrarlı, güçlü ve kalıcı bir İslam devlet olarak meydana gelmesi onun menfaatlerine aykırı olacaktı. ABD de SSCB'nin geri çekilmesine kadar mücahitleri desteklemekteydi ancak bundan sonra Burhaneddin Rabbani başkanlığındaki mücahitler hükümetine karşı ilgisiz kalmıştı.²¹⁵

SSCB'ye karşı ve onun desteklediği komünist hükümeti devirmek için savaştan mücahit gruplar Kabil'i ele geçirdikten sonra yeni bir hükümet kurarak Afganistan'ı yeniden SSCB öncesi durumuna getireceklerini düşünürken SSCB'nin Afganistan'dan çıkışından ve Dr. Necibullah'ın hükümetini devirdikten sonra Afganistan'ı bir kargaşanın içine çekip Kabil kentini harabeye çevirmişler. Afganistan'da mücahitlerin arasında devam eden iç savaş Taliban'ın çıkması ve yayılmasına zemin hazırlamıştır.

²¹⁵ Andışman, **Sal Hayi Tajavuz...**, s. 156.

II. Taliban Dönemi

A. Taliban'ın Ortaya Çıkışı

Taliban sözcüğü Arapça “talebe” sözcüğünden gelir. Ama bu sözcüğün çoğulu olan “talip” Farsçada “din öğrencisi” demektir. Bu sözcük sadece medrese gibi geleneksel eğitim merkezlerinde ders almış din adamları için kullanılır. Modern üniversitelerde teoloji ve İslam üzerine okuyan öğrenciler “talip” değildir.²¹⁶

Taliban örgütünün çıkmasında önce Pakistan'ın başbakanı Benazir Bhutto, Afganistan'a gelerek, Herat'ın güçlü adamı olan İsmail Han ve kuzeyde General Abdul Reşit Dostum ile görüştüğünde, ikisinden de Kandahar'dan Türkmenistan'a kadar giden yolun güvenliğinin sağlanması için işbirliği yapmalarını istemiştir.²¹⁷

Benazir Bhutto'nun görüşmelerinin ardından Pakistan İçişleri Bakanı Nasırullah Babür, yanında ABD, İngiliz, Çin, İtalyan ve Kora'lı temsilcilerinde bulunduğu bir heyetle, Kandahar ve Herat'a gitmek için yola çıkmış. Pakistan'dan Türkmenistan'a Afganistan'ın Kandahar ve Herat vilayetleri güzergâhından geçecek olan konvoy için, il valilerinden izin almakla görevli olan Pakistan İçişleri Bakanı, Afganistan'a gitmiştir.²¹⁸

Böylece 29 Ekim'de, 30 kamyonlu bir konvoy ilaçlar, tüketim malları ve gıda maddesiyle yüklenip Pakistan'ın şehirlerinden bir olan Kuvvetta'yi Türkmenistan'a gitmek üzere Kandahar yoluna çıkmıştır. Hocak geçişinin aşağı tarafında, Afganistan'ın güney çölünden Beluçistan dağlarının yükseldiği yerde, Chaman'da

²¹⁶ Demirel, **a.g.e.**, s. 58.

²¹⁷ William Maley, **Fundamentalism Reborn? Afghanistan And The Taliban**, London, C. Hurst & Co. Yayınları, 2001, s. 47.

²¹⁸ Beg, **Adı Afganistan'dı...**, s. 206.

konvoy duraksamış. Konvyoda Albay İmam ve Gül adında iki Inter Servis Intelligence (ISI) memuru ve Taliban komutanlarından olan Molla Borcan ve Turabi'ninde birlikleriyle beraber bulundukları biliniyormuş. Ama konvoyun Kandahar'a ulaşması ertelenmiş ve 2 Kasım'da Kandahar'ın 35 kilometre dışında olan Hizb-i İslami komutanlarından olan Mansur Açakzai'in Takht-e Pul'da yerleşen askeri kampında bulunan savaşçıları tarafından durdurulmuştur. Bu olayın alışlagelmiş basit bir haydutluktan ibaret olmadığı görülmüş ve Mansur Açakzai, Amir Lalai ve bir Sayaf komutanı tarafından bazı şartlarla konvoyun Pakistanlı yetkililere teslim edilmesi söz konusu olmuştur. Konvoyu durduranlardan biri olan Ustaz Halim konvoya izin verilmesi için Pakistanlı yetkilileri tarafından kendilerine bu konuda bilgi verilmesi gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca ISI ve cephe güçlerinin, konvoyla beraber olan yeni çıkan Taliban grubunu desteklemesini sona erdirmesini istemişler.²¹⁹

29 Ekim 1994 günü, Pakistan ordu lojistik grubuna ait olan bu konvoy 80'li yıllarda ISI tarafından Mücahitlerin silah ve cephane ihtiyaçlarını ulaştırmak için oluşturulmuştur.²²⁰

Durdurulan konvoy ile ilgili kurulan Kabil'e Jirgası (Toplantı) müzakerelerin yapılması için girişimler yaparken, izleyici Taliban tarafından her şey şiddetle çözülmeye başlamıştır. Pakistan'dan gelen Taliban takviyeleri konvoyu 3 Kasım'da kurtarmış ve hemen ardından, Taliban güçleri hızla savaşçı güçleri yenilgiye uğratmak için Afganistan'ın geleneksel kraliyet başkenti olan Kandahar'a doğru

²¹⁹ Maley, A.g.e., s. 47-48.

²²⁰ Ahmad Rashid, **Taliban İslam, Neft ve Bazi-i Bozurg Naw Dar Asya-i Miyana,[Taliban İslam, Petrol ve Orta Asyada Yeni Oyun]**, Çev. Abdulvudud Zafari, Kabil, Bangah Mayvand Yayınları, 2008, s. 45.

saldırıya geçmişlerdir.²²¹ Pakistan’a Afganistan yetkililerinden geçiş izni alınmadan konvoyun Pakistan sınırından Afganistan’a geçmesi sorulduğunda, Pakistan makamlarının verdiği cevap, Kabil’den geçiş izninin kendilerine ulaşmadığı, dolayısıyla Afganistan yönetiminin geçiş izni vermeyeceği iddiasında bulunmak olmuştur. Pakistan’ın izlediği politika sonucu hazır halde bulunan Taliban milisleri bu olayı bahane ederek kısa bir süre içinde müdahalede bulunup çatışma ve saldırıları başlatmış ve Mansur Açızkai’nin güçlerini mağlubiyete uğratıp kendisini de esir almışlar.²²²

Ekim 1994’te Taliban tarafından yapılan saldırıda Hizb-i İslami Partisine bağlı olan komutanlardan Muhammed Ahter Han’a ait cephaneliğin önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Spin Boldak’ta Taliban ve Hizbi İslami arasında gerçekleşen çatışmada bir talip, yedi Hizb-i İslami milisi ölmüş ve birçoğu da yaralanmıştır.²²³ Aynı zamanda Taliban Spin Boldak’ı işgal ettikten sonra Paşa silah deposunu da ele geçirmiştir. Bu depoda çok büyük miktarda mühimmat bulunmaktadır, bu mühimmatlar 1991 yılında Pakistan’dan getirilmiştir. Bir kaynağın yazarına göre: ‘Hezb-i İslami’nin deposu kocaman bir merkezi depo olarak roketler, topçu cephanesi, tank cephanesi ve küçük silahlarla doludur.²²⁴ Tüm bunlar dikkate alındığında Pakistan’ın Taliban’ın ortaya çıkışında büyük rol oynadığı açıkça görülmektedir.

Ahmet Reşit ‘Taliban İslam, Neft ve Bazi-i Bozurg-i Naw Dar Asya-i Miyana’ adlı kitabında Pakistan ile Taliban’ın arasındaki ilişkiyi şöyle

²²¹ Maley, a.g.e.,s. 47-48.

²²² Beg, **Adı Afganistan’dı...**, s. 206.

²²³ Ahmet Muvaffak Zeydan, **Taliban’ın Yükselişi**, İstanbul, İlimyurdu Yayınları, Çeviri Hülya Afacan, 2010, s. 47.

²²⁴ Maley, a.g.e., s. 46.

anlatmaktadır:“Taliban’ın Pakistan ile çok sıkı ilişkileri vardı. Taliban, Pakistan’ın kuzeybatısında yaşayan Peştunlar ve Belüçleri arasında büyük bir nüfuza sahip olan köktendinci parti Cemat-ı Ulamay-ı İslam başkanı Mevlana Fazıl Rahmanın, güçlü desteğine sahip idiler. Aynı zamanda Mevlana Fazılrahman Başbakan Benazir Bhutto’nun yeni müttefikiydi ve onun ordu, askeri istihbaratı, ISI’le yakın dostluğu vardı ve Taliban’ı onlara yeni ortaya çıkan bir güç olarak tanıtmıştı.”²²⁵

Korgeneral Rauf Beg, ‘‘Adı Afganistan’dı Talibanların Eline Nasıl Düştü?’’ adlı kitabında Pakistan’ın Taliban’ın çıkışında büyük rol oynadığını şöyle anlatmaktadır: Taliban güçlerinin Pakistan tarafından organize edildiği açık bir gerçektir. Nitekim Kandaharlı bir gazeteci olan “Ada Ağa”, British Broadcasting Corporation BBC’ ye verdiği mülakatta Taliban’dan bahsederken: “Afgan kıyafeti giymiş bu milislerin, Afgan dilini bile konuşamayan Pakistanlı milisler olduğunu, liderlerinin de Molla Muhammed Ömer” olduğunu beyan etmektedir.²²⁶

Emin Demirel “Taliban El Kaide ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan” adlı kitabında Pakistan’ın Taliban’ın ilk ortaya çıkışına verdiği desteği şöyle açıklamaktadır: Pakistan-Taliban bağlantısının önemi çok büyüktür. Pakistan sınırına yakın bir bölgedeki cephaneliği ele geçirmeyi planlayan Taliban’a Pakistan’dan büyük destek gelmiştir. Baskın öncesi Pakistan tarafından atılan roketlerle çevre temizlenmiş. İşleri kolaylaşınca Taliban cephanelikleri rahatça ele geçirmişlerdir.²²⁷

Taliban’ın Afganistan’da ortaya çıkışına kolaylık yaratan nedenlerden biride SSCB iktidarının yıkılmasından sonra Afganistan’da barış ve istikrarın

²²⁵ Raşid, **a.g.e.**, s. 42.

²²⁶ Beg, **Adı Afganistan’dı...**, s. 206.

²²⁷ Demirel, **a.g.e.**,s. 77.

sağlanamaması ve Mücahit fraksiyonlarının kendi aralarında cereyan eden kanlı iç savaş dönemidir.

Bu arada Afganistan meselesinin çözümü için çalışan BM Genel sekreteri Mahmut Misteri hala geçici hükümetin kurulup, iktidarın ona geçmesini umut ederken, Taliban'ın Kandahar havaalanını işgali üzerine son ümit kırıntılarını da kaybetmiştir.²²⁸

Taliban'ın ilerlemesiyle Amir Lalay, Şahvalikat ilçesine doğru kaçıp kurtulurken, esir edilen Mansur Açakzay Kandahar havaalanında idam edilmiştir. Taliban Ser kâtip Ata Muhammed 'in mevzilerini de ele geçirmişken bölgede ciddi bir güç sahibi olan Molla Nakip, Taliban'la karşı karşıya gelmeyip Taliban'a katılmıştır. Burhaneddin Rabbani Molla Nakip'e gönderdiği bir mesajda, Taliban'a karşı çıkmaması ve itaat ederek, onlara yardımcı olmasını bildirmiştir. Burhaneddin Rabbani bu hareketiyle kendine karşı savaşan Gülbeddin Hikmetyarı, Taliban tarafından ortadan kaldırmak istemiş. Taliban Kandahar'ı ele geçirerek elde ettiği cephane ve silahlarla gücünü ikiye katlamıştır. Ayrıca Pakistan'dan gelen yeni silah ve mühimmat ile Taliban militanlarını daha da güçlenmesini sağlamıştır.²²⁹

Taliban ilk ortaya çıktığında dini öğrenciler olarak tanınmaktaydı. Taliban ortaya çıkma sebebini; güç ve iktidar için savaşan ve İslam'ı kendi çıkarları için kullanan mücahit liderlere karşı mücadele etmek ve onları ortadan kaldırmak

²²⁸ Beg, **Adı Afganistan'dı...**, s. 205-207.

²²⁹ **A.g.e.**, s. 205-207.

amacıyla açıklanmıştır.²³⁰ Ayrıca Taliban'ın bu girişimi bu dönemde mücahitlere karşı iktidar mücadelesi olarak nitelenmektedir.

Taliban'ın saldırısına katılan, 150 civarında Pakistan milis gücü yine Pakistan'a ait 50 adet tankla "İspin Buldak"ı işgal etmiş ve yayınladıkları ilk bildiride; hiçbir grupla irtibatları olmadığını ifade etmişlerdir.²³¹ 12 Ekim 1994 günü, Kandahar ve Pakistan medreselerinden gelen 200 civarında Taliban militanı Afganistan ve Pakistan sınırındaki İspinboldak'ta yerleşmiştir.²³² Mücahit grupları özellikle Hizb-i İslami partisi Taliban militanlarının İspin Boldak'a yerleşmesine karşı çıkmış ve Pakistan'ın Taliban'ı desteklemesine tepki olarak konvoyu durdurmuşlar.

Eylül 1990'de ABD Afganistan ve Pakistan'a yapılacak her türlü yardımın durdurulmasına karar vermiştir. Bu Karar üzerine, başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer ülkeler de Afganistan ve Pakistan'a olan yardımlarını kesmişler. Dolayısıyla Afganistan'da iç savaş sürecinde devam eden çatışmalar nedeni ile silah ve cephane tükendiğinde, ülke dışından mühimmat alabilen gruplar Afganistan'da hakim hale gelmiştir. Haziran 1992 Peşaver ve Ocak 1993 İslamabat ve Celalabat anlaşmalarıyla geçici hükümetin oluşması sağlandıktan sonra Pakistan ve İran dahil olmak üzere tüm ülkeler mücahitlere olan yardımlarını kesmişlerdir. Daha sonra 1994'te ortaya çıkan Taliban Pakistan ordusu ve ISI istihbaratı tarafından desteklenmeye başlamıştır.²³³

²³⁰ Tamana, **a.g.e.**,s. 60.

²³¹ Beg, **Adı Afganistan'dı...**, s. 205.

²³² Raşid, **a.g.e.**, s. 44.

²³³ Fevzi Uslubaş **Büyük Oyundan Büyük Kaosa, Taliban ve Avrasya'da Cihad**, Ankara, Karınca Yayınları, 2010, s. 136.

Taliban'ın ortaya çıkışıyla ilgili, Pakistan'ın eski başbakanı Hanım Benazir Bhutto Londra'da şöyle ifade etmiştir: “Taliban'ı ortaya çıkarma İngilizlerin fikri idi, müdürlüğünü ABD'liler yaptı, bütçesini Suudililer ödedi ve ben malzemelerini hazırladım ve tasarımını uyguladım”.²³⁴

Bu nedenle acaba, soğuk savaş dönemindeki mücahitlerin önemli üçgen destekleyicilerinden biri olan ABD Taliban döneminde de bu üçgenin bir köşesini oluşturmuşmu ya da bu üçgenin bir köşesini boş bırakmış mıdır? Ancak var olan belgelere göre Pakistan Taliban'ın ortaya çıkışında ve iktidara gelmesinde büyük rol oynamıştır. ABD Pakistan'ın Taliban'ı desteklediğini bildiği halde buna ses çıkarmamış ve ilk başta Taliban'ın iktidara geçmesine ılımlı bakmıştır.

Pakistan'ın Taliban örgütünün Afganistan'da teşkilatlanması ve iktidara gelmesini desteklemesi için birkaç nedeni olabilir: bunlardan birincisi Afganistan ve Pakistan arasındaki Durand sınır anlaşmazlığıdır buna göre Pakistan devleti kendi kontrolü altındaki Taliban'ın iktidara gelmesini sağlayıp Afganistan'ın anlaşmazlığını çözümü için bir talepte bulunmasını engellemek istemesidir. İkinci olarak Pakistan'da yaşayan Peştunlar'ın Pakistan'dan ayrılarak Peştunistan kurma çabalarını olduğu ve Afganistan'da kendisine itaatkâr bir örgütü iktidara getirerek bu konuyu engellemek istemesi olabilir. Üçüncü olarak da Orta Asya ile ticaret yolu ve Petro ve doğal gaz boru hattı projelerinin hayata geçirilmesi ve Pakistan'a ve Pakistan'dan dünya pazarlarına aktarılması için Afganistan içinde bu boru hattının güvenliğinin sağlanması amaçlanmış olabilir.

²³⁴ Ansari, **Amrika Dar Afghanistan...**, s. 60.

B. Taliban'ın İktidara Gelişi

Taliban ilk defa 1994 yılında Pakistan ve Afganistan arasında yer alan Kandahar vilayetinin Çaman sınırındaki İspin Boldak ilçesini ele geçirerek kendi varlığını göstermiştir. Taliban Kandahar'ı ele geçirdikten sonra kısa bir sürede Afganistan'ın diğer vilayetlerini kolaylıkla ele geçirmiştir. Kandahar ve Gazni vilayetlerinin Kasım 1994'te ve Herat vilayetinin de Eylül 1995'te Taliban'ın eline geçmesi, Taliban'ın hızlı bir şekilde Afganistan çapında yayılacağından haber veriyordu.²³⁵ Taliban 2 Şubat 1995'de Kabil'in 35 mil güneyindeki Vardak vilayetini işgal etmiş²³⁶ ve Şubat 1995'de de İsmail Han güçlerinin elinden Nimruz ve Farah vilayetlerini çıkarmışlar.²³⁷

Taliban'ın ilerlemesiyle Celalabat'taki Hacı Nadir hiçbir direniş göstermeden, Taliban'a teslim olmuştur. Hacı Kadir daha sonra yapılan röportaj da; “şehirde savaş çıkmasını ve sivil halkın zarar görmesini önlemek için fazla direnmeden Celalabat'ı terk ettiğini” söylemiştir. Taliban, Celalabat'tan sonra Asad Abat ve Lagman illerinde de küçük direnişlerle karşılaşmışsa da daha sonra bu komutanlar da Taliban'a katılmıştır. İlk başlarda Celalabat-Kabil anayolu hattını alamayan Taliban güçleri, Hizb-i İslami'den bazı komutanları satın alarak, Lataband yolundan sarkıp Surubi kuvvetlerine son darbeyi vurarak Surubi hattını kırmışlar.²³⁸

Taliban birçok vilayeti ele geçirdikten sonra ve Nisan 1996'da Afganistan Emirliği'nin Molla Muhammed Ömer tarafından ilan edildiği günlerde, ABD ve Rusya'nın önerisi üzerine “BM Güvenlik Konseyi 10 Nisan 1996 tarihinde

²³⁵ Tamana, **a.g.e.**, s. 62.

²³⁶ Raşid, **a.g.e.**, s. 53.

²³⁷ **A.g.e.**, s. 55.

²³⁸ Beg, **Adı Afganistan'dı...**, s. 283-285

Afganistan’a yönelik silah ambargosu kararı almıştır”. Bu karara rağmen, Pakistan Taliban’a destek vererek silah sağlamaya devam etmiştir. Pakistan, Güvenlik Konseyi’nin kararına aykırı davranmanın siyasi sonuçlarına rağmen, Taliban’ın sağlayacağı stratejik avantajları tercih etmiştir.²³⁹

Taliban bu kez 6 Kasım 1996’da Kabil’e doğru ilerlemeye başlamıştır. Bu sırada Taşkent’te bulunan General Abdul Reşit Dostum acilen Mezar-ı Şerife dönmüş ve Afganistan Milli İslami Cünbüş kuvvetlerini birinci dereceden teyakkuza geçirip, Salang karakollarının takviye edilmesini sağlamıştır. Taliban’ın, Kabil’e doğru ilerleyişi sürerken Pul-i Çarhi bölgesinde hükümet kuvvetleriyle karşı karşıya gelmiştir. Taliban’ın ön hattı devlet güçleri tarafından kesilerek aralarında şiddetli çarpışmalar gerçekleşmiş ve bu çatışmalar sırasında Taliban’ın meşhur komutanlarından olan Molla Borcan öldürülmüştür. Taliban, askerin moralinin bozulmaması için Molla Borcan’ın ölümünü gizli tutmuştur. Taliban saldırılarına devam etmiş ve Pul-i Çarhi ve Harp Okulu’nu işgal ederek, merkeze doğru ilerlemeye başlamıştır. Devlete ait kuvvetler artık Taliban’ın ilerlemesine mani olamamış ve hemen hemen devletin bütün müdafaa hatlarında bozgun başlamış, Surubi kuvvetleri Siyabini ve Meydan şehir karakollarıyla, Kohi Fop, Asmayi, Balahisar, Televizyon tepesi ve Bibi Mahro tepelerinden devlet güçleri topyekün çekilmeye başlamıştır.²⁴⁰

Ağır çatışmalar nedeni Kabil Şehrine ilk giren Taliban komutanlarından olan Molla Niyazi komutasındaki milis kuvvetleri, BM Diplomatik Misyonu’na sığınan eski Cumhurbaşkanı Dr. Necibullah’ı alarak, bir trafik standında idam etmişler ve

²³⁹ Uslubaş, **a.g.e.**,s. 136.

²⁴⁰ Beg, **Adı Afganistan’dı....**, s. 283-285

Taliban'ın lideri Molla Muhammed Ömer Kabil'de bulunan Türkiye, Pakistan ve İran dışındaki tüm büyükelçilikleri kapatma emri vermiştir. Burhaneddin Rabbani, Gülbeddin Hikmetyar, General Abdul Reşit Dostum ve Karim Halil'i hakkında idam fermanı Kandahar Şurası tarafından yayınlanmıştır. Afganistan'ın başkenti Kabil'in Taliban eline geçmesi tüm dünyada özellikle Afganistan'a komşu olan Orta Asya ülkeleri ve İran'da büyük tedirginlik yaratmıştır.²⁴¹

Taliban, Kabil'i ele geçirdikten sonra vakit kaybetmeden, geri çekilen hükümet güçlerini takip edip, Kalakan, Karabağ, Bagram havaalanı, Çarikar şehri ve Cebel Sirac ilçelerini işgal etmiştir. General Abdul Reşit Dostum bu sıralarda Mezar-ı Şerif'te, Pakistan İçişleri Bakanı Nasrullah Babür, ISI yardımcısı Aziz ve Taliban'ın dışişleri Bakanı Molla Gavs ile görüşme yapmaktaymış. Pakistan içişleri bakanı Nasrullah Babür General Abdul Reşit Dostum'a, Ahmet Şah Mesut kuvvetlerine yardım etmemesi karşılığında kurulacak yeni Taliban hükümeti tarafından Cünbeş Milli İslami Partisine daha fazla hak tanınmasını ve önemli bakanlıkların verilmesini teklif etmiştir". Görüşme sırasında General Abdul Reşit Dostum'un telefonu çalmış ve telefondaki ses Ahmet Şah Mesut'a ait olup; "Ben Mesut'um, General Abdul Reşit Dostum'la görüşmek istiyorum" demiş. General Abdul Reşit Dostum, telefonu alıp koridora çıktığında Ahmet Şah Mesut telefonda boğuk bir sesle; "General acilen yardım etmeniz gerekli, durum çok vahim" dediğinde General Abdul Reşit Dostum bir an Babür'le göz göze gelir ve Mesut'a şöyle der; " Amir bey, derhal emir veriyorum, kıtalar Salang'dan geçip sizlere doğru hareket etsinler. Siz de Salang karakollarına emir verin mani olmasınlar. Amir bey her şeyden emin olun. Saçınızın bir telini Pakistanlıların bana verecekleri en yüksek

²⁴¹ Uslubaş, **a.g.e.**, s. 133.

payeye değişmem, rahat olunuz” demiştir.²⁴² Böylece hem Ahmet şah Mesut’a hem de Pakistan İişleribakanına cevap vermiştir.

Taliban yapısı şu şekildedir: Taliban’ın lideri, Emir-l Müminin ya da müminlerin Komutanı olarak da bilinen Molla Muhammed mer’dir. En yetkili yönetim organı on kişilik bir geçici yönetim konseyi ya da diğerk adıyla Yüksek şura’dır ve merkezi Kandahar’dadır. Bu şura’ya iki Komite bağlıdır. Bunlardan birincisi geçici Kabine ya da Kabil şurası, ikincisiyse Askeri şura’dır.²⁴³

Taliban’ın askeri yapısının büyük bir gizlilik perdesiyle örtülü olduğu söylenebilir. Silahlı kuvvetlerinin yapısı ve konumuyla ilgili ayrıntılı bir bilgi olmamasına rağmen, tek yetkili kişinin Molla Muhammed mer olduğunu söyleyebiliriz. Molla Muhammed mer’e bağlı olarak bir genelkurmay başkanı ve bu başkana bağlı olarak da kara ve hava kuvvetlerinin kurmay başkanları bulunur.²⁴⁴

1. Taliban Kuzey’i Ele Geçirmesi

Abdul Rauf Begi “Afghanistan Bad Az Piruzi-yi İnkılab İşlami Taa Soqut-i Shumal Ba Dast-e Taliban” adlı kitabında, kuzeyin ilk kez Taliban tarafından feth edilmesinin nedenini olayın tanığı olarak şöyle anlatır; 511. fırka 62 liva komutanı Fetihullah’ın söylediğine göre, Taliban Kabil’i ele geçirdikten sonra Mola Ömer General Malik’e, General Abdul Reşit Dostuma karşı şibirgan üzerine saldırıya geçmesini söylemiş ve General Malik bu konuyu özel komutanlarına bir toplantıda iletse de General Malik’in kardeşi Gulli Pehlivan bu saldırıyı hemen yapamayacaklarını bildirmiş.

²⁴² Beg, **Adı Afganistan’dı...**, s. 284-285.

²⁴³ Demirel, **a.g.e.**, s. 72.

²⁴⁴ **A.g.e.**, s. 72.

Bozbay Boğazında, Mola Abdul Razak, Pakistan ISI yardımcısı Aziz ve ABD'nin bir temsilcisi, Malik, Macid Rozi, Kari Alam ve Gaffar Pehlivan aşağıdaki konularda anlaşarak 6 maddelik antlaşmayı imzalamışlar:

- 1- Kuzey Malik liderliğinin altında, Cünbeş Milli İslami sıfatında kalacak.
- 2- Kuzey güçlerinin silahları toplanmayacak.
- 3- Kuzey Merkezi Devleti resmi olarak tanıyacak.
- 4- Merkezi Devlet de Kuzeyi resmi olarak tanıyacak.
- 5- Kuzey İdari heyeti Cünbeş liderliği tarafından atanacak.
- 6- Kuzey güçleri Taliban'ın Harb planlarına katılacak.²⁴⁵

Abdul Rauf Begi, 'Afghanistan Bad Az Piruzi-yi İnkelaab İslami Ta Soqut-i Shumal Ba Dast-e Taliban' adlı kitabında, Taliban tarafından Afganistan'ın kuzey vilayetlerinin ilk kez feth edilmesini şöyle anlatır. "18 Mayıs 1997 tarihinde General Abdul Reşit Dostum beni telefonla aradı ve Davut Zay-i ve Rauf'i ile acele olarak Şibirgan'a gelmemizi istedi. Daha Telsizi bırakmamıştım ki General Abdul Reşit Dostum'un komutanlarından biri olan Gaffar Pehlivan beni aradı. Selamlaştıktan sonra bana sen Şibirgana gidince benim tarafımdan General Abdul Reşit Dostuma şöyle söyle onun hükümeti bitmiştir, bütün komutanlarını esir aldık ve personelini silahsızlandırdık ayrıca biz Taliban'la birleştik. Savaştan kaçının dedi ve General Malik'le konuşmamı istedi, General Malik'te Gaffar Pehlivan'ın söylediklerine katıldı. Sonradan bütün personelimizi silahsızlandırıp İsmail Han'ı da yedi kişiyle Taliban'a teslim ettiklerini öğrendik".²⁴⁶ Böylece 511-510 fırkasına ait olan büyük

²⁴⁵ Abdulrauf Begi, **Afghanistan Bad Az Piruzi-yi İnkelaab İslami Ta Soqut-i Shumal Ba Dast-e Taliban**, [Afganistan İslami Devrimden Kuzeyin Taliban'ın Eline Düşmesinde Kadar], Peşavur, Kitab Forushi Balkh Yayınları, 2000, s. 299-300.

²⁴⁶ Begi, **Afghanistan Bad Az...**, s. 285-286.

bir güç kitlesi 35-40 bin asker Cünbeş Milli İslami partisinden ayrılmıştı. Beş bin asker ve 6. Kolordu ile 18. ve 70. Fırkalarda silahsızlandırılmıştı.²⁴⁷

Bu sırada Taliban hızla Herat ve Kabil'den Mezar-ı Şerif hedefine ilerlemeye başlamıştı. Böylece Kuzey vilayetleri birbiri ardına Malik Pehlivan ve Taliban'ın işgaline uğramış ve General Abdul Reşit Dostum Özbekistan'a ve oradan da Türkiye'ye geçmek zorunda kalmış. Molla Abdul Razaq Dr. Necibullah'ın katili Mezar-ı Şerif şehrine giren ilk Taliban güçlerinden olmuştur. Taliban ve Molla Abdul Razaq, Malik'le yapılan antlaşmayı önemsemeyip onu iktidar paylaşımının dışında bırakmışlardır. Taliban Özbekler ve Hazaraları silahsızlandırılmaya başlamış, okulları ve üniversiteyi kapatmış, kadınların sokak ve çarşıya çıkmalarını yasaklamışsa da Taliban'ın aceleyle getirdiği bu yasaklar ve kısıtlamalar halkın nefretini kazanmasına ve ona karşı gelmesine yol açmıştır.²⁴⁸

Gaffar Pehlivan Taliban'la yaptığı yardımlaşma ve işbirliği için saygı duymayı ve ödüllendirilmeyi beklerken Taliban tarafından aşağılanıp hakarete uğayınca ısrarla Malik'e Mola Abdul Razak'tan askeri kamplarını silahsızlandırmasını durdurması yönünde talepte bulunmasını söyler. Ama Mola Abdul Razak'ın sözünü de kimse dinlemez. Taliban'ın halka karşı yaptığı baskılar milletin sabrını taşırılmış veso nunda Mama İbrahim Vahdet Partisinin komutanlarından biri her şeyi kadere bırakarak Taliban'ın arabalarına saldırmıştır. Bu saldırıyla ayaklanma Mezar- Şerif Said Abad bölgesinden başlamış ve Taliban'a karşı başlayan savaş bir saat içinde Mezar-ı Şerif'in bütün bölgelerine yayılmış.²⁴⁹ Mezar-ı Şerif ayaklanmasıyla beraber, Faryab, Şibirgan ve Samangan halkı Taliban'a

²⁴⁷ A.g.e., s.288.

²⁴⁸ Raşid, a.g.e., s. 87.

²⁴⁹ Begi, *Afghanistan Bad Az...*, s.295-297.

karşı saldırıya başlamışlardır. Kunduz'da da Miralam komutan Taliban'a karşı saldırıya geçerek Taliban'ı Kunduz'dan çıkarmıştır. Ayrıca Khuşvakt komutanlığındaki Samangan güçleri Taliban üzerine saldırı başlatıp onları Aybek şehrinden çıkarmış. Bunun üzerine saldırılar karşısında zor durumda kalan Taliban güçleri Pulhumri tarafına geri çekilmiştir.²⁵⁰

2. Taliban'ın İkinci Kez Kuzeyi Ele Geçirmesi

Taliban ilk defa kuzeyi işgal ettiğinde halk direniş nedeni mağlubiyete uğramış ve bir sene sonra Taliban Kuzeyi işgal etmek için tekrar harekete geçmiş. Temmuz 1998'de Gurmaç hattındaki şiddetli çarpışmalardan sonra süratle hareket ederek Faryab vilayetinin Maymana şehrini işgal etmiştir. 31 Temmuz 1998'de saat 11.00'de Hızb-ı İslami (Gülbeddin Hikmetyar Partisi) komutanlarının katılımıyla Andhuy'u da işgal eden Taliban Deşti-Layli istikametinden Javzcan şehri Şibirgan'a doğru ilerlemeye başlamış ve yol güzergâhındaki karakollar onların ilerlemesine engel teşkil ederlerse de 1 Ağustos 1998'de Şibirgan'a girmiştir.²⁵¹ 2 Ağustos 1998'de yeni bir gelişme olarak, Hizb-i İslami'nin Belh kuvvetleri de Taliban'a katılarak, Zayni Abad'a doğru saldırıya geçmişlerdi. Taliban ise 3 Ağustos 1998'de Sar-i Pul vilayeti üzerinden Zayni Abad'a saldırıya geçtiğinde yine Hizb-i İslami komutanlarından olan Zambukan da Taliban'a iltica ederek Mezar-ı Şerif'e doğru harekete geçip²⁵² Mezar-ı Şerifi işgal etmiştir. Taliban Mezar-ı Şerif'in işgaliyle bir sene önceki yenilginin intikamını almak için katliam ve soykırımlara başlamıştır.²⁵³ Mezar-ı Şerif'i kısa sürede ele geçiren Taliban güçleri ilk anda önlerine kim çıkarsa

²⁵⁰ A.g.e., s.298.

²⁵¹ A.g.e., s. 295.

²⁵² A.g.e., s. 297.

²⁵³ Raşid, a.g.e., s. 110.

öldürürken, bir kaç gün sonra dikkatlerini tamamen Hazaralar'ın üzerine yoğunlaştırmışlar. Taliban Mezar-ı Şerif işgalinin ardından Samangan, Kunduz, Bağlan vilayetlerini ele geçirmiş. Eylül 1999 tarihinde de ağır çatışmalar sonucunda Bamyân'ı da ele geçirerek Tıpkı Mezar-ı Şerif'te yaptıkları katliamın aynısını Bamyân illinde de yapmışlar.²⁵⁴

Taliban'ın kuzeyi işgal edip hâkimiyeti ele geçirdikten sonra Taliban hükümetini resmîyetle tanıyan ülkeler Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri olmuştur.²⁵⁵

İlk başta küçük bir örgüt olarak ortaya çıkan Taliban'ın hızlı bir şekilde büyük bir örgüte dönüşmesine farklı nedenler yol açmıştır. Daha önceleri söylendiği gibi Taliban'ın ortaya çıkışında ve büyümesinde ülke dışı yardım ve desteklerin payı büyüktür, özellikle Pakistan'ın bu konuda müdahil olduğu açıktır. Ama ülke içi nedenler de görmezden gelinemez. Bu nedenler: yukarıda da söylendiği gibi bazı bölge komutanların satın alınması, teslim olması ya da Taliban'a katılması, genellikle Pakistan aracılığıyla gerçekleşmiştir ya da etnik açıdan Taliban'a katılmıştır. Özellikle Taliban'a katılan gruplardan Hizb-i İslami Gülbeddin Hikmetyar partisine mensup olan komutanların ve eski tecrübeli Afgan Generallerin Taliban örgütünün operasyonlarını koordine etmeleri, Taliban örgütüne askeri açıdan takviye sağlamış ve güç katmıştır. Taliban'ın gücüne güç katan nedenlerden başka biri ise yabancı ülkelere özellikle Suudi Arabistan, Filipin, Çin, Özbekistan, Tacikistan, Pakistan, Çeçenler ve başka ülkelerden gelen kökten dinci ve aşırı derecede radikal Müslümanların büyük bir askeri güç oluşturmalarıdır. Taliban

²⁵⁴ Beg, *Adı Afganistan'dı...*, s. 403.

²⁵⁵ Begi, *Afghanistan Bad Az...*, s.295.

çoğunlukla etnik olarak Peştunlardan oluşur, hem Pakistan hem de Afganistan Peştunlarının grup grup olarak Taliban örgütüne katılmaları Taliban'ın gücünün temelini atmıştır.

Pakistan diplomatik açıdan da Taliban'a destek sağlamış, BM ya da İran ile Taliban'ın ilişkilerin gerildiği dönemlerde Pakistan araya girmiş ve gerginliği azaltmaya çalışmıştır. Hatta bazı konularda, Taliban adına pazarlık dahi yapmıştır.²⁵⁶

Turyalay Gheyasi, 'Maa va Jaamea-yi Madani', adlı kitabında itiraz da bulunup şöyle yazar: "Neden Taliban ve El Kaidece Afganistan'da İnsan Haklarının açıkça çiğnenmesine itiraz edilmiyor? Neden dünya ülkeleri tarafından Pakistan'ın Afganistan'a açık bir şekilde tecavüzüne, SSCB tarafından 80'li yıllarda Afganistan'a tecavüz edilirken yapılan itirazlar gibi itiraz edilmiyor? Neden dünya ülkeleri Pakistan'ın mahkum olduğuna dair ellerinde belgeleri varken Pakistan'ı mahkum etmekten korkuyorlar?"²⁵⁷

C. Taliban'ın Ekonomik Kaynakları

Taliban'ın ekonomisine yardım eden konulardan bir olan, Afganistan sınırında yaşayan halkın, geleneksel olarak Afganistan ve Orta Asya arasında kaçakçılıkla meşgul olmalarıdır. Taliban hükümeti bu ortamı, büyük gelirler elde etmek için onlarda sağlamaktadır. Bu grubun iktisadi yardımı ve destekleri Taliban'ın ekonomisine büyük katkıları sağlamıştır.²⁵⁸

²⁵⁶ Zeydan, **a.g.e.**, s. 53.

²⁵⁷ Turyalay Gheyasi, **Maa va Jaamea-yi Madani, [Biz ve Madani Ortam]**, Maşhed, Sunbula Yayınları, 2004, s. 52.

²⁵⁸ Tamana, **a.g.e.**, s. 64.

Taliban'a kaynak sağlayan başka bir konulardan biride, SSCB'nin dağılmasından sonra Afganistan'da SSCB'den kalan ağır ve hafif silahları, Pakistan'a Taliban'ca her ne kadar ucuz satılmışsa da Taliban'ın bütçesine önemli bir gelir sağlamasıdır.

Pakistan Maliye Bakanlığı'nın 1997 mali yılından başlayarak bütçeye dahil ettiği ve 2001 yılına kadar devam eden Afganistan'a resmi finans katkısı yaklaşık 40 milyon dolardır. ISI, ordu ve Afganistan Transit Ticaret (ATT) bünyesinde, Taliban'a örtülü ödeneklerden sağlanan parasal yardım buna dahil değildir. Bu bakımdan 1994-2001 döneminde Taliban hareketine verilen finans desteğinin 100 milyon doların üstünde olması kuvvetle muhtemeldir. Mayıs 1998'deki nükleer denemelerden sonra uluslararası yaptırımlara tabi tutulan ve akabinde büyük bir mali krize giren Pakistan'ın, aynı yıl Afganistan'da devlet memurlarının maaşlarının ödenebilmesi için Kabil'e 300 Milyon Rupı göndermesi, Taliban'a verilen desteği göstermek açısından manidardır.²⁵⁹

Taliban'ın büyük destekçileri olan Pakistan ve Suudi Arabistan gün geçtikçe Taliban'a yardımlarını daha da arttırmışlardır. Pakistan Kandahar havaalanını yeniden inşa edip gereken uçak yedek parçalarını hazırlamış silah, cephane, yakıt ve yiyecek yardımları yanında bir telefon ve telsiz şebekesini Taliban'a vermiş. Suudi Arabistan yüzlerce Pick Up arabalarının parasını sağlamış ve bu arabaları uçakla Dubai'den Kandahar'a Taliban'a gönderilmiş.²⁶⁰

Taliban'a yabancı ülkeler tarafından maddi destek sağlanması, Taliban'ın ilk kez ortaya çıktığında herhangi bir maddi kaynağı olmadığı halde Kandahar ve birkaç vilayeti aynı ay içinde ele geçirmesi mümkün olmazdı. Taliban daha sonra Afganistan'ın topraklarını ele geçirince afyon ekimi ve uyuşturucu ticaretinin gelirinden silah ve askeri operasyonlarının harcının bir kısmını karşılamıştır.

²⁵⁹ Uslubaş, **a.g.e.**, s. 137.

²⁶⁰ Raşid, **a.g.e.**, s. 68.

D. Taliban'ın İç ve Dış Siyaseti

Taliban'ın varlığı, çoğu Afganistan'ın bilim adamlarından sayılan 4,5 milyon Afgan nüfusun yabancı ülkelere mülteci olmalarına sebep olmuş. Ayrıca 2001 yılında Afganistan'da 1 milyon insanın evsiz kaldığı tahmin edilmektedir. Afganistan hükümet sistemlerinin ve bankaların yetersizliği halka ağır ekonomik yükümlükler getirmiş ve işsizliğe neden olmuştur.²⁶¹

Taliban ilk Mezar-ı Şerif'e girdiğinde 400 kişilik bir Hazara gurubunu Hezb-i Vahdat ait olan milisler Abdul Ali Mezari'nin mezarı başında kurşuna dizmiş. Taliban Mezar'ı Şerif'in Said abat, Karta-i Mezari ve Deşt-i Şur bölgelerinde ellerine geçen çocuklar ve yaşlılar dışındaki Hazaraları, üç gün boyunca katl etmişler ve Mezar-ı Şerif'e halkının giriş çıkışlarını yasaklamışlar.²⁶² Ayrıca Taliban Faryab ilinde de 600 Özbek çiftçisini Ocak ayında katletmiştir.²⁶³

Afganistan şehirleri Taliban tarafından işgal edilirken, savaş esnasında kim önlerine çıkarsa kurşuna dizmişler, özellikle Mezar-ı Şerif Bamyan ve Afganistan'ın kuzey vilayetlerinde katliam olayları gerçekleşmiştir. Savaştan sonra evlerdeki erkekler toplanıp Transit International Routier (TIR) araçların içine üst üste atılarak TIR'ın kapılarını kapatıp boşaltılacak yere ulaşana kadar öldürülmüşlerdir. Ayrıca Taliban tarafından teker teker toplanan devlet memurların kaderlerini de topluca öldürülenlerin kaderi bekliyormuş.

²⁶¹ Tamana, **a.g.e.**, s. 65.

²⁶² Beg, **Adı Afganistan'dı...**, s. 397.

²⁶³ Raşid, **a.g.e.**, s. 105.

Taliban tarafından İletişim şirketlerine Afganistan’da açılış izinin verilmemesi televizyon ve her türlü müziğin yasaklanması ve satış mağazalarının kapatılması, fakirlik ve işsizliğin daha da artmasına sebep olmuştur.

Binlerce Hazar Mezar-ı Şerif hapishanesinde tutuklanıp hapisce atılmışlar hapishanede mahkumlara yer kalmayınca, mahkumlarla dolu olan demir yapılı tırların birçoğu Mezar-ı Şerif’in dışındaki Javzcan illine yakın olan Deşti Leyli çölüne götürülüp katledilmişlerdir.²⁶⁴

Taliban’ın Afganistan’da afyon üretiminin artışına sebep olması uluslararası alanda yeni bir güvenlik tehlikesi olarak ortaya çıkmış. 1996’da Afganistan’da 2.250 ton afyon üretilmiştir. United Nations Drugs Control Program (UNDCP) yetkilileri, 1996 yılında Kandahar bölgesinde 120 ton afyon üretildiğini bildirmektedir. 1997’de Taliban Kabil ve kuzeyi ele geçirince, Afganistan’ın afyon üretimi yüzde 25 artış göstermiş ve bu artışla yıllık 2.880 tona çıkmıştır. 1997’de, UNDCP ve ABD’nin tahminlerine göre, Afganistan’daki eroin üretiminin yüzde 96’sı Taliban’ın kontrolü altında olan bölgelerde sağlanmış.²⁶⁵ Ayrıca bu dönemde Afganistan’da insan ve organ kaçakçılığının yaygınlaşması uluslararası alanda yeni bir güvenlik tehlikesi olarak dünyayı tehdit etmekteydi.

Bu dönemde El Kaide Afganistan’da ve birçok ülkede Taliban dahil olmak üzere pek çok terörist grupla iç içe veya ilişkili faaliyetler yürütmüş ve 1996’dan beri Afganistan’daki eğitim kamplarda eğitilmiş militanlar dünyada altmıştan fazla ülkeye yayılmıştır. Afganistan dahil olmak üzere birçok ülkede, El Kaide merkez kamplarında eğitilen eylemcilerin toplam sayısının yüz binin üzerinde olduğu tahmin

²⁶⁴ A.g.e., s. 111.

²⁶⁵ A.g.e., s. 175-176.

edilmektedir.²⁶⁶ Bu nedenle Taliban’ın en korkunç terör olaylarını gerçekleştiren El kaide örgütünü Afganistan’da barındırması ya da ilişkide olması dünya ve Afganistan için tehlike yaratmıştır.

Yine başka bir konulardan biride, İki bin senelik geçmişe dayanmakta olan Bamyan illinde bulunan İki büyük Boada heykeli 18 Eylül 1998 tarihinde trajik bir şekilde Taliban tarafından dinamitlenerek havaya uçurulmuştur.²⁶⁷

Taliban’ın uluslararası hukuka aykırı olarak Mola Dost Muhammed liderliğindeki Taliban’ın küçük bir grubu birkaç Pakistan’lıdan oluşan “Sepah-ı Sahaba” savaşçılarıyla beraber Mezar-ı Şarifteki İran konsolosluğuna girip 11 Diplomat, bir İstihbarat Subayı ve İranlı bir gazeteciyi tutuklayarak konsolosluğun bodrumuna hapsedmiş ve hepsini orada kurşuna dizerek öldürmüşlerdir.²⁶⁸

²⁶⁶ Richard Whelan, **El Kaidecilik İslama Tehdit, Dünya’ya Tehdit**, Çev. Hüseyin Bağcı, Bayram Sinkaya ve Pınar Arıkan, Ankara, Platin Yayınları, 2006, s. 53-54.

²⁶⁷ Raşid, **a.g.e.**, s. 115.

²⁶⁸ **A.g.e.**, s. 112.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
11 EYLÜL OLAYI VE YENİ DÖNEMDE
AFGANİSTAN (2001-2014)

I. 11 Eylül Saldırıları ve 11 Eylül ile İlgili BM'nin ve NATO'nun
Kararlar

A.11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Tepkisi

11 Eylül 2001 saldırıları, soğuk savaş döneminden sonra yeni bir dönemin başlamasıyla önemli bir tarih olarak devletlerin politikalarında önemli yer tutar hale gelmiştir.

11 Eylül saldırıları, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi (DTM) denilen ikiz kuleler ve ABD'nin askeri simgesi olan Pentagon'a gerçekleşen saldırılardır. Bu olaylar şöyle gerçekleşmiştir: 8.46'da, kuzey kulesine 11 sefer sayılı uçak; 110 katlı Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesinin 96. katına kuzey yönünden çarpmıştır. Saat 9.03'te, de United Airlines'a ait 175 sefer sayılı uçak güney kulenin 80. katına kuzeydoğu köşesinden çarpmış.²⁶⁹ Bu sırada Başkan Bush saat 9.06'da Florida'nın Sarato bölgesinde Booker İlkokulunda bir sınıfta öğrencilerle beraber poz vermektedir. Başkan George W. Bush'un yanındaki adam Andrew Card odaya girer ve Başkan George W. Bush'un kulağına "ikinci bir uçak diğer kuleyi çarptığını söyler ve ABD saldırı altında" diye fısıldar.²⁷⁰

²⁶⁹ Jim Marrs, **CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları**, Çev. Bülent Ucupunar, İstanbul, Kesit Yayınları, 2007, s. 22-23.

²⁷⁰ Marrs, **a.g.e.**, s. 23.

New York'ta yapılan saldırıların ardından, Washington Dulles Havaalanından saat 8.20'de kalkan American Airlines 77 sefer sayılı uçağı, 8.52'de de kaçırılmış²⁷¹ ve 09:45'te ABD'nin askeri gücü simgesi olan Pentagon'a çarpmıştır.²⁷²

Bu arada, vurulan ikinci güney kulesi saat 09:58'de olduğu gibi çöker. On dakika sonra kaçırılan dördüncü bir uçağın Pennsylvania'da düştüğü haberi gelir. Bu esnada da vurulan kuzey kulesi de çöker.²⁷³ İkiz kulelere saldırılar yapılırken ABD'nin hava kuvvetlerinin yaptıkları tatbikat 11 Eylül New York saldırılarıyla aynı günde hatta aynı saatte denk olduğu bilinir.²⁷⁴ Bu yüzden ilk önce kaçırılan uçaklar görevliler tarafından bir tatbikat olduğu düşünülmüştür.

11 Eylül günü ikiz kulelerin çöküşüyle beraber başka bir binanın yani Dünya Ticaret Merkezi 7 (DTM7) binasının da aynı günde çöküşü gerçekleşmiş ve DTM7'nin çöküş nedeni ofiste çıkan yangın sebebiyle çöktüğü söylenmiştir. DTM7 ikiz kuleleri inşa eden Tishman şirketi tarafından 47 katlı bir bina olarak 1983'te New York'ta kurulmuş. DTM7, ikiz DTM'ye jeneratör hizmeti sağlayan bir bina niteliğindeymiş.²⁷⁵

11 Eylül günü Güney kuleinin çöküşünden 6 saat sonra DTM7 binasına yangın çıktığı haberi gelince itfaiyeciler dikkatlerini 7. binaya çevirmişlerdir. İlk önce girmesine izin verilen itfaiyecilere daha sonra saat 16.30'da geri çıkmalarına

²⁷¹ Ian Henshall, Rowland Morgan, **11 Eylül ve Medeniyetler Çatışması Amerikan Yalanları**, Çev. Güneş Ayas/Bora Alioğlu, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2006, s. 18.

²⁷² İsmail Aydingün, Ali Murat Özdemir, **11 Eylül: Küresel Felakete Yerel Yorumlar**, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, s. 15.

²⁷³ Aydingün, Özdemir, **a.g.e.**, s. 15.

²⁷⁴ Marrs, **a.g.e.**, s. 34.

²⁷⁵ Henshall, Morgan, **a.g.e.**, s. 119.

dair emir verilmiş. Saat 17:25te 47 katlı bina, birden bire kendi temeli üzerine çökmüştür.²⁷⁶

11 Eylül günü bütün olayların olup bittikten sonra, terörist saldırıların incelenmesi için ABD Ulusal Komisyon kurmuş. Kurulan komisyonun raporuna göre saldırılar El Kaide Örgütü'nün elemanları tarafından yapıldığı söylenmiştir.²⁷⁷ George W. Bush 15 Eylül'de resmen Usama Bin Ladin'i Terörist saldırıları eylemine sebep olduğunu açıklayıp ve teröristleri yuvarlından çıkarıp yargılama zamanı geldiğini, söylemiş.²⁷⁸ Böylece ABD teröristlere karşı savaşmak için hazırlanmış ve gereken tedbirleri alınmıştır.

B. 11 Eylül ile İlgili BM ve NATO Tarafından Alınan Kararlar

11 Eylül saldırılarının ardından ABD oluşturduğu komisyonun araştırmalarına göre olayın El Kaide lideri Bin Ladin personeli tarafından gerçekleştirildiği belirlenince North Atlantic Treat Organization (NATO) üye devletleri 12 Eylül 2001 tarihinde toplanmışlar. NATO Antlaşması'nın 5. Maddesi kapsamında bir karar benimsenip BM Genel Sekreterliğine bildirilmiştir. NATO tarafından BM'ye bildirilen karara göre ABD'ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıların dış güçler tarafından yapıldığı ve belgelerin bulunduğu belirlenmiştir. ABD buna dayanarak BM antlaşmasının 51. Maddesi kapsamında kendini savunma hakkını kazandığını ve NATO üye devletlerinin de bu konuda ABD'ye yardım etmekle mükellef olduklarını ileri sürmüştür. Fakat NATO'un tarafından alınan kararın savunma hakkı kazandırması için El Kaide tarafından gerçekleştirilen

²⁷⁶ Marrs, a.g.e., s. 87.

²⁷⁷ Köni, a.g.e., s. 134.

²⁷⁸ Andışmand, *Amrika Dar Afghanistan...*, s. 213.

teröristtik eylemin uluslararası hukukta kanıtlanması ve bir soruşturma yapılması gerekirdi. Başka bir taraftan ABD ve NATO'nun Afganistan'a yönelik gerçekleştirecekleri askeri operasyonu meşrulaştıracak herhangi bir BM kararı alınmamıştır.²⁷⁹

12 Eylül 2001'de NATO üye devletleri BM'ye bildirdikleri karar üzerine toplanarak konuyu ele almışlar. Güvenlik Konseyi 12 Eylül 2001 günü aldığı 1368 sayılı kararı ve 28 Eylül 2001'de aldığı 1373 sayılı kararında doğal meşru müdafaa hakkına atıfta bulunarak, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden terörizmle her türlü mücadeleye ve gerekli tüm tedbirleri almaya hazır olduklarını belirtmiştir.²⁸⁰

Güvenlik Konseyi aldığı kararlar ile BM antlaşması'nın VII. bölümünde yer alan 39. Maddenin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak 11 Eylül saldırıların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini saptamış; böylece BM antlaşmasının çatısını oluşturan ortak güvenlik sisteminin uygulanması için bir yol açılmıştır. Güvenlik Konseyi yaptığı ilgili tespit ile beraber başka bir ülkeye karşı kuvvet kullanma konusunda ne ABD nede İngiltere'ye yetki vermiştir. 11 Eylül saldırılarıyla ilgili Güvenlik Konseyi tarafında alınan kararlarda, söz konusu saldırılara karşı devletlerin başka bir devlete karşı askeri kuvvete başvurabileceklerine dair hiçbir ifade yer almamaktadır. Aynı şekilde NATO'ya da kuvvet kullanmak için herhangi bir yetki tanınılmamıştır.²⁸¹

²⁷⁹ Hilal Önal, "ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 6, Sayı: 23, 2010, s. 45

²⁸⁰ Serdar Örnek, "On bir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu", **Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı, 2012, s. 110.

²⁸¹ Ülkü Hataççı, "11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 2, No: 7, 2006, s. 89.

BM antlaşması, 11 Eylül saldırılarıyla ilgili ABD ve NATO üye devletleri Afganistan'daki El Kaide örgütünü destekleyen Taliban'a ya da herhangi bir ülkeye karşı kuvvet kullanmayı açıkça yasaklamıştır. Antlaşma'nın 2(4) maddesi kuvvet kullanma konusu ile ilgili olarak şöyle der; "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar."²⁸²

Güvenlik Konseyi'nin 12 Eylül 2001'deki 1368 sayılı kararı ve 29 Eylül 2001 tarihli 1373 sayılı kararlarında 11 Eylül olaylarına karşı kuvvet kullanabileceğine dair hiç bir ifade olmamasına rağmen ABD ve İngiltere BM Antlaşması'nın 51. Maddesi kapsamında meşru müdafaa hakkı çerçevesinde saldırıya karşı kuvvet kullanımına başvurabileceklerini savunmuşlar. NATO antlaşmasının 5. Maddesi uyarınca NATO tarafından alınan tedbirler Güvenlik Konseyine bildirilmesi gerekmektedir. BM Güvenlik Konseyi, NATO'nun saldırılara karşı tedbirlerini uluslararası güvenlik ve barışı korumak için durdurmalıydı. Güvenliğin korunmasında yetkili olan makam da BM Güvenlik Konseyi'dir ve BM'nin etkisizliği bu konuda karar almayı ABD'ye bırakmıştır.²⁸³

II. El Kaide Örgütü ve Gerçekleştiren Eylemleri

El Kaide lideri olarak tanılan Usame Bin Ladin, Muhammed Bin Ladin'inin oğludur. Babası Yemenli olup Suudi Arabistan'a güç etmiş ve o ülkenin vatandaşlığını kazanmış. Babası "Gurubu" adlı İnşaat Firmasını ellinci yıllarda Suudi

²⁸² Mehmet, Saydam, "ABD'nin Uluslararası Hukuk Çıkmazı: Afganistan Müdahalesi", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ortadoğu Analiz Dergisi**, Cilt 2, Sayı 19-20, 2010, s. 69.

²⁸³ Önal, **a.g.e.**, s. 45.

Arabistan'ın Cidde kentinde kurmuştur. Babasının ölümünden sonra firma ailenin büyük çocuğu *Salım Bin Ladinin* yönetimine geçmiştir. Usame Bin Ladinin ağabeyi Salım Bin Ladin, bazı ABD'li firmalarla sıkı ticari ilişkileri kurmuş ve ABD'ye gidip gelmeleri devam ederken, 1988'de şahsi uçağında San Antonu, Texas eyaletinde uçak yolculuğu yaparken uçağın düşmesi nedeniyle ölmüştür. Şimdiye kadar uçağın düşme sebebi kesinleşmemiş ve açıklanmamış bir olay olarak bilinmektedir.²⁸⁴

El Kaide lideri olarak tanılan, Usame Bin Ladin 1974'de Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde liseyi bitirdikten sonra Abdülaziz Üniversitesinde yükseköğrenim için iş idaresi ve ekonomi fakültesine girmiştir. 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgali üzerine CIA'nin ve ISI'nın girişimiyle, dünyanın her yerinden radikal Müslümanları Pakistan'a getirme ve Afgan Mücahitlerin yanında savaştırma planı ortaya çıkmıştır. Pakistan ülkelerde bulunan bütün büyükelçiliklerine acil talimat bildirerek Pakistan'a gelmek ve Afganistan'da SSCB karşısına savaşan mücahitlerin safına katılmak isteyen herkese vize verilmesini bildirmiştir. 1979 yılında Pakistan'a gelen gönüllü savaşçılarla birlikte-Abu Abdullah takma adı olan Bin Ladin Afganistan'da Abdul Rab Abdul Resul Sayyaf, Burhaneddin Rabbani gibi birçok mücahit liderleri ile bir araya gelmiştir.²⁸⁵

1979'de Afganistan SSCB tarafından işgal olmasıyla beraber İslamcı güçler SSCB'ye karşı savaş başlatmışlar. Usama Bin Ladin'in liderliğinde birçok yabancı

²⁸⁴ Khoja Bashir Ahmad Ansari, **Afghanistan Dar Atash-e Neft, [Afganistan Petrol Ateşinde]**, Kabil, Bangah İntesharat-e Mayvand, 2012, s. 77-78.

²⁸⁵ İrfan Polat, **11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi**, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta, 2006), s. 26.

savaşçı Afganistan topraklarında Afgan mücahitlerle beraber SSCB'ye karşı direnişlere katılmışlar.²⁸⁶

El Kaide örgütünün birinci temelini atan 'Sazmanı Jihad (Jihad organizasyonu) olduğu söylenmektedir. Afganistan'da İmam Al Zevahir fizikçi ve Muhammed Şevki İslamboli, Halıd İslamboli'nin kardeşi bir araya gelip yeni bir örgüt kurmuşlar. Muhammed Atef Mısır ordusunda hizmet edenlerden bir olan, 80'ninci yılların ortalarında ordudan Afganistan hedefli kaçmış. Peşavur'da İman Al Zevahiri ile görüşmüş ve bir kaç ay sonra Bin Ladin'e katıldığı söylenir. Böylece küresel grup yani El Kaide isimler listesi şekillenmiş.²⁸⁷ 1987 yılında iç tüzüğünü Azzam'ın yaptığı El Kaide listesi, örgüt olarak kurulmuştur ve bu örgütün kökleri Soğuk Savaş'ta yatmaktadır. 1980'lerin sonunda ABD, Suudi Arabistan ve Avrupalı devletlerin yönettiği, SSCB'nin Afganistan'ı işgaline karşı verilen mücadele sırasında, bu örgüt kurulmuştur.²⁸⁸ Bin Ladin 1989'da, Azzam'ın öldürülmesiyle El Kaide liderliğinin başına geçmiştir.²⁸⁹

Afganistan'da SSCB'ye karşı savaşan El Kaide Örgütü, SSCB'nin dağılmasından sonra dünya çapında gerçekleştirdiği birçok teröristtik eylemleri bilinmektedir. Bu teröristtik eylemleri şöyle sıralayabiliriz: 7 Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD büyükelçiliğinin bombalanması sonucu 257 kişi ölü, 5 bin 500 kişi de yaralı, 4 Kasım 1998'de ABD büyükelçiliklerin bombalanmasını El Kaide lideri tarafında gerçekleştirdiğini bilindiğinde, Bin Ladin'in başına 5 milyon dolar

²⁸⁶ Sertaç, Canalp Korkmaz, "El- Kaide ve İslamofobi", **Afro-Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, s.1.

²⁸⁷ Ghulam Reza, Mahdizada, Kayvan, Cokar, **Tururizm ve Amniyet-i Baynılmıllal pas az 11 September 2001,[Terörizm ve 11 Eylül 2001 Sonrası Uluslararası Güvenlik]**Tahran, Beyşah Yayınları, 2011, s. 88.

²⁸⁸ Polat, **a.g.e.**, s. 27.

²⁸⁹ **A.g.e.**, s. 28.

ödöl konulmuştur.²⁹⁰ ABD 17 gün sonra El Kaide kamplarını hedef tutarak Afganistan ve Sudan'a füze saldırıları yapmıştır. Bu füzeler Afganistan'ın Hust ve Jelalabad hem de Sudandaki ilaç fabrikasını hedefe almıştır. Füzeler saldırısı nedeni Hust'ta 20 küsur, El Kaide savaşçısı hayatını kaybetmiştir.²⁹¹ Ekim 2000'de ABD donmasına bağı USS Cole aden yerine Yemen'de gerçekleştirilen bombalı saldırı ve bunun gibi birçok saldırılar ve gerçekleştirdiğı terör eylemleriyle, dünya çapında tehlikeli terör örgütü olarak kendini tanıtmıştır.²⁹²

III. ABD, NATO, Koalisyon ve Afgan Birleşik Güçlerinin Taliban ve El Kaide ile Mücadeleleri

11 Eylül 2001 olayının ABD Usame Bin Ladin'i bu olayı gerçekleşmesinde rolü olduğunu ve onu barındıran Taliban'ı olayların gerçekleşmesinde katkısı olduğunu belirttiğinde, Taliban hükümeti resmi bir şekilde her türlü terörist kamplarının Afganistan'da olduğunu inkar ederek Usame Bin Ladin'i böyle bir saldırıları organize edebilme kapasitesine sahip olmadığını savunmuştur. Taliban Kabil'de halkınileri gelenlerinitoplayıp Usame Bin Ladin'den Afganistan'ı terk etmesini istemiştir. Taliban 11 Eylül olayı ile ilgili ABD'ye resmi teselli mektubu göndermiş ve tüm terörizmle çeşitleriyle karşı olduğunu belirtmiştir. Ama ABD ve birlikleri, İngiltere ve Avustralya El Kaide'yi barındıran Taliban'ı suçlu ilan etmişler, ABD Taliban hükümetini devirmek için hava saldırılarına hazırlanmıştır.²⁹³

²⁹⁰ A.g.e., s. 16,33.

²⁹¹ Andışmand, *Amrika Dar Afghanistan...*,s. 191-192.

²⁹² Korkmaz, *a.g.e.*, s. 2.

²⁹³ Ziba Farzin Niya, *Seyaset-i Kharici Pakistan: Taghir va Tahavul, [Pakistan'ın Dış Politikası: Değişim ve Tahavül]*, Tahran, Dış işler Bakanlığı basım ve yayın merkezi, 2006. s. 76.

ABD, El Kaide ve Taliban'a karşı meşru müdafaa hakkını kullanarak savaş açacağını savunmuş ve bu doğrultuda savaşa zemin hazırlamak için, Taliban'a karşı savaşmakta olan kuzey İttifakı'yla anlaşıp destek ve savaşta ilerlemeleri için hava saldırılarını Taliban aleyhine gerçekleştireceğini bildirmiştir.

11 Eylül ile ilgili NATO Genel Sekreteri *George Robertson* yaptığı açıklamada, 11 Eylül'de ABD'ye karşı yapılan saldırıları bir silahlı saldırılar niteliğinde olmakla beraber bu saldırıları dışarıdan gerçekleştirildiğini değerlendirebileceğini söylemiştir. Müttefikler sağlayacak desteklerini hangi ölçülerde olmalarını kendilerinin kararına bırakmıştır. Robertson ABD'nin de BM çerçevesinde hak ve yükümlülükleri dahilinde müttefiklerden ayrı hareket edebileceğini söylerken bu bağlamda alınan kararları BM Genel Sekreterliğine bildirmiştir.²⁹⁴

NATO Genel Sekreteri *George Robertson*, saldırıları demokrasiye karşı ve tolerans gösterilecek düzeyde olmadığını açıklamış. 11 Eylül günü bir arada toplanan NATO Konseyi ABD ile dayanışmasını bildirmiş ve NATO üye devletleri bir NATO üyesine karşı gerçekleştirilen saldırıları oybirliği ile kınamışlardır.²⁹⁵

NATO, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra aktif bir rol izlemeye başlamış ve ABD'ye siyasi ve somut destek sağlamak üzere NATO Antlaşması'nın 5. maddesini ilk kez uygulamaya sokmuştur. Bu karar ABD'ye terörle mücadelesi yönünde destek

²⁹⁴ Polat, **a.g.e.**, 94-95.

²⁹⁵ Örnek, **a.g.e.**, s. 127.

verirken uluslararası terörizmle mücadelede de NATO'nun yeteneklerini artırması için ilk adım olmuştur.²⁹⁶

ABD'nin Afganistan'a misilleme amaçlı operasyonlara yönelik NATO'ya ilettiği 8 maddeden oluşan çok gizli istekler listesi gerekçeleri NATO tarafından yeterli bulunmuş ve 5. Madde 4 Ekim 2001'de uygulamaya konulmuştur. İstekler şu şekildedir:

1. İstihbarat alanında işbirliği ve bilgi paylaşımı.
2. Terörle karşılaşılacak müttefiklere ve ya diğer üyelere destek verilmesi.
3. NATO toprakları üzerinde bulunan ABD üslerinin güvenliğini sağlaması.
4. NATO üslerinin yararlanılması.
5. Hava sahalarının ABD'ye açılması.
6. Havaalanı ve limanların ABD'ye açılması.
7. NATO gücünün Doğu Akdeniz'e kaydırılması.
8. Erken Uyarı Uçaklarının (AWACS) bölgelere kaydırılması.²⁹⁷

NATO, Avrupa Birliği ve ABD 11 Eylül saldırılarını kendine karşı savaş eylemi olarak nitelendirmiş. NATO ve Avrupa Birliği, Başkan George W. Bush'un Afganistan'da terörizmle karşı yapacağı mücadele için işbirliği çağrılarına olumlu yanıt vermiştir.²⁹⁸

George Bush uçak gemisinin üzerinde bizzat, Afganistan'ı özgürlüğe kavuşması için operasyon emrini vermiştir. Hava ve füze saldırı operasyonu Taliban ve El Kaide güçlerine karşı başlatılmıştır. Böylece Taliban ve El Kaide kontrol

²⁹⁶ Büyükbaş, **a.g.e.**, s. 86-87.

²⁹⁷ Polat, **a.g.e.**, s. 95.

²⁹⁸ Örnek, **a.g.e.**, s. 110.

merkezleri, yönetim, savunma, iletişim ve askeri eğitim kampları²⁹⁹ 7 Ekim 2001 de ABD hava güçleri tarafından saat 8,45'te Kabil, Kandahar, Celalabat, Kunduz ve Mezar-ı Şerif'e hava saldırıları olarak gerçekleşmiştir.³⁰⁰

Afganistan'a 7 Ekim 2001 tarihinde birinci olarak ABD-İngiliz güçlerince savaş başlatılmış, ardından NATO önderliğinde on sekiz ülkenin destek verdiği Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) ile müdahale devam ettirilmiştir.³⁰¹

El Kaide ve Taliban'a karşı başlatılan savaşta, Kuzey İttifakı güçlerini ABD ve İngilizler yanlarına alarak, Taliban'a karşı savaşmışlar.³⁰² Afganistan'da Taliban'a karşı savaşmakta olan muhalefet cephenin çoğunluğunu bir araya getiren Kuzey İttifakı ABD'nin maddi yardımlarıyla ve havadan desteğiyle, Taliban'a karşı saldırıya geçmiştir.³⁰³ Taliban'ın devrilmesine karadan en büyük rolü Kuzey İttifakı oynamıştır. Taliban ve El Kaide örgütünün bombalama operasyonu ile Afgan Birleşik gücüne büyük destek sağlanmıştır.

Kuzey İttifakına bağlı olan Muhammed Qasim Fahim, ABD'ye, Taliban ve El Kaide örgütünün devrilmesine askeri saldırılarına hazırlık olduğunu ve işbirliğini bildirmiştir. *Tommy R. Franks* ABD'nin Afganistan'daki askeri gücünün komutanı, Kuzey İttifakının askeri Komutanlarından olan Muhammed Qasim Fahim ile 2001 Ekim sonlarında bir ABD askeri uçağın içinde Tacikistan'ın Başkenti Duşanbe'de bir antlaşmaya varmışlardır. Muhammed Qasim Fahim Taliban'a ve El Kaide'ye karşı başlatılacak savaş ve operasyonun maddi bütçesinden başka bir beklentisi

²⁹⁹ Hamid Peşgah Hadiyan, *Tahavul Siyaset-i Defay-i va Amniyet-i Ayalat-ı Mutahida Pas az Yazdahe septembar*, [Savunma Siyasetinin Değişimi ve 11 Eylül Sonrası ABD'nin Güvenliği], Tahran, Matiran Yayınları, 2007, s. 142.

³⁰⁰ Kamgar, *a.g.e.* s.427.

³⁰¹ Önal, *a.g.e.*, s. 44.

³⁰² Köni, *a.g.e.*, s. 135.

³⁰³ Sönmezoglu, *a.g.e.*, s. 132.

olmamıştır. O ABD'lilerle birlikte Taliban ve El Kaide'ye karşı savaş üzerinde konuşurken savaştan sonra kurulacak hükümet için hiç bir program ve siyasi gündem olmamıştır. Qasim Fahim sadece Taliban ve El Kaide örgütüne karşı savaşmak için 5 milyon dolar operasyon gideri olarak almış. Mezar-ı Şerif şehrini ramazan ayı gelmeden önce alınmasını kabul ederken Kabil'e izin verilmedikçe girmeyeceğini de kabul etmiştir.³⁰⁴

ABD El Kaide ve Taliban'a karşı başlattığı hava saldırılarına ek olarak Kuzey İttifakı da karadan savaşları güçlendirmişler. El-Kaide ve Taliban'a karşı başlatılan savaşta ilk olarak Afganistan'ın önemli kentlerinden bir olan Mezar-ı Şerif Şehri Taliban elinden çıkarılarak General Abdul Reşit Dostum eline geçmiştir. Mezar-ı Şerif'in ardından Javzcan, Samangan ve Faryab vilayetleri Taliban kontrolünden çıkarılmış ve General Abdul Reşit Dostum'un eline geçmiştir. Bu arada General Qasim Fahim'de Tahar vilayetinin merkezini Taliban'ın elinden alıp Kabil'e doğru ilerlemeye başlamıştır.

Bazı ülkelerin yardımıyla özellikle, Pakistan ve Katar'dan savaş operasyonları için yararlanmıştır. Kaçan Taliban güçlerinin takibi yapılmış, Taliban ve El Kaide liderlerinin gizli merkezlerini yok etmek için belirlenen hedefler bombalanmıştır. Afganistan Pakistan'ın ortak sınırı olan Tora bora da sıkışan Taliban ve El- Kaide'ye karşı ağır operasyonlar devam ettirilmiş. Bu operasyonda yaklaşık 40 ülke civarında Taliban ve El Kaide'ye karşı savaşa katıldığı

³⁰⁴ Andişmand, **a.g.e.**, s. 227-230

bilinmektedir.“Afganistan’ı özgürlüğe kavuşturma operasyonu” dört hafta sürmüştür.³⁰⁵

Taliban’a karşı devam eden savaşta, kuzey kentleri teker teker Taliban’ın elinde çıkarılırken, Taliban’ın çok sayıda personeli bulunan Kunduz kenti de Kuzey ittifakı ellerine düşmüştür. Bu kentin kuzey ittifakı eline düşmesinden önce Pakistan uçakları Taliban’ın içinde bulunan 5000 civarındaki istihbarat ajanını Kunduz kentinden Pakistan’a kaçırmıştır. Hindistan gazeteleri Pakistan’ın bu kaçırma olayına ABD’nin Perviz Müşerref’in savaş sonrası durumunu kurtarmak için izin verdiğini yazmıştır.³⁰⁶

Taliban’ın içinde çok sayıda Pakistanlıların bulunduğunu gösteren başka bir kaynak bulunmaktadır ve bu kaynağa göre General Abdul Reşit Dostum, Taliban’ın devirmesinden sonra ele geçiren esirlerin Rakamı Şibirgan şehrindeki hapishanede toplam 1.018 tutuklu olduğu bilinmektedir. Bunlardan sadece 3’ü hariç, geri kalanının 493’ü Pakistanlı, 522’si Afganlı olmak üzere hepsi Taliban güçlerine bağlı esirlerdir.³⁰⁷

ABD Kuzey ittifakına havadan Taliban’a karşı destek verirken başka bir yandan da kendi askerlerinin Afganistan’ın bazı bölgelerinde indirmiştir. ABD 20 Ekim 2001 de ilk olarak 200 civarında tahmin edilen askerini Kandahar’ın Kohe Baba adlı bölgesinde helikopterlerle indirmiştir.³⁰⁸

³⁰⁵ Hadiyan, **a.g.e.**,s. 142, 143.

³⁰⁶ Köni, **a.g.e.**, s. 135.

³⁰⁷ Yavuz Selim, **Ah Afganistan**, Ankara, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları, 2003, s. 95.

³⁰⁸ Kamgar, **a.g.e.**, s.428.

Taliban'a karşı başlatılan savaş sırasında 13 Kasım 2001 tarihinde Kuzey İttifakı Kabil'i ele geçirmesi Taliban hükümetinin devrilmesine hız katmıştır.³⁰⁹ 14 Kasım 2001'de de Nengarhar, Laghman, Kunar, Lugal, Khost, Paktia ve Paktika vilayetleri Taliban'ın elinden çıkarılmıştır.³¹⁰

Taliban'a karşı devam eden ağır savaş nedeni Taliban güçleri Aralık 2001'de de Kandahar iline kadar geri çekilmiştir. Bu arada ABD ile stratejik hedefleri çatışsa da, Rusya da Tacik, Özbek, Hazara ve Türkmenlerden oluşan Kuzey İttifakı içindeki gruplara destek sağlamıştır. ABD yardım ve desteğini Özbek General Reşit Dostum kuvvetleri üzerine sağlarken, Rusya ve İran desteğini, Tacik General Kasım Fahim Güçleri üzerine yoğunlaştırmış.³¹¹

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, ABD tarafından suçlu bulunan El Kaide ve onu barındıran Taliban'a karşı ABD'nin Sürekli Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom) ile başlayan ve NATO operasyonu ile devam eden uluslararası askeri müdahale sonucu³¹² 7 Aralık 2001'de Taliban'ın 5 senelik hükümetine son verilmiştir. Kandahar, Helmand ve Zabul Taliban'ın elinden çıkarılan son vilayetlerden olarak bilinir ve böylece Mola Ömer ve Usame Bin Ladin her ikisi de kayıplara karışmıştır.³¹³

Afganistan'ı kısa sürede Taliban işgalinden çıkarılması sadece bu savaşta katılan güçlerin Taliban'a karşı savaşmalarından kaynaklanmayıp, Taliban hükümetine sağlanmakta olan maddi desteklerin kesilmesi ve Taliban'a karşı

³⁰⁹ Önal, **a.g.e.**, s. 46

³¹⁰ Kamgar, **A.g.e.**, s. 431

³¹¹ Önal, **a.g.e.**, s. 46.

³¹² Sanem Özer, Ceren Uysal Öğuz, Senem Atvur, "NATO ve ABD'nin değişen Güvenlik Stratejilerinin Afganistan Örneğinde Değerlendirilmesi", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (19) 2010, s. 271.

³¹³ Kamgar, **a.g.e.**, s. 435.

savaşmakta olan Kuzey ittifakının desteklenmesi, Taliban örgütünün hızlı bir şekilde devrilmesine neden olmuştur.

IV. Bonn Antlaşması ve Yeni Devletin Kurulması

Bonn Antlaşması'nda Taliban'ın devrilmesiyle Afganistan'da terörizmi barındıran bir ülke konumundan çıkarmak, ortaya gelen iktidar boşluğunu doldurmak ve istikrarın sağlanması için nasıl bir yol izlenmesini göstermek amacıyla oluşturulmuştur. Bu sorunların giderilmesi için Afganistan'ın tüm kesimlerinden katkıda bulunmalarının sağlanması için demokrasiye temsil hakkı ihtiyacı vardı Afganistan'ın içinde bulunan tüm grupların çözüm sürecine katılması tarzında bir yöntem izlenmiştir. Bu konu ile ilgili önce BM'nin Güvenlik Konseyi 14 Kasım 2001'de Afganistan'da bir geçici yönetimin oluşturulması, istikrar ve güvenliğin sağlanması amacıyla barış gücünün kurulması, üye devletlerinde katkıda bulunmaları 1378 sayılı karar ile öngörülmüştür. Ardından 5 Aralık 2001'de Almanya'nın Bonn kentinde BM'nin Afganistan'daki önemli gruplarının davetiyle, Bonn konferansı toplanmıştır. Ülkeyi Temmuz 2002'ye kadar yönetecek 30 üyeli geçici hükümetin öngörüldüğü Bonn antlaşması 6 Aralık'ta imzalanmıştır. Bu antlaşmada yeni Afganistan ana yasası oluşturuluncaya kadar ülkenin 1964'teki anayasası'na göre hareket edilmesiyle beraber Kabil'de istikrarın sağlanmasına dair bir barış gücü oluşturulması kararı alınmıştır. Bu konferansın kararları Güvenlik Konseyinin 1385 sayılı kararıyla onaylanmıştır. 19 Aralık 2001'de Güvenlik Konseyinin tarafından 1386 sayılı kararın çerçevesinde güvenliği sağlamak ve iktidar mücadelesini önlemek amacıyla, ISAF barış gücü oluşturulmuştur.³¹⁴

³¹⁴ Örnek, **a.g.e.**,s. 129-130.

Bonn antlaşması temel olarak üç aşamayı öngörülmüştür. İlk olarak Afganistan'a otorite boşluğunun doldurulması için siyasi süreç öngörülmüştür, bu süreçte ilk olarak geçici hükümetin kurulması, Loya Jirga'nın toplanmasıyla onaylanması ve Afganistan'da seçimlerin yapılmasıyla normal devletin kurulması öngörülmüştür. Ayrıca hukuki alt yapı oluşması için Afganistan'da yeni bir anayasa yapılması öngörülmüştür. İkinci olarak Ekonomik süreç dikkate alınarak Afganistan'ın alt yapılarının yapılması ve kalkınması için döner sermayenin toplanması üzere para ve teknik yardımlar yapılması öngörülmüştür. Son olarak Afganistan El Kaide ve teröristlerin yuvası olmaması ve güvenlik ve istikrarın sağlanması için BM çatısı altında uluslararası bir güç ISAF adı altında gönderilmesi öngörülmüştür.³¹⁵

Afganistan'ın ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda yeniden yapılanması için gerçekleşen Bonn antlaşmasının yapılmasından sonra geçici yönetimin başına gelen Hamid Karzai 29 bakanlığı, 11'i Peştun, 8'i Tacik 5'i Hazara, 3'ü Özbek ve diğer etniklerden oluşmuştur. Bonn antlaşmasına göre üç temel siyasi adım not tutulduğuna göre İlk olarak Hamid Karzai başkanlığında 30 kişiden oluşan bir geçici yönetimin kurulmuştur. İkinci olarak altı ay içinde Afganistan'ın geleneksel meclisi, Loya Jirga'yı toplanması ve bu doğrultuda hazırlanacak 21 kişilik bir komisyon kurulması öngörülmüş. Bu komisyonun iki yıl içinde yapılacak bir seçimle tam yetkili bir hükümet kuruluncaya kadar bir devlet başkanı ve hükümet seçmesi ve son olarak, geçici hükümetin kurulmasında itibaren en fazla 18 ay içinde ise yeni

³¹⁵ Afganistan Ülke Raporu, T.C. Başkanlık TİKA. s. 29.

anayasayı seçimlere kadar hazırlanması beklenmiştir. Ayrıca Bonn antlaşmasında Afgan yüksek mahkemesi'ni ve diğer mahkemeleri kurulması da planlanmıştır.³¹⁶

Bonn antlaşmasıyla Afganistan'daki devam etmekte olan trajik soruna son verilmesi, ulusal uzlaşma, barış ve istikrarın sağlanması, insan haklarının yerleşmesi ve korunması gibi bazı önemli konular da ele alınmıştır.³¹⁷

Bonn antlaşması süreci ile başlayan müteakip Konferanslar:

- Afganistan'ın kalkınması için Ocak 2002 tarihindeki Tokyo Konferansı'nda katılımcı ülkelerin 5,4 milyar dolar yardım taahhüdü,
- Afganistan'ın kalkınması için Almanya'nın Berlin kentinde Mart 2004'teki Berlin Konferansı'nda katılımcı ülkelerin 8 milyar dolar yardım taahhüdü,
- Şubat 2006 tarihindeki Londra Konferansı'nda (Şubat 2006), katılımcı ülkelerin 8 milyar dolar yardım taahhüdü,
- Roma Konferansı'nda (Temmuz 2007), Afganistan'da yargı sistemine ilişkin düzenlemeler,
- Paris Konferansı'nda (Haziran 2008), katılımcı ülkelerin Afganistan'a 10 milyar dolar yardım taahhüdü,
- Mart 2009 tarihinde Moskova Konferansı'nda Şangay İşbirliği Örgütü çatısında Bölge ve Afganistan güvenlik odaklı çözüm alternatifleri öngörülmesi,
- Ocak 2010 tarihinde İngiltere'de ikinci Konferans olarak yapılan Londra Konferansı'nda yolsuzlukla mücadele, başta Taliban ve diğer isyancı

³¹⁶ Polat, **a.g.e.**, s. 126-127.

³¹⁷ Büyükbaş, **a.g.e.**, s. 115.

gruplarla uzlaşmayı da içeren yeni güvenlik stratejisi kapsamında 140 milyon dolarlık bir fon oluşturulması,

- Temmuz 2010 tarihli Kabil Konferansı'nda ülkede güvenlik kontrolün kademeli olarak Afgan güçlerinin kontrolüne geçmesi amacıyla, ulusal güvenlik güçlerinin sayısının artırılması, Afgan Hükümeti tarafında Afganistan içindeki konumlara dağıtılan dış yardımların yüzde 20'den yüzde 50'ye çıkarılma isteği, Afganistan hükümetine karşı gruplarla uzlaşma stratejisi planı, ve 2014 yılı sonuna kadar ülkede kontrolün Afgan güçlerine geçmesi, gibi hususlar bu konferansta öngörülmüştür.³¹⁸

Bonn antlaşması, Afganistan'ı tekrar iç savaş otorite boşluğu, güvenlik tehdidi, ve terörizmin yuvası olmasına karşın istikrarı sağlanması için öngörülen yeni merkezi hükümet ve uluslararası barış gücü olan ISAF'ın kurulması ve Afganistan'ın kalkınması için öngörülen hususlar ülkenin geleceği için atılan en önemli adımlar olarak Afganistan için bir dönüm noktası sayılmıştır.

V. Hamid Karzai'nin Cumhurbaşkanlık Dönemi

A. Geçici Hükümet

2001'de ABD tarafında Taliban ve El Kaide'ye karşı başlatılan savaşın sonucu Taliban rejiminin devrilmesiyle Afganistan'da otorite boşluğu yaşanmıştır. Bu boşluğun doldurulması ve istikrarın sağlanabilmesi üzerine Kasım 2001'de Bonn

³¹⁸ Engin Akçay, "Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları", **Ankara, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları**, 2012, s. 102-103.

anlaşması neticesinde Hamid Karzai geçici Afganistan hükümet başkanı olarak belirlenmiştir.³¹⁹

22 Aralık 2001’de Afganistan İslami Devleti, Burhaneddin Rabbani liderliğinden Hamid Karzai liderliğine BM genel sekreterinin Afganistan’daki özel temsilcisi Akhzar İbrahimi’nin de bulunduğu Kabil’de düzenlenen bir törende gerçekleşmiştir. İlk başta Burhaneddin Rabbani Bonn antlaşması ve alınan kararlara karşıtlığını bildirirken sonunda Bonn antlaşmasını kabul etmiş ve iktidar geçişine kendi hazırlığını ilan etmiştir. Böylece Afganistan’ın çağdaş tarihinde ilk kez iktidar geçişi huzurlu bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu törende Afganistan’ın tüm kesimlerinin katılmasıyla beraber İran İslami Cumhurluğu, Hindistan, Pakistan, Türkmenistan, Özbekistan dış işleribakanları ve diğer ülkelerin yetkilileri (İngiltere, Türkiye, Almanya ve ABD olmak üzere 35 ülke) katılmıştır.³²⁰

Bonn antlaşması’na göre geçi hükümetten sonra kurulacak olan hükümet için Afganistan Loya Jirga’sının toplanması öngörülmüş. Böylece geçici hükümet için 21 kişilik bir komisyonu Muhammed İsmail Qasimyar liderliğinde Loya Jirga’nın kurulmasına görevlendirilmiştir. 1051 kişinin genel seçimlerle seçilmesi kararıyla Loya Jirga, 1501 üyeden oluşmuş ve 160 sendeleye kadınlara tahsis edilmiştir. Seçimler 21 komisyon denetimi ve BM’nin gözlemciliği altında Afganistan tüm bölgelerinde ve Afganistan dışında olan Afgan mülteciler için gerçekleşmiştir. Haziran 2002’desona erecek olan Afganistan geçici hükümeti, Loya Jirga’nın 11 Haziran 2002’de toplanmasıyla ve üç gün devam eden müzakere ve tartışmalar nedeni 18 aylık bir süre ile Hamid Karzai Devlet başkanlığına kabine üyeleriyle

³¹⁹ Fazıl Ahmed Burget, “Karzai Yönetimi Kurtlar Sofrasında”, **TÜRKSAM**, Ocak 2012, <http://www.turksam.org/tr/a2579.html>, (erişim tarihi: 25. 05. 2014).

³²⁰ **Afganistan, a.g.e.**, s. 208.

beraber seçilmiştir. Ayrıca Loya Jirga’da Afganistan’ın resmi unvanı “Afganistan Geçici İslami Hükümeti” olarak belirlenmiştir.³²¹

Böylece kurulan yeni düzende 6 aylık süre için başkanlığına seçilen Hamid Karzai, geçici hükümetin sona ermesiyle 11 Haziran 2002’de geleneksel Loya Jirga’nın toplanmasıyla 18 aylık bir süre için geçici devlet başkanlığına seçmiştir.³²²

Bu dönemde Hamid Karzai aktif bir şekilde bazı bakanları kendi isteğine göre değiştirip bazılarını da devre dışı bırakmış ve Loya Jirga deki temsilcilerin birçoğu parlamenter sistemin yeni anayasada yer almasını isterken Hamid Karzai başkanlık sisteminin kabul olmasını sağlamıştır.³²³

Gene Afganistan’la ilgili Bonn antlaşması’nda karar alınan başka bir konulardan biri de, Afganistan’ın yeni anayasası oluşturuluncaya kadar ülkenin 1964’teki anayasasına göre hareket edilmesi öngörülmüştür.³²⁴ Böylece yeni anayasa oluşturuluncaya kadar eski anayasaya göre hareket edilmiştir.

Afganistan’da yeni dönem olarak ilk kez demokrasi ilkelerine göre cumhurbaşkanlık seçimlerinin yapılması ülke için güvenlik, istikrar, ekonomi gelişimine destek sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde seçimlerle Afganistan cumhurbaşkanının iktidara gelmesi ülkeyi kargaşa ve iç savaşlardan uzak tutacağı düşünülmektedir.

³²¹ A.g.e., s. 200-210.

³²² Tahir Tamer, **İkinci Afgan Loya Jirga Toplantısı ve Türk-Afgan İlişkileri**, www.kumakale.net/makaleler/00258.html, (erişim tarihi: 20.06.2014).

³²³ Andişman, **Amrika Dar Afghanistan...**, s. 271.

³²⁴ Khalil Hayfee, **Afghanistan Takhta Khez-i İstimar**, [Afganistan İstimar Toprağı], Kabil, Bangah Mayvand Yayınları, 2010, s. 115.

Geçici hükümet sırasından Afganistan’da Disarmament, Demobilization, And Reintegration (DDR) programı ve güvenlik sektör reformları üst bir seviyeye gelmiş ve bu program beş yıl devam etmiştir. Birinci adım bu süreçte 2001 Bonn antlaşması’nda atılmıştır. Bonn antlaşması sadece Security Sector Reform (SSR) programına dolaylı işaret etmiş ve DDR Programı ile ilgili herhangi bir antlaşmayı içermemiştir. Bu programa göre ülkedeki tüm mücahit gruplar ve silahlı güçler geçici hükümetin komutası ve denetimi altında gelmesi zorunlu olmuştur. Afganistan’da 2001’de geçici hükümet döneminde başlayan DDR programı Japonya tarafından uygulanıp bu program ikinci süreç olarak Ocak 2003’e kadar devam etmiştir. Uygulanan DDR programına katılan savaşçıların sayısı, 50.000 den 250.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.³²⁵

Ayrıca geçici dönemde seçimlerinden sonra kayda değer birçok gelişmeler ortaya gelmiş. 16 Eylül 2003 tarihinde yürürlüğe giren kanun ile yabancı bankaların Afganistan’da şube açmalarına izin verilmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle; İngiltere’den Standard Chartered Bankası, Pakistan’ın Milli Bankası ve Aga Han vakfı tarafından desteklenen bir mikro-finans bankası Afganistan’da faaliyet göstermek üzere gerekli lisansları almışlardır. Dubai ve Moskova’daki Afgan iş adamlarının toplam 5 milyar doları bulan sermayeyi tekrar Afganistan’a getirmek için modern anlamda bir bankacılık sisteminin oluşturulmasını bekledikleri ifade edilmektedir. Yine 16 Eylül 2003 tarihinde yürürlüğe giren bir kanunla Afganistan Merkez Bankası özerk bir statüye kavuşturulmuştur. Halen faaliyet göstermekte olan

³²⁵ Missed Opportunities The Impact Of DDR ON SSR in Afganistan, **Special Report**, Washington, United States Institute OF Peace, 2011, s. 3-4.

devlete ait 6 ticari bankanın özelleştirilmesi gündemdeyse de söz konusu bankalar için gelen talep yeterli değildir.³²⁶

B. Hamid Karzai'nin İlk Dönem Cumhurbaşkanlığı (2004-2009)

18 aylık Afganistan Geçici İslam hükümeti ile beraber Hamid Karzai'in geçici cumhurbaşkanlığı bitince,¹¹ Haziran 2004 tarihinde Bonn antlaşması gereğince, Afganistan'da cumhurbaşkanlık seçimlerinin yapılması gerekmektedir. Ama bazı nedenlerden dolayı bu seçim ertelenmiştir. Böylece cumhurbaşkanlık seçimleri 09 Ekim 2004 tarihinde yapılarak Afganistan'ın cumhurbaşkanı seçilmiştir.³²⁷

Bu seçimde çoğu mücahitler gruplarının liderlerikendilerini bizzatcumhurbaşkanlık seçimlerine aday etmişler. Hemen hemen her etnik her milliyetten bir kişi kendi halkı için cumhurbaşkanlığıseçimlerine aday olmuştur. Ayrıca bu seçimde 810.000 kişinin katıldığı ve kullanılan 100.000 oyun çıkarıldığı bilinmektedir. Başta Hamid Karzai üzere Yunus Qanuni, Muhammed Mahqeq, General Abdul Reşit Dostum, Abdulletif Pedaram, Masuda Jalal, Said Eshaq Gaylani ve %3'ten az oy alan 11 kişi cumhurbaşkanlık seçimlerine katılmıştır.³²⁸

İktidar mücadelesi çerçevesinde birbirine güç kullanmakta olan gruplar, bu dönem de iktidar mücadelesi olarak cumhurbaşkanlık seçimlerine katılmışlar. 2004 seçimlerinde birbirine rakip olan adaylar yeterince oy kazanmayınca seçim

³²⁶ Afganistan Ülke Raporu, Boğaz İçi İşadamlar Derneği, http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/afganistan_raporu_nisanS.pdf. s. 13.

³²⁷ Rahnemayi Piramun İntikhabat Parlamani Afghanistan, [Afganistan Parleментар seçimlerine yol gösterme], <http://www.areu.org.af/Uploads/EditionPdfs/518D-Guide%20to%20Parliamentary%20Elections-Book-print.pdf>. (erişim tarihi: 15.08.2014).

³²⁸ Negahi Ba İntikhabat-i Afghanistan, [Afganistan Seçimlerine bir Bakış], http://www.jomhourieslam.com/13921214/13921214_09_jomhuri_islami_siasi_0004.html. (erişim tarihi: 25.08.2014).

sonuçlarını kabul etmek zorunda kalmışlar ve böylece bu dönemde iktidar mücadelesi sadece seçimler çerçevesinde sınırlı kalmıştır.

Hamid Karzai ilk cumhurbaşkanlık döneminde Afganistan ve bölgesel güvenlik için 09-11 Ağustos 2007 tarihinde ABD'nin önerisiyle Afganistan'ın başkenti Kabil'de bölgesel güvenlik toplantısı'nı toplamıştır. Kabil'de Afganistan ve Pakistan arasında kurulan ve dört gün devam eden bu bölgesel güvenlik toplantısı'nda kabile şeyhleri, meclis vekilleri ve hükümet yetkileri olmak üzere 700 temsilci katılmıştır. Bu toplantıda güvenlik, sınır bölgelerinin istikrarı ve terörizmle mücadele konuları ele alınmıştır. Ayrıca bu toplantının sonunda her iki taraftan oluşan 50 temsilcinin katılımıyla kabile şeyhler komisyonu kurulacağı öngörülmüştür. Bu komisyonun görevi çatışmada olan gruplar, özellikle Taliban'la müzakere yapması, iki ülkenin birbirlerinin iç işlerine karışmaması, birbirlerinin aleyhine söylenecek sözlerin önlenmesi, uyuşturucuyla mücadele ve terörizmle mücadelede her iki taraf karşılıklı olarak bilgilendirilmesi şeklinde belirlenmiştir. Bölgesel güvenlik toplantısı'nın son gününde katılan Pakistan cumhurbaşkanı Parviz Müşaraf, bu iki ülke Afganistan ve Pakistan, başka ülkelere göre daha çok terörizm tehdidi altına olduğu ve bu bağlamda Pakistan ve Afganistan'ın karşılıklı işbirliğini güçlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Afganistan'ın cumhurbaşkanı Hamid Karzai de konuşmasında karşılıklı güvence gelişmesi bu toplantı yoluyla olacağına vurgu yapmıştır.³²⁹

³²⁹ **Mutaleat-i İstratajîk**, Kabil, Markazi Mutaleat-i İstarejîk Yayınları, Sayı 13-14 2007.

1. Politik ve Ekonomik Gelişmeleri

Taliban döneminde Afganistan halkı, Taliban'ın kaba kuvvetiyle, karşı karşıya kalıp radikal anlayışlarını kabul ede gelmişlerdi. Kayda değer özgürlükler özellikle de kadınlar için yok denilecek kadar derecede azdı. Televizyon, sinema, film izlemek, müzik dinlemek ve çeşitli oyunlar sporlar, hatta uçurtma uçurma gibi eğlencelere bile çeşitli yasaklar konulmuştu. Devlet izni ile yayın yapan bir tek radyo istasyonu var olup o da devlet radyosu Radyo Şeriat adını taşıyordu. Rejime karşı gelenlere, hırsızlık edenlere uzuv kesme cezası uygulanırdı, taşlama ve halk önünde idam etme cezaları ise zina yapanlar, katiller için uygulanırdı.

Taliban'ın devrilmesinden sonra ve seçimlerle kurulan devlette:

- 2004 yılında yürürlüğe giren Afganistan anayasasında özellikle kadınlar için- bireysel hakların korunmasını öngören maddeler yer almaktadır.
- 2004 başkanlık seçimlerinde %41'i kadın olmak üzere 8 milyondan fazla Afganlı oy kullanmış ve 2005 parlamento seçimlerinde oy kullanabilecek olan nüfusun %50'sinden fazlası oy kullanmıştır.
- Parlamantonun alt kanadındaki 188 sandalyenin 68'inde kadınlar bulunmaktadır.
- Afganistan'da 32 bağımsız radyo istasyonu olduğu bilinen halkın %60'ına ulaşıyor.
- Farklı ülkelerden kendi ülkelerine yani Afganistan'a dönüş yapan mülteci sayısı en az 4,7 milyon civarındadır.³³⁰

³³⁰“Afganistan'ın Beş Yılı”, A.B.D. Savunma Bakanlığı Raporu, <http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/afganbesyil.pdf>, (erişim tarihi: 24.05.2014).

Yine bu doğrultuda ABD sivil alanda da yeni politikalar geliştirilmesi gereği üzerinde durmuştur. Bu amaçla Afganistan’da sivil kapasiteyi artıracak, özellikle yerel düzeyde temel altyapı tesis edecek kurumların ve sistemlerin geliştirilmesine yardımcı olacak yerel uzman kadrolarının artırılması yoluna gidilmiştir. Halkı uyuşturucu ekonomisinden kurtarmak ve halka alternatif gelir kaynakları oluşturmak üzere çok sayıda tarım uzmanı, eğitici ve mühendis gönderilmesine dair kararlar alınmıştır. Başka bir taraftan uluslararası toplum temsilen BM başta olmak üzere, uluslararası kuruluşların ve hükümet dışı organizasyonların Afganistan’ın yeniden yapılanması için yardım da bulunmaları teşvik edilmiştir. Bu doğrultuda ABD dışişleri bakanı Hillary Clinton tarafından 70 ülkeden Afganistan’a 2015 yılına kadar yaklaşık 16 milyar dolar yardım yapılacak sözü alınmıştır. Ayrıca, Afganistan için doğrudan bütçe desteği, kalkınma yardımı, teknik yardım, altyapı yatırımları, gibi yardımlar öngörülmüştür. Örneğin, 2009-2010 mali yılında Afgan halkının yaklaşık %80’ninin geçimini sağladığı tarım sektörüne yapılan yardım miktarı 2,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.³³¹

2004’ten sonra kurulan devletin devamıyla birçok alanda ekonomik yatırımlar ve gelişmeler yapılmıştır:

- 2002 yılında Afganistan ekonomisinin değeri 2,4 milyar dolar olarak belirlendi. 2006 yılı için bu rakam 7,3 milyar dolar olup, bir sonraki yıl 8,8 milyar dolara çıkması bekleniyordu.
- Kişi başına gayri safi milli hasıla 2001 yılından bu yana ikiye katlanmıştır.

³³¹ M. Turgut Demirtepe ve İbrahim Erdoğan, “Obama’nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik”, **Güvenlik Stratejiler Dergisi**, Cilt yok, Sayı 17, yıl 2009, s. 67-68.

- 2002-2003 yılında Afganistan hükümeti 177 milyon dolar, 2003-2004 yılında 300 milyon dolar gelir elde edip, % 70’lik bir artış göstermiştir. Başkan Karzai 2005-2006 yılı gelirinin 500 milyon dolar olmasını bekliyordu.
- 2001 yılından bu yana 3 milyondan fazla arsa tapusu ve 55.000’den fazla ticari kuruluş kayıt altına alınmıştır. Emlak tapularının en az % 85’i yeniden kayıt edilerek veya düzenlenerek arsa mülkiyeti ile ilgili ihtilaflar azaltmıştır.
- Bugün Afganistan’ın 34 ilinde bilgisayarlı şubeleri bulunan bir Merkez Bankası ve özel bankalar vardır. Merkez Bankasının döviz rezervi 2 milyar dolardır.
- Taliban’ın devrilmesinden bu yana 10.000 kilometreyi aşkın yol yapılmış veya onarılmıştır. En az 3.000 kilometrelik yol inşaat halindedir.
- Yolların çoğunda ortalama hız %300 artmıştır.
- Afganistan’ın Kabil – Kandahar illeri arasındaki otoyolunun tamamlanması ülkenin %30’u için ulaşımı kolaylaştırmış, bu iki şehir arasındaki ulaşım süresini ise 15 saatten 6 saate indirmiştir ve arasındaki illerde ulaşım kolaylaştırılmış.
- Kacaki Barajı ve çevresindeki iletim hatlarının onarılması ile birlikte kritik bir güvenlik bölgesinde ikamet eden 1,7 milyon Afganlıya enerji sağlanacaktır.
- Dünya Bankasına göre, Afganistan iş kurma kolaylığı açısından dünya sıralamasının en üst seviyelerinde yer almaktadır.
- Coca-Cola Kabil’de 500 Afganlıya istihdam kaynağı olan, 25 milyon dolarlık bir şişeleme fabrikası kurmuştur.
- Ford, 3M ve Boeing, Afganistan’daki ticari fırsatları değerlendiriyor.
- Ülkedeki Altyapı ve güvenlik durumunun iyileştirildiği her bölgede Taliban’a olan destek gittikçe azalmaya devam ediyor.
- Altyapıyı iyileştirmeye yönelik birçok proje sürerken, planlanmış olan diğer projelerin de hayata geçirilmesi için gereken fonlar taahhüt edilmiştir.³³²

2. Ortaya Çıkan Sorunlar

Afganistan’da seçimlerle yeni hükümetin kurulmasıyla ülke de bazı sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Bu sorunlardan biri olan uyuşturucu üretimi bu dönemde önceki dönemlere göre daha fazla bir artışla ülke ve uluslar alanı tehlikeye sokmuştur. Uyuşturucu üretim ve trafiği Afganistan’daki suç örgütleri, silahlılar,

³³² “Afganistan’ın Beş Yılı”, a.g.e.

insan kaçakçıları, savaş efendileri ve devlet yetkilerine bile isyancılığa zemin hazırlamıştır. Uyuşturucu trafiği bu gruplara siyasi eğilimini uygulaması için fırsat ve kapasite yaratmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca kaçakçılıktan gelen yüksek gelir grupların arasında savaşa yol açmıştır.³³³

Bu doğrultuda Afganistan 2002 yılında toplam afyon yetiştirmesi 74.000 hektar olarak 17 vilayeti kapsamış ve üretimi 3.400 ton olmuştur. 2009'da afyon ekimi 14 vilayette görülmektedir ama %66 artışla 123.000 hektarı bulurken 6.900 tona ulaşmıştır.³³⁴

Dünyada her yıl üretilen afyonun toplam miktarı 3700 ton iken Afganistan'dan trafikliyi yapılan uyuşturucu miktarı 3500 tone tekabül etmektedir. Afganistan'dan farklı güzergâhlar kullanılarak kaçakçılığı yapılan saf eroinin miktarı her yıl 375 tonu bulmaktadır. Afganistan'da üretilen uyuşturucunun %40 (150 ton) Pakistan üzerinden, %30 (112,5 ton) İran üzerinden ve %25 (93.75 ton) Orta Asya üzerinden kaçakçılığı yapılmaktadır. Bu kaçakçılık dünya pazarlarında 65 milyar dolar yaparken Afganistan'da yetiştirilmesi sadece 1 milyar dolar nakit yapmaktadır.³³⁵

Bu dönemin sorunlardan gene bir de devlet organların da alışa gelmiş bir şekilde rüşvet almanın yaygınlaşmasıdır. Daha önceleri Afganistan'da rüşvet almak ayıp iken bu dönem de rüşvet almadan işi yapmamak ya da rüşvet alıp da işi yapmak rüşvet alanlara bir hak gibi görülmeye başlamıştır.

³³³ Kutay Karaca, "A Historical Glance at the Problems of Afganistan and Future Foresihts", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, Yıl 2011, s. 45.

³³⁴ **A.g.e.**, s. 44.

³³⁵ **A.g.e.**, s. 44.

Afganistan’da güvenlik sorunu olarak direnişçi grupların kurulan hükümete karşı savaşmaları gene bu dönemin başka bir sorunlardan sayılır. 2005 yılından beri Taliban, durumu tersine çevirerek savaşa yeni bir boyut kazandırmıştır. 2001 yıl müdahalesinden sonra Taliban savaşçılarının sayısı binleri bulurken bugün yirmi binli rakamlardan bahsedilmektedir. Özellikle 2009 yılında yürütülen kampanya ile Taliban, Afganistan’ın büyük bir bölümünü kontrol eder duruma gelmiştir.³³⁶ Ayrıca Taliban, 2001 yıllarında Afganistan’ın güney vilayetlerinin bazı bölgelerinde bulunurken 2008 ve 2009 yıllarında güney vilayetlerde yayılarak ülkenin kuzey bölgelerinde de aktif konuma gelmiştir.

Aynı zamanda hükümete karşı direnişçi grupların özellikle Taliban’ın intihar saldırılar düzenlemeleri, hükümetten daha ziyade halka çok zarar vermeye başlamıştır ve sürekli durmayan intihar saldırıları, ülkenin iç güvenliği altını çizerek halka büyük korku yaratmıştır.

C. Hamid Karzai’nin İkinci Dönem Cumhurbaşkanlığı (2009-2014)

5 yıl sonra ikinci başkanlık seçimlerinin başlamasıyla 20 Ağustos 2009 başkanlık seçimin de toplam 44 ismin ilk etapta aday olarak başvurmuş ve başkanlık seçimlerinde, seçime giren aday sayısı 30’un biraz üzerinde olmuştur. Afgan seçim sistemine göre, seçimler sonucunda herhangi bir adayın %50 üzeri oy alamaması durumunda seçim sonuçlarının açıklanmasından iki hafta sonra en çok oy alan iki

³³⁶ Sabri Çiftçi, “Amerika’nın Yeni Savaşı: Taliban’ın Önlenemez Yükselişi ve Afganistan’da Devlet İnşasının sınırı”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 2, Sayı 22, s. 77.

adayın katılımıyla, seçimler ikinci tura gidecektir. Bu turda en çok oy alan aday Afganistan cumhurbaşkanlığına seçilecektir.³³⁷

20 Ağustos 2009'daki İkinci cumhurbaşkanlık seçimleri Afgan halkının kararlı duruşu sayesinde yapılmıştır. Ancak birinci tur da en çok oy alan adaylar Hamid Karzai ve Abdullah Abdullah olarak seçimler ikinci tura gitmiştir. 02 Kasım 2009'de Abdullah Abdullah, ikinci tur seçimlerinden çekilmesiyle, Afganistan Bağımsız Seçimler Komisyonu cumhurbaşkanlık seçimlerinin ikinci turu yapılmayacağı ve Hamid Karzai'yi Afganistan başkanı olarak seçildiğini ilan etmiştir.³³⁸ Ancak Abdullah Abdullah, Hamid Karzai'yi birinci tur da hile yaptığını öne sürmüştü ama Abdullah Abdullah'ın bu iddiası fazla tesirli olmamıştır. Ağustos 2009'da cumhurbaşkanlık seçimleriyle beraber eyalet meclis üyeleri seçimi de yapılmış.

Afganistan'da 20 Ağustos'ta iki seçimin birlikte yapılmasının gerekçesi her ne kadar "tasarruf" olarak açıklansa da, asıl sebep Afganistan'ın en önemli sorunu olan güvenlidir. Bu iki seçimden sonraki 5 yıl için resmi adıyla Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin başkanının kim olacağını belirlemek amacıyla yapıldı. İkinci seçimde ise zayıf merkezi sistemde öne çıkan yerel aktörler belirlendi, eyalet meclisi üyeleri seçildi. Başkan sadece sembolik bir isim değil yürütme gücünün hakimi, kabineyi seçen, başkan yardımcısını belirleyen, aynı zamanda başkomutanlık görevini yürüten son derece etkili bir siyasi figürdür.³³⁹

Bir önceki seçimlerde yaklaşık %70 civarında olan katılım oranı bu seçimde %30'lara kadar düşmüştür. Çeşitli kaynaklarda yaklaşık 15–17 milyon seçmenin olduğu belirtilen Afganistan'da; Bağımsız Seçim Komisyonu toplam oyları 5,918,741; geçerli oyları ise 5,662,758 şeklinde açıklamaktadır. Dolayısıyla, bir

³³⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 9.

³³⁸ **Afganistan'da Cumhurbaşkanlığın Seçimleri Hk.** Türkiye Cumhuriyeti Dışişler Bakanlığı, no - 203 -03-kasim-2009 -afganistan da-cumhurbaşkanlığı-seçimleri-hk .tr.mfa, (erişim tarihi:18.06.2014).

³³⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 9.

önceki başkanlık seçimlerine göre katılım oranlarının neredeyse yarı yarıya düştüğü söylenebilir.³⁴⁰

Bu dönem de, Başkan Obama, El Kaide ve Taliban karşı devam etmekte olan savaşın sadece ABD askerleriyle başarıya ulaşılmayacağını düşünerek, Afgan güvenlik güçlerinin sayısı ve kapasitesini artırmayı amaçlamış. Bu bağlam da Afgan güçlerinin eğitilmesi için 4.000 ABD askeri gönderme kararı alınmıştır. Ocak 2009'da 80.000 olarak hesaplanan Afganistan ulusal ordusunun, 2011'e kadar sayısını 189.000'e ve 73.000 olarak hesaplanan Afgan polisinin rakamı 148.000'e çıkartılması planlanmıştır. Daha sonra bu rakam Şubat 2013'te 352.000 olarak değiştirilmiştir. Hedeflenen rakamlar için ABD tarafından harcanan miktar 2012 itibarıyla yaklaşık 50 milyar doları geçmiştir.³⁴¹

Hamid Karzai'in ikinci tur cumhurbaşkanlık döneminde, hükümete karşı savaştan Taliban ile uzlaşma politikası ciddi bir şekilde izlenmiştir. 2013 yılında siyasi uzlaşma süreci ve barış görüşmeleri anlamında ilerlemeler kaydedilememiştir. 18 Haziran 2013 tarihinde Doha'da bir Taliban Ofisi'nin açılmasıyla bu konuda umutlar artmıştır, ancak bu girişim başarısızlığa uğramıştır.³⁴²

Hamid Karzai yönetimine karşı, siyasi ve etnik açıdan etkili olan Muhammed Muhaqiq, General Abdul Reşit Dostum ve Ahmet Şah Mesut'un kardeşi eski cumhurbaşkan yardımcısı Ahmet Ziya Mesut başta olmak üzere 2011'de bir araya gelerek "Milli Cephe" (*Cebhe-yi Milli*) adı altında yeni bir siyasi oluşum

³⁴⁰ Afganistan 2009 Devlet Başkanlığı ve Vilayet Konseyleri Seçimleri, <http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/Afganistan-secim-degerlendirmesi.pdf>, Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, (erişim tarihi: 08.06.2014).

³⁴¹ Demirtepe ve Erdoğan, *a.g.e.*, s. 63-64.

³⁴² Geçiş Döneminden Sonra Afganistan'da Direniş Başlıklı Rapor Hakkında Bir Değerlendirme, <http://www.mgk.gov.tr/index.php/gecis-doeneminden-sonra-afganistan-da-direnis#>, (erişim tarihi: 08.06.2014).

kurmuşlardır. Merkeziyetçi rejime karşı federal bir yapıyı savunmaları ile gündeme gelen bu oluşum, kuruluşundan itibaren gerek Afganistan’da gerekse bu ülke siyasetine müdahil olan ülkelerde ciddi bir yankı yaratmıştır. 9 Ocak 2012’de bazı ABD kongresi üyelerinin daveti ile bu oluşumun kurucuları Almanya’nın Berlin kentinde bir araya getirilmişler. Berlin konferansına katılan bu oluşumun liderleri, Afganistan’da merkeziyetçi başkanlık sisteminin olumlu sonuç vermediğini, halk ile hükümet arasında mesafe oluşmasına neden olduğunu ve dolayısıyla yerel yönetimlere daha fazla yetki veren federal-parlamentar bir sistemin ülkede kurulması gerektiğini açık bir şekilde ifade etmişlerdir.³⁴³

2009 devletbaşkanlığı seçimlerinde Karzai’ye rakip olan Abdullah Abdullah liderliğinde, bir takım önemli şahsiyetlerin bir araya gelmesiyle Ulusal Koalisyon (İtilaf-i Milli) siyasi oluşumu kurulmuştur. Abdullah Abdullah 2009 devlet başkanlık seçimlerini kaybedince ekibinin dağılmasını istemeyerek bir süre sonra yeni bir siyasal oluşum kurmuştur. Bu oluşum daha çok Cemiyet-i İslami mensuplarından oluşmaktadır. Bölgeden gelen haberlere göre Şubat 2013’te yapılan ortak bir toplantıda Milli Cephe ile Ulusal Koalisyon 2014 seçimlerinde birlikte hareket edeceği ve tek bir aday çıkaracaklarına dair karar aldıkları bilinmektedir.³⁴⁴

Hamid Karzai ekibi karşısında birlikte hareket eden Milli Cephe ve Ulusal Koalisyon hareketleri Afganistan’da parlamenter bir sistemin yanında yerel yönetimlere daha fazla etki verilmesi ile beraber kısmi bir federal yapıyı ülkede kurulmasını savunmaktadırlar. Afganistan’da geleneksel iktidar sahibi olan Peştun hakimiyetini bozmaya çalışan bu hareketler, Afganistan içinde ciddiye alındığı gibi

³⁴³ Fazıl Ahmed Burget, “Afganistan’da 2014 Beklenirken: Taliban Örgütü ve Yeni Bir Siyasal Sürece Doğru Yeni Gruplaşmalar”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 5, Sayı: 52, Yıl: 2013, Sayfa: 95-103, s. 101.

³⁴⁴ **A.g.e.**, s. 101.

uluslararası kamuoyunca da son derece ciddiye alınan bir hareket olarak bilinmektedir.³⁴⁵

Bu dönemde gerçekleşen bir başka olay Afganistan çapında tartışmalara neden olmuştur. 07 Haziran 2010 tarihinde iki devlet yetkilisi görevlerinden istifa etmiştir. Bu yetkililer dışişleri bakanı Hanif Hatmar ve Milli Güvenlik Genel Müdürü Amrullah Salih'tir ve istifalarının nedenini Kabil'deki kurulan barış toplantısı güvenliğinin sağlanamaması ve kendilerini bu konuda suçlu gördükleri olarak bilinmektedir. Ama Milli Güvenlik genel müdürünün verdiği bir röportajda onun istifa etmesi nedeni barış Jirgas'ının güvenliğinin sağlamasında başarısı olduğunun yanında ülke içi ve dışı bazı nedenler den dolayı istifa ettiğini açıklamıştır.³⁴⁶

1. İkinci Bonn Antlaşması

Aralık 2011 İkinci Bonn konferansı'na ABD dahil olmak üzere 85 ülke ve 14 uluslararası ve bölgesel organizasyon katılmıştır. 2014-2024 yıllarını kapsayan 10 yıllık geçiş sürecinde Afganistan'ı desteklemeyi taahhüt etmişler. Bu doğrultuda toplantıda, geçiş sürecinin zorlukları ve 2014 yılına kadar istikrarı sağlanmasına dair hedeflere ulaşılması tartışılmıştır.³⁴⁷

2014 yılına yaklaşırken uluslararası güçlerin Afganistan'ın geçiş safhasına ve ülkeden çekilmeleri üzerine bir araya gelmeye başlamışlar. Son bir yıl içerisinde ise üç önemli değişim ortaya çıkmıştır. Öncelikle, geçmiş dönemlere kıyasla Afganistan

³⁴⁵ A.g.e., s. 102.

³⁴⁶ Dou Muqam-i Arshad-i Afghanistan İstifa Dad, **[İki Afganistan büyük makamı İstifa etti]**, http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2010/06/100606_k01_af_security_resign.shtml (erişim tarihi: 15.07.2014.).

³⁴⁷ Delhi Policy Group – Barış ve Çatışma Programı, “Afganistan’da Barış ve İstikrar: Komşularının Katkısı”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3947>, (erişim tarihi: 26.05.2014).

liderliğinde barış ve istikrar safhasının önemi fark edilmiş ve bu süreç önemli uluslararası aktörler tarafından da desteklenmiştir. İkinci olarak, bu aktörler Bonn, Chicago ve Tokyo'daki yapılan konferanslarında, Afganistan'ın 2015-2025 yıllarını içeren 10 yıllık dönüşüm sürecini, 2014 sonrası da ülkeyi desteklemede bulunacaklarını taahhüt etmişlerdir. Üçüncü olarak, daha önceki dönemlere kıyasla uluslararası toplum bir yol haritası ve bir zaman çizelgesi çerçevesinde yakın bir koordinasyon içinde harekete geçmişlerdir. Bu süreçte öncelikli eylem planı gerçekleştirilecek üç akım ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ABD liderliğinde yürütülen güvenlik ve ticareti içeren stratejik akım, Türkiye liderliğinde bölgesel ve Japonya liderliğinde yardımı (ikincil yatırımcı olarak Hindistan) kapsayan akımlardır. En az koordinasyonun yapıldığı konu barış ve istikrar sürecinin kilit noktası olan güvenlik ve ticaret konusu, 1990'ların başında Geneva anlaşmalarından bugüne kadar çözülmemiş durumdadır. Bu durumun nedeni, Afganistan ve özellikle Pakistan olmak üzere diğer komşu ülkeler ile arasında var olan karmaşık ilişkidir.³⁴⁸

Bonn, Chicago, Kabil ve Tokyo konferansları öncesi 2 Kasım 2011 tarihinde düzenlenen İstanbul konferansı bu süreçte önemli bir yer almaktadır. Bu konferans, 2002 tarihli Kabil konferans taahhütlerini onaylamış ve bölgesel güvenlik ve işbirliğini teşvik etmiştir. Söz konusu konferans sonrası kabul edilen ortak ilke ve taahhütler sırasıyla şöyledir: BM'nin uluslararası ilişkilerdeki merkezi rolünün tanınması eşit ve bölünmez güvenlik, devletlerin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi. Diğer devletlerin içişlerine müdahale edilmemesi, Afganistan'da barışın ve istikrarın sağlanması, Afganistan devletinin egemenliğine, birliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, ekonomisi, Afgan hükümeti ve halkına sağlanan

³⁴⁸ "Delhi Policy Group – Barış ve Çatışma Programı...", a.g.e.

desteğin devam ettirilmesi. Ayrıca terörizm ile mücadele edilmesi, terörizme her türlü sığınak, mali ve teknik desteğin ortadan kaldırılması ve tüm ülkelerin çabasıyla başarılı olunabileceğidir. Afgan mültecilerinin ülkelere geri dönmesinin sağlanması, Afganistan hükümeti ile Taliban uzlaşısı sürecinin desteklenmesi, güç kullanımı ve güç kullanımı tehdidinde bulunmaktan kaçınılması, uyuşturucu ekimine, üretimine, ticaretine ve kaçakçılığına karşı mücadele, kolluk kuvvetleri arasındaki işbirliğinin desteklenmesi ve teşvik edilmesi, anlaşmazlıkların BM şartı ve uluslararası hukuk uyarınca barışçı yollarla çözülmesi, uluslararası hukuk çerçevesinde yükümlülüklerin yerine getirilmesi olarak öngörülmüştür.³⁴⁹

2. Taliban Sorunu

Afganistan'da Taliban'ın devrilmesinden sonra merkezi hükümetin kurulmasıyla Taliban ülkede baş göstermeye başlamıştır. Afganistan'ın güney illerinde daha etkin olarak kendi varlığını gösteren Taliban, gün geçtikçe ülkenin başka illerine de özellikle son yıllarda kuzey illerde de yayılması, kuzey illerini daha karışık bir konuma getirerek mevcut hükümeti tehdit etmektedir.

Bugün Afganistan görünmez sınırlarıyla iki parça, güney ve kuzeye bölünmüştür. Kuzey grupları ABD ve NATO kuvvetlerinin kalışını ülke içinde desteklerken güneydekiler, genellikle Batılı güçlerin Afganistan'da bulunmasını istememektedirler.³⁵⁰

Taliban örgütü ülkenin farklı bölgelerinde yeniden boy göstermeye başlamıştır. Gerilla savaşında oldukça tecrübeli olan ve savaş taktikleri ile

³⁴⁹ Delhi Policy Group – Barış ve Çatışma Programı, **a.g.e.**

³⁵⁰ Karaca, **a.g.e.**, s. 60.

birlikte araziye de çok iyi bilen Taliban örgütü vur-kaç taktiği ile araziye yabancı olan “uluslararası terörle mücadele timleri” ve çoğunlukla yeni yetişmiş tecrübesiz gençlerden oluşan Afgan güvenlik güçlerine karşı daha da avantajlı duruma gelmişlerdir. Bu yüzden her geçen gün daha da güçlenerek, şehir merkezlerinin dışındaki bölgelere, özellikle geceleri hakim olmaya başlamışlardır. Son dönemlerde başkent Kabil başta olmak üzere birçok şehir merkezinde büyük eylemler yaparak kendi güçlerini ispatlamaya çalışmaktadırlar. Şehirlerde yapılan eylemlerde özellikle ses getirecek kilit noktaların seçilmesi son derece dikkat çekmektedir. Örneğin 2011 Eylül ayında ABD’nin Kabil büyükelçiliğine yönelik yapılan saldırıda bir gün boyunca Kabil’de büyük dehşet yaratmıştı. Saldırganların sayısının ise altı kişi olması dikkat çekmekteydi. Oysa başkent Kabil’in güvenliği Afgan güvenlik güçlerinin dışında kırk ülkeden binlerce asker tarafından sağlanmaktadır. Yine aynı şekilde 15 Nisan 2012 sabahı, Kabil başta olmak üzere, Logar, Celalabad ve Paktia bölgelerinde aynı anda yapılan saldırılarda devlet daireleri, yabancı temsilcilikler ve havaalanları gibi yerler hedef alınmıştı. Kabil’de parlamento binası, İngiltere, Almanya ve Japonya büyükelçilikleri ve Celalabad’da ise havaalanı seçilen hedeflerin en başında bulunmaktaydı.³⁵¹

Öte yandan Taliban örgütü son zamanlarda Afganistan’ın farklı bölgelerinde kurdukları mahkemelerde “suçlu” insanları yakalayıp yargılamaya başlamışlardır. Söz konusu Taliban yetkisi altındaki bölgelerin halkı devlet mahkemelerine gidince, Taliban tarafında “suçlu” sayılarak cezalandırılmışlar. Bu nedenle halk, her hangi bir hukuki sorununu karşılaştıklarında devlet mahkemelerinin yerinde Taliban mahkemeleriyle çözmeye çalışmaya başlamışlar. Başka bir yandan merkezi yönetim gümrükler dışında halktan başka vergi alamazken, yapılan bir araştırmaya göre

³⁵¹ Burget, *Afganistan’da 2014 Beklenirken...*, a.g.e., s. 97.

Taliban örgütünün halktan yılda beş yüz milyon dolar vergi topladığı bilinmektedir.³⁵²

Ayrıca Eylül 2011’de ABD başta olmak üzere Avrupa’nın bazı ülkelerinin isteği üzerine, Taliban örgütünün Katar’da siyasi temsilciliğin açılmıştır. Taliban Afganistan meselesini Afganistan yerinde, Afganistan meselesiyle müdahil olan ülkelerle barış görüşmelerine başladığı bilinmektedir. Fakat daha sonraki dönemlerde gerçekleştirilen Katar, Suudi Arabistan, Pakistan, Fransa ve Afganistan’ın başkenti Kabil’de gerçekleşen görüşmelerde Karzai yönetiminin de dahil olduğu bilinmektedir. Taliban örgütünün Katar’da siyasi temsilciliğinin açılması ve Taliban’la yapılan görüşmeler, Taliban örgütünün sanıldığından daha da ciddi ve güçlü olduğunun göstergesi olmuştur.³⁵³

ABD ve NATO tarafından El-Kaide ve Taliban’a karşı başlatılan Afganistan operasyonu, Afganistan’ın illeri kolaylıkla ele geçirilip Taliban rejimi devrilmesine rağmen ülkede istikrar halen sağlanabilmiş durumda değildir. Taliban halen ülkenin belli bölgelerinde hakim güç konumundadır.³⁵⁴

3. ABD’nin Afganistan- Pakistan Stratejisi

NATO-ISAF’ın Afganistan Harekat Planı 2003 yılında onaylandığında beş safhayı içermekteydi. Birinci safha; değerlendirme, hazırlık ve Başkent Kabil’de istikrar ve güvenliğin sağlanması, ikinci safha; ISAF gücü güvenliğini sağlamak için Afganistan’ın diğer bölgelerine genişlemesi, üçüncü safha; ülke çapında güvenlik ve

³⁵² A.g.e., s. 97.

³⁵³ A.g.e., s. 98.

³⁵⁴ Özer, Ögüz, Atvur, a.g.e., s. 271-272.

istikrarın sağlanması, dördüncü safha; geçiş süresi, beşinci safha ise NATO, ISAF ve uluslararası kuvvetlerin Afganistan'dan geri çekilmesi şeklinde öngörülmüştür. ISAF Harekatı, 2006'dan 2009'a kadar güvenlik sağlanması safhasında yer aldığı dördüncü safhaya ne zaman başlanacağı tartışılmıştır. Geçiş safhasının başladığı belirtildiğinde Afganistan'da bulunan NATO, ISAF'ın bazı ittifakları son safha olarak bilinen beşinci safhaya geçme ve erkenden kuvvetlerini ülkeden geri çekme olasılığı yaşanmıştır.³⁵⁵

ABD'nin başkanı Barak Obama ABD başkanlığına geçtikten üç hafta sonra bir çalışma grubu kurulması ve Mart 2009'a kadar yeni bir rapor hazırlanmasını talep etmiştir. Hazırlanan raporda beş hedef öngörülmüştür. Bu beş hedef şu şekildedir.

- Afganistan ve Pakistan'daki terör örgütlerinin uluslararası terörist eylem kapasitelerini yok edilmesi,
- Afgan Hükümeti'nin kapasitesinin özellikle iç güvenliği sağlayabilecek şekilde artırılması,
- Afgan güvenlik kuvvetlerinin azaltılmış ABD desteğiyle terörizm ve ayaklanma ile mücadele edebilecek yeteneğe kavuşturulması,
- Pakistan Hükümeti'nin sivil kontrolü sağlayacak şekilde kapasitesinin artırılması ve ekonomik destek verilmesi,

³⁵⁵ Mehmet Seyfettin Erol ve Oktay Bingöl, "Afganistan'da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, s. 175.

- Uluslararası toplum desteğinin artırılması ve BM'nin liderlik rolü almasının sağlanması,

Raporda, güvenliğin sağlanabilmesi için Afgan Hükümetinin Taliban ile müzakerelerde teşvik edilmesi ve bu yönde adımlar atılması ve sürecin kontrol altında tutulması üzerine de vurgu yapılmıştır. Başkan Barak Obama hazırlanan rapordaki veriler ve beyaz Saray'da yürütülen çalışmalarda, Afganistan ve Pakistan (AfPak) stratejisini 27 Mart 2009'da açıklamıştır. Yeni stratejide yukarıdaki hedeflerin yer almasıyla Şubat ayında açıklanan 17 bin kişilik kuvvete 4 bin kişilik takviye Afganistan'a yapılması ilk adım olarak belirlenmiştir.³⁵⁶

ABD'nin yeni AfPak stratejisi NATO çeşitli toplantılarında da tartışılarak kabul edilmiştir. Afgan güvenlik kuvvetlerinin teşkil ve eğitimini hızlandırmak amacıyla NATO Afganistan Eğitim Misyonunun (NATO Training Mission in Afghanistan (NTM-A)) kurulması ve geçiş programlarını koordinasyonu için ortak Afgan NATO Geçiş Komitesi (Joint Afghan NATO Inteqal Board- JANIB) kurulmuştur.³⁵⁷

ABD'nin AfPak stratejisinin temel olarak görülen hedef El Kaide örgütünü engellenmesi, ortadan kaldırılması ve bölgede güvenlik istikrarın sağlanması ve ABD ve uluslararası alana karşı tehdit oluşturabilecek konumdan çıkarılması şeklinde öngörülmüştür. Afgan güçleri kendiliğinde de Afganistan'da Taliban'a karşı

³⁵⁶ A.g.e., s. 176.

³⁵⁷ A.g.e., s. 178.

baş edebilecekleri kapasiteye çıkabilecekleri bir seviyeye geriletinceye dek, Taliban'ı zayıflatma olarak belirlenmiştir.³⁵⁸

Taliban ve El Kaide ile mücadele doğrultusunda Haziran 2009'da Afganistan'da ABD tarafından ISAF komutanı olarak görevlendirilen McChrystal 40 bin ilave kuvvet olarak ihtiyacını ABD'ye bir rapor ile bildirmiştir. ABD yeni stratejisinin de 33 bin asker göndermesini, kalan rakamı NATO ve ISAF'e üye devletlerin tamamlamasıyla 18-24 ay içinde Taliban'ın yükselişini, yerleşim merkezlerine girişini engellemek, Taliban'ı Afgan güvenlik kuvvetleri ile karşı mücadele edebileceği seviyesini geriletme, Afgan güvenlik güçlerinin teşkil teçhiz ve eğitimini hızlandırmak, savunma ve içişler bakanlıkları ile ilişkili Afganistan hükümetinin seviyesini yükseltmek, Temmuz 2011'den itibaren güvenliği Afgan hükümet güçlerine devretmek, 2014'e kadar Afganistan'dan kuvvetleri çekmek, 2014 sonrası Afganistan Hükümetine stratejik işbirliği ile destek sağlamaya devam etmek, Afgan Hükümetini Taliban ile müzakere ve uzlaşma çabalarına destek sağlamak olarak belirlenmiştir.³⁵⁹

ABD Afganistan'da savaşı ABD kuvvetlerini arttırmak, ülkenin ulusal ordu ve polis personelini güçlendirmek; sivil kapasitesini yükseltmek için kalkınma yardımlarını artırmakla temel hizmetlerin sunumu ve alt yapı sorunlarını gidermek; ortak bir güvenlik yaklaşımı oluşturması için Pakistan, İran, Rusya ve Orta Asya ülkeleri ile bu konuda diplomasi alanında önemli adımlar atmıştır.³⁶⁰

³⁵⁸ Demirtepe ve Erdoğan, **a.g.e.**, s. 60.

³⁵⁹ Erol, Bingöl, **a.g.e.**, s. 177.

³⁶⁰ Demirtepe, Erdoğan, **a.g.e.**, s. 62.

Bu bağlamda, ISAF İl İmar Timlerinin Provincial Reconstruction Teamin (PRT) bir kalkınma modeli olarak dönüşümü esas alınmıştır. Afganistan’da NATO ve ISAF’ın Başarılı bir geçiş için, Afgan güvenlik kuvvetlerinin gelecekte Taliban ve El Kaide’ye karşı kendi kendiliğine mücadele edebilme seviyesine ulaştırmak amaçlanmıştır. Afgan hükümetinin hukuk düzenini sağlama ve sosyo-ekonomik gelişmesinin devam edebilecek konuma gelmesini sağlamasına çaba gösterilmiştir.³⁶¹

4. Afganistan ve ABD Arasındaki Stratejik Anlaşma

Kabil ve Washington’un stratejik anlaşma üzerindeki devam etmekte olan müzakereleri, ilişkilerinin gelişme seyrinin devamıdır. Bu ilişkiyi farklı altı dönem olarak sınıflandırabiliriz:

1. İkinci Dünya Savaşı’ndan önce, Afganistan’ın ilgi göstermesi ve ABD’nin ilgisizliği.
2. Soğuk Savaş dönemi: az ve normal ilişkiler.
3. Afganistan’ın Kızıl Ordu tarafından işgali ve Afgan Mücahitlerine ABD desteği.
4. İç Savaş ve Taliban’ın ortaya çıkışı: Afganistan’ın bunalımından ABD’nin siyasi çıkışı.
5. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, terörizme karşı mücadele,
6. Stratejik ilişkiler yapılması için başlayan çabalar.

2005 yılında stratejik ilişkilerin kurulması için ABD ve Afganistan cumhurbaşkanları tarafından ortak bildirinin imzalanmasıyla somut adımlar

³⁶¹ Erol, Bingöl, **a.g.e.**, s. 178.

atılmıştır. Bu bildiri 2008 ve 2009 yıllarında o zamanki iki ülkenin dışışleri bakanları tarafından da imzalanmıştır.³⁶²

Başkan Barak Obama Afganistan’da yaptığı bir konuşmada 2014 sonrası Afganistan’da eğitim görevini yerine getireceğine dair bir kısım personelinin kalmasını ifade etmiştir. Bunun ardından da Afganistan’ın ABD ile daha geniş ve uzun vadeli bir anlaşmanın imzalanması beklenilmiştir. Ama bu anlaşma iki ülke tarafından bugüne kadar imzalanmamıştır. Eğer bu anlaşma imzalanacak olursa, ABD gelecekte Afganistan’a yönelik bu taahhütleri üstelenecektir. Bu anlaşmada iki tarafın taahhüt etmesiyle öngörülen uzun vadeli stratejik anlaşma da, işbirliği, barışı güvenliği kuruma, istikrar, devlet organlarını destekleme, demokrasi ve insan hakları, Sosyo-ekonomik gelişimine destek sağlamak ve bölgesel işbirliğini teşvik edilmesini sağlamakla kabul edilir. Anlaşmanın getirdiği faydaya vurgu yapılarak stratejik işbirliği, taraflar arasında karşılıklı saygı ve çıkarlar üzerine dayanmakta olduğu açıklanmıştır. Ayrıca iki taraf arasında Afganistan’ın ulusal egemenliği, bağımsızlığı ve ulusal birliği açıkça ifade edilmiştir. Belirtildiği gibi ISAF görevi 2014 yılının sonunda sona erecek, böylece ABD NATO çerçevesinde gelecekteki Afgan ulusal ordunun eğitimi, Afgan güvenlik güçlerine danışmanlık ve destekte bulunması beklenilecektir.³⁶³

ABD ve Afganistan stratejik anlaşmasına, Afganistan’ın bazı komşuları rahatsızlık bildirerek itiraz etmektedirler. Bu anlaşmayla ABD’nin Afganistan’da

³⁶² Rovayat-i Dast Aval Az Payman Istratejik Afghanistan va Amrika, http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2011/10/111014_k02-afg-usa-strategic-relations.shtml, (erişim tarihi: 26.05.2014)

³⁶³ “Enduring Strategic Partnership Agreement Between The United States Of Amerika And The Islamic Republic Of Afghanistan”, <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/2012.06.01u.s.-afghanistansignedtext.pdf>, (erişim tarihi: 26.05.2014).

yerleşmesini kendi zararlarına gören ülkeler Pakistan ve İran olmak üzere bilinmektedir.

Pakistan bölgede ABD'nin stratejik müttefiki olarak rol oynamasıyla bölgesel güç konumuna gelmiştir. ABD ve Afganistan'ın arasındaki stratejik anlaşmasının imzalanması, Pakistan'ın bölgede siyasi güvencesini zayıflamasına yol açması düşünülmektedir. Ayrıca bu anlaşmanın imzalanmasıyla, stratejik ve siyasi açıdan bölgede Afganistan Pakistan'ın yerinde, ABD'nin yanına geçecektir. Bununla beraber, bölgede ve Afganistan'da terörizmin asıl destekçisi olan Pakistan kendi başına yalnız kalacaktır.³⁶⁴

İran, Taliban'dan sonra Afganistan'da devlet kurulmasını desteklemişse de, kendi güvenliği açısından iki yan komşusunda Irak ve Afganistan olmak üzere, ABD güçlerinin bulunmasına iyi bakmamıştır. Afganistan yetkilileri, hiçbir ülkenin Afganistan toprağını hiçbir ülkeye karşı kullanmayacağına vurgu yapmalarına rağmen, 2014 sonrası imzalanacak bu stratejik anlaşmayı İran, ABD kuvvetlerinin Afganistan'da bulunmasının tespiti olması ve İran'ın çıkarı ve ulusal güvenliğini tehditti olacağını öngörmüştür. Ayrıca ABD ve Afganistan'ın arasındaki stratejik anlaşmanın imzalanmasıyla, İran ve Afganistan ilişkilerinin ulusal ilişkiler alanında azalmasına neden olacağı da düşünülmüştür.³⁶⁵

21-24 Kasım 2013 tarihleri arasında Kabil kentinde, söz konusu yapılacak stratejik anlaşma üzerine 17 farklı gruptan oluşan 2500 temsilcinin katılımıyla Loya Jirga toplantısı başlamıştır. Afganistan ve ABD arasındaki imzalanacak stratejik

³⁶⁴ İran- Pakistan va Payman Istratejik Amrika- Afghanistan, **Siyaset Roz, Makalat**, <http://www.siasatrooz.ir/vdcauy0.49nyy15kk4.html>, (erişim tarihi: 12.08.2014).

³⁶⁵ "İran- Pakistan ve Payaman...", **a.g.e.**

anlaşma maddeleri üzerine bahsedilerek bu toplantı devam etmiştir. Ülkede barış ve güvenliği getirilmesi için toplanan Loya Jirga temsilcileri, ABD ve Afganistan tarafından hazırlanan anlaşma maddeleri üzerine, 50 komiteye ayrılarak çalışmışlar ve oy birliğiyle bu anlaşmayı onaylamışlar.³⁶⁶

ABD ve Afganistan arasındaki yapılacak anlaşma üzere Loya Jirga temsilcileri tarafından alınan önemli kararları şöyle özetleyebiliriz: Afganistan cumhurbaşkanı Hamid Karzai'dan bu anlaşmayı 2013 yılının sonuna kadar ABD ile imzalanması ve meclise göndermesi istenilmiştir. Bu anlaşma iki taraf arasında 10 senelik bir süreye dayalı yapılmasıyla beraber güvenlik ve barışı Afganistan çapında sağlanmasına değinilmiştir. Afganistan'da suç işleyen ABD askerleri en azından Afganistan'da ABD mahkemelerinde yargılanması ve ABD hiçbir şekilde Afganistan'da hapisane kurması ya da yönetimi altında alamaması üzerinde durulmuştur. Tartışılan başka bir konulardan biride, ABD operasyon yapma ve evleri arama, güvenlik işbirliğinde söylenen üçüncü maddenin üçüncü fıkrasından hariç yapamayacağına dair karar alınmıştır.

Bu anlaşma çerçevesinde ABD, Afganistan'la Güvenlik işbirliğinde, Afgan ulusal güvenlik güçlerine ciddi bir şekilde eğitim sağlanmasıyla modern silahlarla ülke güvenlik güçlerinin teçhizedilmelidir. ABD kuvvetleri Afganistan toprağını başka bir ülke yada ülkelere karşı askeri hedef için yararlanamayacağı ama Afganistan hükümetinin izniyle olduğu halde mümkün olabilir olması nazere tutulmuştur. Afganistan hava sahası, ABD askeri güçleri ve sivil askeri güçlerinin giriş çıkışı ve para transferi gibi yönetimleri yasallaşması ve uygulanması öngörülmüştür. ABD

³⁶⁶ “Qatanamayi Loya Jirgayi Mashvarati”, <http://www.roushd.com/newsIn.php?id=16049>. (erişim tarihi: 12.07.2014).

operasyonu nedeni, Afganistan ve Afganistan halkının hukukuna zarar verilmesi takdirde, ABD kuvvetleri verilen zarar bedelini ödemek zorunda olmalarıdır. Diplomatik, siyasi, askeri ve iktisadi liste, Afganistan'a karşı ülke dışı tecavüz ya da tecavüze tehdit hedefine hemen hazırlanıp açıklanması, çevre korunması için kimyasal, biyolojiksel ve nükleer maddelerin kullanılmayacağı ve Afganistan hükümetinin nükleer stoklar ve silahları ülke topraklarında kullanılacağına engel olmasına dair karar alınmıştır. Loya Jirga'da karar alınan başka bir konulardan birde, eğer ABD kendi taahhütlerine doğru dürüst şekilde uymuyorsa, Afganistan birinci adımda ABD'ye öngörülen konuları iptal ve duruma göre çözüm yollarının karşılığını öngörülmesi şeklinde olmuştur.³⁶⁷

Loya Jirga temsilcileri bu anlaşma doğrultusunda ABD'nin Afganistan'da daimi bir şekilde kalmasına karşı olduklarını bildirmişlerdir. Ayrıca ABD ve Afganistan'ın arasında imzalanacak anlaşma sadece anlaşma çerçevesinde olup ne çok ne de az olmalı kararını alarak anlaşmanın uygulaması için tazminat olması gerektiğine de değinmişlerdir. ABD ve Afganistan'ın arasında imzalanacak her türlü belge Afganistan'ın Meclisi tarafından onaylanması ile beraber BM'de tescil edilmesine vurgu yapılmıştır.³⁶⁸

Afganistan ve ABD arasındaki imzalanacak stratejik anlaşma, Loya Jirga temsilcilerinin oy birliğiyle onaylanmasına rağmen cumhurbaşkanı Hamid Karzai bu stratejik anlaşmayı şimdiye kadar ABD ile imzalamamıştır.

³⁶⁷ "Qatanamayi Loya Jirgayi Maşvarati", a.g.e.

³⁶⁸ Loya Jirga Baa Payman Istratejik Baa Amrika Mavafegat Kard.
http://www.bbc.co.uk/persian/Afghanistan/2011/11/111118_109_jerga_statement.shtml,
(erişim tarihi: 02.06.2014)

Afganistan ve ABD stratejik anlaşması iç alanda hükümete gerekli gücü sağlaması ve güçlendirmesinden ziyade Afganistan'ın dış ilişkiler alanında dokunulmazlığa kavuşturacağı düşünülmektedir. Afganistan'ın dokunulmazlığı diğer ülkelerin tehdidi ve müdahalelerinden ancak bu ülkenin güçlenmesiyle olanaklı olacaktır.³⁶⁹

VI.Hamid Karzai Sonrası Afganistan

A. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Hamid Karzai'nin ikinci cumhurbaşkanlık dönemi Ağustos 2014'te biteceği dair gelecekteki seçimler için tedbirler alınmıştır. Bu amaçla Üçüncü cumhurbaşkanlık seçimleri 5 Nisan 2014 yılında başlamış vebirinci tur seçimlerde adaylardan kimse 50+1 oy kazanamayınca seçimler ikinci tura gideceği Afganistan Özgür Seçimler Komisyonu tarafından açıklanmıştır. Dolayısıyla bu dönemki seçimlerde en çok oy alan Dr. Abdullah Abdullah ve Dr. Aşraf Ghani Ahmedzai olmuştur. Bu doğrultuda ikinci tur seçimlerde, bu iki adayın yarışacağı belirlenmiştir. İkinci tur seçimleri 14 Haziran 2014 tarihinde en çok oy alan iki aday Dr. Abdullah Abdullah ve Dr. Aşraf Ghani Ahmedzai olmak üzere gerçekleşmiştir. Bu iki adaydan hangisi seçimleri kazanacağına dair resmi açıklanma yapılmamıştır. Ama bu kez Dr. Aşraf Ghani'nin Ahmedzai Abdullah Abdullah'a göre oyu çok olduğu anlaşılmıştır.

2014 cumhurbaşkanlık adaylarında biri olan Abdullah Abdullah, ilk tur başka adaylara göre çok oy almışken ikinci tur de Dr. Aşraf Gani Ahmedzai'yin oyu artarak cumhurbaşkanlık seçimlerini kazanacak duruma gelmiştir. Bu doğrultuda

³⁶⁹ Fasilnama-yi Mutaleat-i İstratejik, [Stratejik Çalışma Gazitesi], Sayı 25-26, Kabil, Markazi Mutaleat-i İstratejik Yayınları, 2011, s. 100.

Abdullah Abdullah seçimleri kabul etmeyerek seçimlerde hile yapıldığını öne sürmüştür.

2014'te yapılan ikinci tur Afganistan cumhurbaşkanlık seçimleri kargaşaya neden olmuş ve seçim sonucu açıklanmayınca ABD'nin dışişleri bakanı John Kerry 07 Eylül 2014 tarihinde ikinci kez olarak iki başkanlık seçimlerinde aday olanların arasında uyum sağlamak üzere Afganistan'a gelmiştir. John Kerry, 2014 ikinci tur seçimlerinde yarışan Dr. Aşraf Gani Ahmedzai ve Abdullah Abdullah arasında arabuluculuk yapmasıyla iki adaya BM gözlemciliği altında oyların tekrar baştan sayılması için ve ulusal birlik devletinin kurulmasına dair onlardan söz almıştır.³⁷⁰

Ama John Kerry'nin çabaları Afganistan'dan ülkesine döndükten sonra hiç bir sonuca ulaşmamıştır. Abdullah Abdullah ikinci tur seçimlerini boykot yaparak kurulacak yeni rejimi tanımayacağını savunmuştur. Dolayısıyla bu dönem seçimleri ciddi bir iktidar mücadelesi olarak ülkeyi siyasi krize sokmuştur.

Abdullah Abdullah'ın seçim sonuçlarını kabul etmeyeceğine dair ipuçları ortaya çıkınca 2 Eylül 2014 tarihinde ABD'nin dışişleri bakan yardımcısı Dug Farantes Kabil'e gelmiştir. ABD dışişleri bakanı'nın yardımcısı, başkan Barak Obama'nın Afganistan'da iktidar geçişinin barışçıl yöntemle devir edilmesi konusunda taraftar olduğunu söylemiştir. Ayrıca oyların baştan gözden geçirilmesi ve ulusal birlik hükümetin kurulması konusuna da değinen John Kerry önerilerine vurgu yapmıştır. Ayrıca Abdullah Abdullah ile ABD dışişleri bakanı John Kerry telefon ile bu konuda tekrar görüşmüşken, Afganistan'daki BM özel temsilcisi Yan

³⁷⁰ **Safar-i Ghayri Muntezerayi John Kerry Ba Afghanistan, [John Kerry'nin Beklenmeyen Afganistan Zeyareti],** <http://www.hamshahronline.ir/details/268075/world/asia>. (erişim tarihi: 25.08.2014).

Kobish, ABD büyükelçisi ve Avrupa birliğinin elçisi seçimlerle ilgili Abdullah Abdullah ile görüşmeler yapmışlardır.³⁷¹

Afganistan'da çabalara rağmen her ne kadar ulusal hükümet kurulmasına dair iki adaydan söz alınmışsa da bu sözler yerine getirilmemiştir. Tüm buna rağmen Abdullah Abdullah hükümete karşı eylemlere geçeceğini söylerken Dr. Abdullah Abdullah ekibine bağlı olan Balh valisi devlete karşı yeşil ve turuncu devrimi başlatacağını bildirmiştir.

Dolayısıyla demokratik çerçevede gerçekleşen seçimlerden sonra seçimleri kazanamayan taraf seçimleri tanımadığı vurgusunda bulunmuştur. Bu nedenle seçimleri kaybeden taraf silahlı çatışmaya gireceğine dair hazırlıklı durmuş ve rakip tarafın kazanması durumunda silahlı çatışmaya gireceğini öne sürmüştür.

14 Haziran 2014 tarihinde başlayan ikinci tur seçimleri, sonunda iki adayın ulusal hükümet kurma anlaşmasına varıldığı dair 21 Ağustos 2014'te Afganistan'ın Özgür Seçimler Komisyonu tarafından Dr. Aşraf Ghani Ahmedzai Afganistan'ın cumhurbaşkanı olarak ilan edilmiştir.³⁷²

Cumhurbaşkanlığı görevini Hamid Karzai'den devralan Aşraf Gani Ahmedzai, ilk önemli icraatını 30 Eylül 2014'te gerçekleştirdi. ABD Kabil büyükelçisi James Cunnigam ve Aşraf Gani Ahmedzai'nin güvenlik danışmanı Hanif Atmar, ABD askerlerinin 2014 sonrasında Afganistan'da kalmasını sağlayan antlaşmayı imzaladı. Cumhurbaşkanlığı sarayında yapılan imza törenine Afganistan

³⁷¹ Dastyar-i Wazir-i Kharicayi Amrika Vared-i Kabul Shud, [Amerika'nın Dışişler Bakanlığının Yardımcısı Kabil'e Geldi], http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2014/09/140902_zs_us_secretary_assistant_kabul.shtml. (erişim tarihi: 27.08.2014)

³⁷² <http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2014/09/>

cumhurbaşkanı Aşraf Gani Ahmedzai, birinci cumhurbaşkanı yardımcısı Abdul Reşit Dostum, ikinci yardımcı Server Daniş, icracı yönetici Abdullah Abdullah, Amerika'nın Kabil büyükelçisi James Cunningham ve birçok yetkili katıldı. İmza törenin ardından bir komuşma yapan Aşraf Gani Ahmedzai bu antlaşmayı Afganistan'ın çıkarlarına olduğunu dile getirdi. Aşraf Gani Ahmedzai ayrıca bu antlaşmanın Afgan yasalarına uygun olduğunu ve kesinlikle Afganistan'ın bütünlüğüne ve bağımsızlığına aykırı olmadığını sözlerine ekledi. Aşraf Gani Ahmedzai ayrıca bu anlaşmanın Afganistan'ın komşularına karşı herhangi bir tehdit içermediğini belirtti. 26 maddeden oluşan antlaşma sayesinde ABD ve diğer NATO ülkeler 2014 sonrasında Afganistan'da üs bulundurabilecek. Antlaşmaya göre ülkede dokuz NATO üssü bulunacak ve bu üstlerde sekiz bini Amerikan olmak üzere toplam on iki yabancı asker 2014 sonrası Afganistan'da kalmaya devam edecek. Bu askerler sadece Afgan ordusunu ve polisinden sorumlu olacak ve ülke içinde operasyon yapmayacak. NATO Afganistan'a önümüzdeki dört yıl boyunca her yıl 5.1 milyar olmak üzere toplam 22.4 milyar dolarlık askeri yardımda bulunacak.³⁷³

Bu dönem de iktidar mücadelesi güçlü bir şekilde demokratik seçimler çerçevesinde devam ederken bu mücadele her bir sonraki seçimlerde daha etkin bir hale gelmiştir ve bu iktidar mücadelesi bu dönem de etnikler arasında baş göstermeye başlamıştır. Yukarıda bahs edildiği gibi birinci seçimlerde her bir etnikten ve her milletten cumhurbaşkanlık seçimleri için aday çıkması ve ikinci cumhurbaşkanlık seçimlerinde de her etniğin kendi yararına göre ayrı bir aday desteklemesi, milletçilik hareketinin göstergesi olmuştur. Yapılan son 2014

³⁷³ ABD ve Afganistan Stratejik Güvenlik Anlaşması'nı İmzaladı, <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/abd-ve-afganistan-stratejik-haberi/1278897>. (erişim tarihi: 02.10.2014).

seçimlerinde farklı etniklerin farklı adayları desteklemesi, özellikle 2014 seçimlerinin ikinci turunda seçim sonuçlarının değişmesi Afganistan'da milletiliğin gulenmesini desteklemiştir.

B. Afganistan'ın Geleceği

ABD'nin AfPak stratejisinin de, 2014 sonrası Afgan hukuğeti'ne destek sağlanması ve stratejik işbirliğine bulunmasının bazı kararlar ngrlmştr. Başkan Barak Obama, stratejinin Afganistan ile uzun dönemli işbirliğinde olacağını belirtmiştir. Başkan Obama Afganistan'daki konuşmasında da; 2014'ten sonra Afganistan güçlerine eğitimin sağlanması yanında ABD kuvvetlerinin bir kısmını Afganistan'da kalacağını ifade etmiştir.³⁷⁴

ABD'nin savunma bakanlığının raporuna göre Afganistan güvenlik güçlerinin öngörülen kapasite ve sayısının üstüne bu hızla çıkarılmasıyla 2014'te Afgan güçlerinin tüm Afganistan'ın güvenlik sorumluluğunu stelenecek seviyeye ulaşacağını belirtilmiştir.³⁷⁵

04 Eylül 2014'te NATO yelerinin katılımıyla Wells'de gerçekleşen toplantıda, NATO genel sekreteri Anders Fogh Rasmussen Afganistan'ın desteklemesinde kararlı olduklarını bildirmiştir. Ander Fogh Rasmussen uluslararası güçler ve İSAF'ın bu sene Aralık ayının sonunda biteceğini söylerken bu tarihten sonra 350.000 Afgan kuvveti, Afganistan'ın güvenliğini sağlamak için görevlendirileceğini belirtmiştir. NATO genel sekreteri basın toplantısında konuşurken NATO 2014 sonrası Afganistan'a üç alanda yardımlarını devam

³⁷⁴ Erol, Bingöl, **a.g.e.**, s. 184.

³⁷⁵ **A.g.e.**, s. 181.

ettireceğini söylemiş ve bu çerçevede NATO Taliban'a karşı savaşma görevinin yanında, Afganistan kuvvetlerine eğitim, danışma ve destek sağlamayı 2015 yılının Ocak ayından itibaren başlayacaklarını açıklamıştır.³⁷⁶

Tüm bunlara rağmen 2014 sonrası Taliban'ın Afganistan'da güvenlik tehlikesi olarak devam edeceği öngörülmektedir. Ayrıca Afganistan'da devam eden gelen iktidar mücadelesi ülkeyi her zamanki gibi kargaşaya sokacağı mümkün görülmektedir. Afganistan'da çeşitli etniklerin bulunmasıyla kendi haklarını savunmak için mücadele etmektedirler.

³⁷⁶ Dabir Kuleli NATO Dar Hemayat Az Afghanistan Hamchunan Mutaahed Hastim, [NATO Genel Sekreteri Afganistan'a Halen Yardım Edeceklerine kararlıyız], http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2014/09/140904_zs_rasmussen_press_conference.shtml. (erişim tarihi: 25.08.2014).

SONUÇ

Afganistan tarih boyunca dış güçlerin müdahalelerinin maruz kalmış ve ülkede iktidar mücadelesi veren gruplar, farklı etnik ve ideolojik kimlikler altında çatışmaya devam etmiştir. I. ve II. dünya savaşları sırasında tarafsız politikalar izleyen Afganistan, 1950 yıldan sonra tekrar dış güçlerin müdahale alanı olmaya başlamıştır. 1965 yılından sonra ortaya çıkan siyasi partiler, iktidar mücadelesinde yeni bir dönemi Afganistan başlatmışlardır. Bu çerçevede, 1965 yılından önce iktidar mücadelesi sadece hükümette yer almak isteyen bir avuç elit arasında cereyan ederken; bu yıldan sonra siyasi partilerin kurulmasıyla ideolojik mücadele de başlamıştır. 1973 yılından itibaren ülkede iktidar mücadelesi ve dış güçlerin müdahalesi dahayöğun bir hal almıştır.

1973 yılında monarşi yıkılarak kurulan cumhuriyet rejimine karşı, yerel İslamcı güçler ve solcu partiler mücadele etmeye başlamışlardır. Mücadele sonucu, 1973'te kurulan rejim solcu komünist partiler tarafından 1978'de devrilmiştir. Kurulan yeni rejim, iktidarını sağlamlaştırmak için halka baskı yapmaya başlamış ve baskı altında kalan halk rejime karşı ayaklanmıştır.

Hükümete karşı ayaklanmalar devam ederken SSCB ordusu 27 Aralık 1979'da, Afganistan'ı işgal etmiştir. Afganistan'ın SSCB tarafından işgali üzerine ABD ve birkaç ülke harekete geçmiş ve işgalden sonra Afganistan'daki komünist hükümet karşıtı kişi ve gruplara yönelik desteğini güçlendirmişlerdir. Bu gruplar Pakistan toprağında örgütlenmeye başlamıştır. Başta ABD olmak üzere Batı dünyasından ve hatta Arap ülkelerinden sağlanan destekler SSCB'ye karşı şiddetli bir direniş hareketi başlamasına neden olmuştur.

SSCB, işgalden sonra mücahitlere karşı mücadelede büyük kayıplar vermiştir. Askeri harcamalarından dolayı yaşanan ekonomik ve mali sıkıntılarının artması, SSCB'yi zor bir duruma sokmuştur. Sonuçta, işgalden yaklaşık on yıl sonra SSCB Afganistan'dan çekilmeye karar vermiştir. Böylece Nisan 1988 tarihinde Cenevre'de Pakistan, Afganistan, SSCB ve ABD arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu doğrultuda, SSCB Afganistan'dan çekilmeye başlamış ve 15 Şubat 1989'da son SSCB askerinin sınırdan geçmesiyle çekilme süreci tamamlanmıştır.

Soğuk savaş döneminde sıcak çatışma alanı olarak dünya gündeminin ön sıralarında yer alan Afganistan, SSCB'nin çekilişle gündemdeki öncelikli yerini kaybetmiş ve süper güçlerin ülkeye yönelik ilgisi azalmıştır. Söz konusu soğuk savaş döneminde ABD Afganistan'a yönelik anti-komünist bir dış politika izlemiştir. Bu kapsamda ABD, SSCB karşıtı unsurları çok yönlü desteklemiştir.

SSCB'den gelen destekle, Kabil'deki Dr. Necibullah yönetimi, 1992 yılına kadar iktidarını devam ettirebilmiş. İktidarı ele alan mücahit grupları kendi aralarında iktidar paylaşımı için çatışmalara girmişler ve ülkedeki kentler özellikle Kabil kenti hayalet bir kente dönmüştür. Böylece bu dönemde ülkede iç savaş yoğun bir şekilde devam etmiştir. Mücahit grupların arasında çatışmalar devam ederken başka bir güç 1994 yılında Taliban adıyla ortaya çıkmıştır. Bu grup Afganistan çapında hızlıca yayılmaya başlamış ve ülke toprağının %90'ından fazlasını ele geçirmiştir.

Taliban döneminde, ülkede yapılmış olan bütün sosyal, kültürel ve eğitim reformları değiştirilerek Afganistan'da şeriat kanunları uygulanmıştır. Taliban rejimi, kadınları sosyal hayattan koparmış, kız çocuklarını okula gitmekten men etmiş. Film ve müziği yasaklamış, sakalsız erkeklere ceza vermiş. İç savaş ve Taliban döneminde

yaklaşık on yıl içerisinde Afganistan, uluslararası politikadan uzak kalmıştır. Ancak 11 Eylül olayı ortaya çıkınca Afganistan uzun bir aradan sonra tekrar uluslararası politikanın merkezine yerleşmiştir.

11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin oluşturduğu komisyonun araştırmalarında olayların El Kaide lideri Bin Ladin tarafından gerçekleştirdiği söylenmiştir. Bunun üzerine NATO üye devletleri 12 Eylül 2001 tarihinde bir araya gelmiş ve NATO Antlaşması'nın 5. Maddesi kapsamında bir karar benimseyip Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirilmişlerdir. NATO tarafından BM'ye bildirilen kararda ABD'ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının dış güçler tarafından yapıldığına dair kanıt ve belge bulunması nedeniyle BM antlaşmasının 51. Maddesi kapsamında ABD'nin kendini savunma hakkını kazandığı ve NATO üye devletlerinin de bu konuda ABD'ye yardım etmekle mükellef oldukları ileri sürülmüştür.

Güvenlik Konseyi aldığı kararlar ile BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde yer alan 39. maddenin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak 11 Eylül saldırıların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini saptamış; böylece BM Antlaşması'nın çatısını oluşturan ortak güvenlik sisteminin uygulanması için bir yol açılmıştır. Güvenlik Konseyinin yaptığı ilgili tespitite başka bir ülkeye karşı kuvvet kullanma konusunda ne ABD nede İngiltere'ye yetki verilmiştir.

Yukarıdaki BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Eylül 2001 günü aldığı 1368 sayılı karar ve 29 Eylül 2001 günü aldığı 1373 sayılı kararlarında, 11 Eylül saldırılarına karşı ABD ve NATO'nun Afganistan'a karşı kuvvet kullanma ve askeri operasyonlarda bulunabileceğine dair açık bir şekilde izin verildiği

bulunmamaktadır. ABD ve NATO tarafından El Kaide ve Taliban'a karşı başlatılan operasyonla, Kabil ve Afganistan'ın diğer illeri kolaylıkla ele geçirilip Taliban rejimi devrilmiştir.

ABD'nin müdahalesi ardından BM Güvenlik Konseyi 14 Kasım 2001'de Afganistan'da bir geçici yönetimin oluşturulmasını öngörmüştür. Ayrıca istikrar ve güvenliğin sağlanması için barış gücünün kurulması, üye devletlerin katkıda bulunmalarıyla 1378 sayılı kararı ile öngörülmüştür. Ardından 5 Aralık 2001'de Almanya'nın Bonn Kentinde BM'nin Afganistan'daki önemli grupları davet etmesiyle, Bonn konferansı kurulmuştur. Ülkeyi Temmuz 2002'ye kadar yönetecek 30 üyeli geçici hükümetin öngörülmesiyle Bonn Antlaşması 6 Aralık'ta imzalanmıştır.

Başlayan birinci cumhurbaşkanlık seçimlerinde ülkede bulunan gruplar arasında ciddi bir iktidar mücadelesi yaşanmıştır. Ancak bu iktidar mücadelesi bu kez demokrasi çerçevesinde sınırlı kalmıştır. Ama 2009'daki ikinci cumhurbaşkanlık seçimlerinde Afganistan'da bulunan etnik gruplar kendi çıkarlarına göre farklı adayları desteklemişlerdir. Bu desteklemeler bazı etnik grupları birbirine yakınlaştırırken bazı etnik grupları birbirinden uzaklaştırmaya başlamıştır. Bunun üzerine 2014 cumhurbaşkanlık seçimlerinde, adaylar arasında ciddi bir şekilde rekabet yaşanıp bu rekabet taraftarları arasında daha da güçlenmiştir. 2014 seçimlerinin birinci turunda hiç bir adayın 50+1 oy alamaması nedeniyle seçimler ikinci tura gitmiş. İkinci turda muhtemel kazanacak grup, kaybedecek grup tarafından sahtekârlık yaptığı gerekçeyle kınanmıştır. Kayıp edecek grup sahtekârlık

ve hile olduğu iddiasıyla ülkenin illerinde silahlı olarak hazırlıklı durmuş ve Kabil kentinin bazı bölgelerinde silahlı gösteriler sergilemiştir.

ABD'nin, Afganistan stratejisine göre 2014 sonrası Afgan hükümeti'ne destek sağlamaya ve stratejik işbirliğine devam edeceği hedef tutulmuştur. Başkan Barak Obama, stratejinin Afganistan ile uzun dönemli işbirliğinde olacağını belirterek 2014-2024 yılları arasını kapsayan 10 yıllık geçiş sürecinde Afganistan'ı desteklemeyi taahhüt etmiştir.

“Afganistan'da iktidar mücadelesi neden silahlı çatışmaya dönüşmektedir ve dış güçlerin rolü nedir” sorusu, tezin girişinde sorulan temel soruydu. Bu tezde cevaplanmaya çalışılan bu soruya dair varılan sonuç, Afganistan'ın her dönemde büyük güçler ve bölgesel güçler için stratejik öneme sahip olmasının, çatışmanın ortaya çıkmasındaki temel neden olduğudur. Dış müdahaleler nedeniyle Afganistan'da istikrarlı ve güçlü bir hükümet kurulmamıştır. Böylece ülkede iktidar mücadelesi çok sayıda grubun arasındaki silahlı çatışmaya dönüşme eğiliminde olmuştur.

Ayrıca son dönemlerde Afganistan'da devam etmekte olan iktidar mücadelesi, dış güçlerin desteğiyle ideolojik çerçevede devam etmeye başlamıştır. İktidar mücadelesinin çatışmaya dönüşmesine neden olan başka bir faktör de Afganistan'da farklı etniklerin bulunmasıdır. Afganistan'da iktidarda olan etnik grubun üyeleri, başka etniklere hak tanımamıştır. Özellikle son dönemlerde etnikler arasında başlayan iktidar mücadelesi gizlenemez hale gelmiştir.

ÖZET

Bu çalışmada, Afganistan'ın sürekli olarak iktidar mücadelelerinde maruz kaldığı ve dış müdahaleleri da bu konuda dolaylı ya da doğrudan müdahalede bulundukları özellikle 1973-2014 yıllar arası ele alınmıştır.

Birinci bölümde, krallık rejiminin devrilmesi ve cumhuriyet yönetiminin kurulması, cumhuriyet rejimine karşı başlayan islamcı hareketler, solcu partilerin yaptığı darbe ve iktidarı ele geçirmeleri incelenmiştir.

İkinci bölümde SSCB'nin doğrudan Afganistan'da askeri müdahalede bulunduğu, halk ve mücahit grupların işgalci güce karşı mücadeleleri, müdahale ile ilgili BM'nin kararı, SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi ve SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra devam eden SSCB yanlısı rejimin islamcı gruplar tarafından devrilmesine kadar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde mücahit grupların iktidara gelmesi, Taliban'ın ortaya çıkışı, iktidara gelmesi ve iç ve dış siyaseti ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde 11 Eylül'den sonra 11 Eylül ile ilgili NATO ve BM kararları, Taliban'la mücadele, Taliban'ın devrilmesi, Bonn antlaşması, Afganistan'da yeni bir dönemin başlaması, Taliban'ın yeniden güçlenmesi, ABD'nin 2009 Afganistan stratejisi, Afganistan ABD stratejik anlaşması ve 2014 sonrası Afganistan ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, İktidar Mücadelesi, Dış Müdahaleler

ABSTRACT

In this study, the continuous struggle for power in Afghanistan and foreign intervention, that directly or indirectly in this regard is studied. Especially from 1973-2014.

In the first chapter, the disappearance of the kingdom period, the establishment of republican government, beginning the Islamist movement and the leftist parties impervious coup and seized power, have been mentioned.

In the second chapter, the USSR direct military intervention in Afghanistan, people's and mujahideen groups in struggle against the occupied forces. The UN's decision on the intervention of the USSR, USSR withdrawal from Afghanistan, After withdrawal of the USSR and the USSR continued pro-regime until it was overthrown by Islamist groups have been investigated.

In the third chapter, the coming to power of the mujahideen groups, the emergence of the Taliban and the interior and foreign politics of them have been discussed.

In the Fourth chapter, after September 11, NATO and UN resolutions about September 11, the fight against the Taliban, the Taliban's overthrow, Bonn agreement, the start of a new era in Afghanistan, the Taliban's re-empowerment, the United States 2009 Afghanistan strategy, Afghanistan and the US strategic agreement and Afghanistan after 2014 have been discussed.

Keywords: Afghanistan, Power Struggle, Foreign Intervention.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Afghanistan, [Afganistan],Tehran, Vazarat-i Omor-i Kharijahk İran Yayınları, 2007.

AndishmandMuhammed İkrām, **Amerika Dar Afghanistan, [Amerika Afanistan'da]**, Kabil, Bangah Mayvand Yayınları, 2007.

Andishmand Mohammmad İkrām, **Salhay-i Tajavuz va Moqavumat, [Tecavüz ve Direniş Yılları]**, Payman Yayınları, 2004.

Ansari Khoja Bashir Ahmad, **Afghanistan Dar Atash-e Neft, [Afganistan Petrol Ateşinde]**,Kabil, Bangah İntesharat-e Mayvand, 2012.

Arny George, **Afganistan Guzargah-i Keshwar Gushayan, [Afganistan Fatihler Güzergahı]**, Çev: Muhammed Yusuf Elmi ve Habibulrahman Hala, Peşavur, Saba Ketabkhana Yayınları, 2007.

Aydingün İsmail, Özdemir Ali Murat, **11 Eylül: Küresel Felakete Yerel Yorumlar**, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.

Beg Rauf, **Adı Afganistan'dı Tdalianların Eline Nasıl Düştü?**, İstanbul, Turan Kültür Vakfı yay,[t.y.].

Begi Abdulrauf, **Afghanistan Bad Az Piruzi-yi İnkelaab İslami Ta Soqut-i Shumal Ba Dast-e Taliban, [Afganistan İslami Devrimden Kuzeyin**

Taliban'ın Eline Düşmesinde Kadar],Peşavur, Kitab Forushi Balkh Yayınları, 2000.

Demirel Emin, **Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmalı Ülkeler Afganistan**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, [t.y.].

Farhang Mir Muhammed Sediq, **Afganistan Dar Panc Karn-e Akhir**, [Afganistan Son Beş Yüz yılda],Cilt 1, Peşavur, Hakim Sanayi Yayınları,1989.

Fasilnama-yi Mutaleat-i İstratejik, [Stratejik Çalışma Gazitesi], Sayı 25-26, Kabil, Markazi Mutaleat-i İstratejik Yayınları, 2011.

Ghaznavi Abuzar Pirzada-yi, **Tarikh Siyasi Afghanistan-i Muaser**, [Afganistan'ın Çağdaş Siyasi Tarihi],Tahran, İhsan, 2010.

Girardet Edward, **Rusya'nın Afganistan'daki Savaşı**, Çev. Yuluğ Tekin Kurat, Ankara, O.D.T.Ü. Yayınları, 1984.

Gheyasi Turyalay, **Maa va Jaamea-yi Madani**, [Biz ve Madani Ortam], Maşhed, Sunbula Yayınları, 2004.

Gündüz Süleyman, **Afganistan Taliban ve Ladin**, İstanbul, Birey Yayınları, 2001.

Hadiyan Hamid Peşgah, **Tahavul Siyaset-i Defay-i va Amniyet-i Ayalat-ı Mutahida Pas az Yazdahe september**, [Savunma Siyasetinin Değişimi ve 11 Eylül Sonrası ABD'nin Güvenliği],Tahran, Matiran Yayınları, 2007.

Hayfee Khalil, **Afghanistan Takhta Khez-i İstimar**, [Afghanistan İstimar **Toprağı**], Kabil, Bangah Mayvand Yayınları, 2010.

Henshall Ia ve Morgan Rowland, **11 Eylül ve Medeniyetler Çatışması Amerikan Yalanları**, Çev. Güneş Ayas/Bora Alioğlu, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2006.

Kamgar JamilRahman, **Havadisi Tarikh Afghanistan**, [Afghanistan'ın Tarihsel **Olayları**], Kabil, Bangah ve Mayvand Yayınları, 2008.

Kehzad Ahmed Ali, **Afghanistan Dar Partav-e Tarikh**, [Afghanistan Tarihini **İşığında**]Tahran, Dunya-yı Kitab Yayınları, 2010.

Kelyford Mary louise, **Sarzamin va Mardumi Afganistan**, [Afghanistan Halkı ve **Toprağı**], Çeviri Murtaza Asadi Kabil, Gaznavi Kitabkhane Yayınları, [t.y.].

Krakowski Elie D., **Afganistan: Unutulan Savaş**, Çev. Hüseyin Dermiş, Ankara, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1987.

Köni Hasan, **Amerika'nın Uluslararası Politikası**, Ekim Yayınları, İstanbul, 2007.

M. Esmail Muhammed Ebrahim, **Trajik Afganistan**, İstanbul, Tarih Düşünce Kitapları Yayınları, [t.y.].

Mahdizada Ghulam Reza ve Cokar Kayvan, , **Tururizm va Amniyet-i Baynılmıllal pas az 11 september 2001**, [Terörizm ve 11 Eylül 2001 Sonrası **Uluslararası Güvenlik**],Tahran, Beyşah Yayınları, 2011.

Maley William, **Fundamentalism Reborn? Afghanistan And The Taliban**, London, C. Hurst & Co. Yayınları, 2001.

Mamun Razaq, **Raz-i Khabida Esrar-i Marg-i Daktar Naceebullah, [Yatan Sır Dr. Necibullah'ın Ölüm Sır]**, Kabil, Said Yayınları, 2009.

Marrs Jim, **CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları**, Çev. Bülent Ucupunar, İstanbul, Kesit Yayınları, 2007.

Musbahzada Said Muhammed Baqer, **Tarikh Siyasi Mukhtasar Afghanistan,[Afganistan'ın Kısa Siyasi Tarihi]**, Mashhad, Marandiz Yayınları, 2009.

Niya Ziba Farzin, **Seyaset-i Kharici Pakistan: Taghir va Tahavul, [Pakistan'ın Dış Politikası: Değişim ve Tahavül]**, Tahran, Dış işler Bakanlığı basım ve yayın merkezi, 2006.

Pajwak Abdul Qayum, Daifoladian Ali &, Hassani Mehdi, **Ravabet-i Khariji-yi Amrika va Afghanistan,[ABD ve Afganistan'ın Dış İlişkileri]**Kabil, Farhan Yayınları, 2010.

Rashid Ahmad, **Taliban İslam, Neft va Bazi-i Bozurg Naw Dar Asya-i Miyana,[Taliban İslam, Petrol ve Orta Asyada Yeni Oyun]**,çev. Abdulvudud Zafari, Kabil, Bangah Mayvand Yayınları, 2008.

Saikal Amin, **Modern Afganistan A History of Struggle and Survival**, New York, I.B. Tauris Yayınları, 2004.

Saray Mehmet, **Afganistan ve Türkler**, Ankara, ASAM Yayınları, 2002.

Sönmezoğlu Faruk, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der yayınları, 2009.

Sediği Jelalluddin, **Afghanistan Dar Dayratul Maaruf Tacik**, [Afghanistan Tacik Ansiklopedisinde], Peşavur, Mayvand Yayınları, 2004.

Selim Yavuz, **Ah Afghanistan**, Ankara, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları, 2003.

Sönmezoğlu Faruk, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der yayınları, 2009.

Tamana Faramarz, **Siyaset-i Kharici Amrika dar Afghanistan**, [Amerikanın Afghanistan'daki Dış Politikası], Tahran, Pujoh kadah-e Mutaleat-e Rahbordi Yayınları, 2008.

Tanin Zahir, **Afghanistan Dar Qarn-e Bistum**, [Afghanistan Yirminci Yüzyılda] Tahran, Teef Nigar Yayınları, 2005.

Uslubaş Fevzi **Büyük Oyundan Büyük Kaosa, Taliban ve Avrasya'da Cihad**, Ankara, Karınca Yayınları, 2010.

Uysal Hasan, **Adı Afghanistan**, Ankara, öteki Yayınları, 1996.

Whelan Richard, **El Kaidecilik İslama Tehdit, Dünya'ya Tehdit**, Çev. Hüseyin Bağcı, Bayram Sinkaya ve Pınar Arıkan, Ankara, Platin Yayınları, 2006.

Yaraşır Volkan, **11 Eylül: Gerçeğin Çölüne Hoş Geldiniz**, İstanbul, Gendaş Kültür Yayınları, 2001.

Zeydan Ahmet Muvaffak, **Taliban'ın Yükselişi**, İstanbul, İlimyurdu Yayınları, Çeviri Hülya Afacan, 2010.

Makaleler:

Burget Fazıl Ahmet, “Durand hattı: Afganistan –Pakistan arasında yaşanan kavga’nın diğeri adı”, **Ortadoğu Analizi**, Cilt 5, Sayı 56, 2013, Sayfa 60-67.

Burget Fazıl Ahmed, “Afganistan’da 2014 Beklenirken: Taliban Örgütü ve Yeni Bir Siyasal Sürece Doğru Yeni Gruplaşmalar”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 5, Sayı 52, 2013, Sayfa 95-103.

Çiftçi Sabri, “Amerika’nın Yeni Savaşı: Taliban’ın Önlenemez Yükselişi ve Afganistan’da Devlet İnşasının sınırı”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 2, Sayı 22, 2010, Sayfa 74-81.

Demirtepe M. Turgut ve Erdoğan İbrahim, “Obama’nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt yok, Sayı 17, 2009, Sayfa 49-83.

Erol Mehmet Seyfettin ve Bingöl Oktay, “Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, 2010, sayfa 173-187.

Fevzi Firuz, “Afganistan’da Türkoloji Ve Türkçe Çalışmaları Hakkında Bir Araştırma”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2, 2013, Sayfa 493-503.

Han Ahmet K., “Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük Afganistan’da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir

Jeopolitik İnceleme”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 2, Sayı 2, 2011, Sayfa 57-95.

Hatatçı Ülkü, “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu’nun Bir Değerlendirmesi”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 2, Sayı 7, 2006, Sayfa 80-98.

“İran- Pakistan va Payman İstratejik Amrika- Afghanistan”, **Siyaset Roz, Makalat**, Sayı 3088, 2012,

Karaca Kutay, “A Historical Glance at the Problems of Afganistan and Future Foresihts”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, 2011, Sayfa 39-67.

Korkmaz Sertaç, Canalp, “El- Kaide ve İslamofobi”, **Afro-Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, .

Mutaleat-i İstratajik, Kabil, Markazi Mutaleat-i İstartejik Yayınları, Sayı 13-14 2007, Sayfa 125-127.

Önal Hilal, “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 6, Sayı 23, 2010, Sayfa 43-71.

Örnek Serdar, “On bir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu”, **Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt, Sayı, 2012, Sayfa 108-134.

Özer Sanem, Öğuz Ceren Uysal, Atvur Senem, “NATO ve ABD'nin değişen Güvenlik Stratejilerinin Afganistan Örneğinde Değerlendirilmesi”,

Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (19)
2010, sayfa 257-285.

Saydam Mehmet, “ABD’nin Uluslararası Hukuk Çıkmazı: Afganistan Müdahalesi”,
Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt 2, Sayı
19-20, 2010, Sayfa 68-76.

Şahin Mehmet, “ABD’nin “Müslüman” Savaşçıları”, **Akademik Orta Doğu
Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2008, Sayfa 43-56.

Yazıcı Orhan, “Afganistan’daki Otorite Boşluğunun Tarih Temelleri ve Bölge
Güvenliği Üzerindeki Etkileri”, **History Studies**, Cilt 2, sayı 1, 2010,
sayfa 221-237.

Yılmaz Nuh, “ABD'nin AF-PAK Stratejisi Ekseninde Afganistan Seçimleri”,
Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Cilt, Sayı 11, 2009,
Sayfa 3-27.

Yılmaz Aliye, “Amanullah Han’ın ıslahatları ve Atatürk”, **SDÜ Fen Edebiyat
Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt, Sayı 21, 2010, Sayfa 155-165.

Akçay Engin, “Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları”, **Ankara,
Turgut Özal Üniversitesi Yayınları**, 2012, Sayfa 102-103.

Tezler:

Bağbaşıoğlu Arif, **ABD’nin Afganistan’a Düzenlediği Askeri Müdahalenin
Hukuksal Dayanaklarının Değerlendirilmesi**, (Yüksek Lisan Tezi,
Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004).

Büyükbaş Murat, **Amerika Birleşik Devletler'inin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan yeni Yönetim Yapısı**,(Yüksek lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta, 2006).

Ömer Atilla, **Pakistan'ın Doğuşundan Günümüze Afganistan- Pakistan İlişkileri**, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011).

Polat İrfan, **11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi**, (Yüksek lisan Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta, 2006).

Saaie Muhammed Aleem, **Afganistan'da Siyasi Partiler Tarihçesi**, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta, 2009).

Şeyhanlıoğlu Hüseyin, **11 Eylül Sonrası Değişen Dünya Dengelerinde Afganistan**, (Yüksek Lisan Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2004).

Yücebaş Burcu Çam, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan Politikalarının İkinci Körfez Savaş sonrası Dönemde Amerikan Kamuoyundaki Yansımalar**, (Yüksek Lisans, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011).

İnternet Kaynakları:

“Afghanistan

Time”,http://www.afghanistantimes.af/news_details.php?id=1376&&cid=4

“Afganistan”, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan>, (erişim tarihi: 08. 07.2014).

“Afganistan ve Afganistan Tarihi”, <http://www.msxlabs.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/10412-afganistan-ve-afganistan-tarihi.html>, (erişim tarihi: 31.12.2013).

“Afganistan:TarihselBirBakış”,DoktorZayar,<http://marksist.net/DUN/Afganistan%20Tarihsel%20Bir%20Bakis.htm>, (erişim tarihi: 31.12.2013).

“Afganistan’ın Beş Yılı”, A.B.D. Savunma Bakanlığı Raporu,
<http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/afganbesyil.pdf>, (erişim tarihi: 24.05.2014).

“Afganistan’da Cumhurbaşkanlığın Seçimleri” Hk. Türkiye Cumhuriyeti Dışişler Bakanlığı,no -203 -03-kasim-2009 -afganistan da-cumhurbaşkanligi-secimleri-hk.tr.mfa. (erişim tarihi:18.06.2014).

“Afganistan 2009 Devlet Başkanlığı ve Vilayet Konseyleri Seçimleri”, Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi,
<http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/Afganistan-secim-degerlendirmesi.pdf>. s. 7.

“Qatanamayi Loya Jirgayi Mashvarati”,
<http://www.roushd.com/newsIn.php?id=16049>. (erişim tarihi: 12.07.2014).

“Loya Jirga Baa Payman Istratejik Baa Amrika Mavafeqat Kard”.

http://www.bbc.co.uk/persian/Afghanistan/2011/11/111118_109_jirga_statement.shtml, (erişim tarihi: 02.06.2014)

“Safar-i Ghayri Muntezerayi John Kerry Ba Afghanistan, [John Kerry’nin Beklenmeyen Afganistan

Zeyareti”,<http://www.hamshahrionline.ir/details/268075/world/asia>. (erişim tarihi: 25.08.2014).

“Dastyar-i Wazir-i Kharicayi Amrika Vared-i Kabul Shud, [Amerika’nın Dışişler Bakanlığının Yardımcısı Kabil’e Geldi”,

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2014/09/140902_zs_us_secretary_assistant_kabul.shtml. (erişim tarihi: 27.08.2014)

“Dabir Kuleli NATO Dar Hemayat Az Afghanistan Hamchunan Mutaahed Hastim”, [NATO Genel Sekreteri Afganistan’a Halen Yardım Edeceklerine kararlıyız],

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2014/09/140904_zs_rasmussen_press_conference.shtml. (erişim tarihi: 25.08.2014).

“Rovayat-i Dast Aval Az Payman Istratejik Afghanistan va Amrika”,

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2011/10/111014_k02-afg-usa-strategic-relations.shtml, (erişim tarihi: 26.05.2014)

“Enduring Strategic Partnership Agreement Between The United States Of Amerika And The Islamic Republic Of Afghanistan”,

<http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/2012.06.01u.s.-afghanistansignedtext.pdf>, (erişim tarihi: 26,05,2014).

“Dou Muqam-i Arshad-i Afghanistan İstifa Dad”, [İki Afganistan büyük makamı İstifa etti],

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2010/06/100606_k01_af_security_resign.shtml (Erişim tarihi: 15.07.2014.).

Delhi Policy Group – Barış ve Çatışma Programı, “Afganistan’da Barış ve İstikrar: Komşularının Katkısı”,<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3947>, (erişim tarihi: 26.05.2014).

Geçiş Döneminden Sonra Afganistan’da Direniş Başlıklı Rapor Hakkında Bir Değerlendirme, <http://www.mgk.gov.tr/index.php/gecis-doeneminden-sonra-afghanistan-da-direnis#>. (erişim tarihi: 08.06.2014).

“Negahi Ba İntikhabat-i Afghanistan”, [Afganistan Seçimlerine bir Bakış],
http://www.jomhourieslam.com/13921214/13921214_09_jomhori_islami_siasi_0004.html. (erişim tarihi: 25.08.2014).

“Afganistan Ülke Raporu, Boğaz İçi İşadamlar Derneği”,
http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/afghanistan_raporu_nisanS.pdf.

“Rahnemayi Piramun İntikhabat Parlamani Afghanistan”, [Afganistan Parleментар seçimlerine yol gösterme], <http://www.areu.org.af/Uploads/EditionPdfs/518D-Guide%20to%20Parliamentary%20Elections-Book-print.pdf>. (erişim tarihi: 15.08.2014).

“Tahir Tamer, İkinci Afgan Loya Jirga Toplantısı ve Türk-Afgan İlişkileri”,www.kumakale.net/makaleler/00258.html, (erişim tarihi: 20.06.2014).

“Fazıl Ahmed Burget, Karzai Yönetimi Kurtlar Sofrasında”, TÜRKSAM, Ocak 2012, <http://www.turksam.org/tr/a2579.html>. (erişim tarihi: 25. 05. 2014).

Uruj va Suqut-i Doktor Najeebullah, <http://kabulpress.org/my/spip.php?article3077>, (erişim tarihi:14.07.2014).

Muhammed Eshaq Tokhi, “Doktor Najeebullah va Khoruj-i Niru hayi Nezami Şoravi az Afghanistan”, [http://www.payamewatan.com/Article-4/Dr.Najibullah-&-withdrawal-of-Soviet-troops-\(E.Tokhi\).pdf](http://www.payamewatan.com/Article-4/Dr.Najibullah-&-withdrawal-of-Soviet-troops-(E.Tokhi).pdf), (erişim tarihi: 14.07.2014).

“Rusya’nın Afganistan İşgalı”,<http://www.uhim.org/images/tarihte/1329227308.pdf>,

“The Constitution of Afghanistan”,<http://www.cmi.no/afghanistan/background/docs/DraftConstitution.pdf>, (erişim tarihi: 25.08.2014).

“Dost Muhammed Han”, http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dost_Muhammed_han, (Erişim Tarihi: 10.08.2014).

“İran- Pakistan va Payman Istratejik Amrika- Afghanistan, Siyasat Roz, Makalat”, <http://www.siasatrooz.ir/vdcauyn0.49nyy15kk4.html>, (erişim tarihi: 12.08.2014).

<http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Haritalar/Images/5-idari%20b%C3%B6l.pdf>

“ABD ve Afganistan Stratejik Güvenlik Anlaşması’nı İmzaladı”, <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/abd-ve-afganistan-stratejik--haberi/1278897>. (erişim tarihi: 02.10.2014)

Loya Jirga nedir?

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040114_afgan_loyajirga.shtml,

(erişim tarihi: 25.08.2014).

Raporlar ve Diğer Kaynaklar:

Atlas-e Jahan, [Dünya Atlası], Tahran, 2005, s. 19.

Afganistan Ülke Raporu, T.C. Başkanlık TİKA. s. 29.

Afganistan ve Pakistan’da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri,

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Asya Araştırmaları

Programı, Rapor No 31, Mart 2011, Sayfa 31-60, s. 34.

Missed Opportunities The İmpact Of DDR ON SSR in Afganistan, **Special Report**,

Washington, United States Institute OF Peace, 2011, s. 3-4.

EKLER

Ek 1:Afganistan Devlet Başkan ve Başbakanlar Tablosu 1973-2014

NO	DEVLET BAŞKANI	İKTİDAR TARİHİ	BAŞBAKAN	İKTİDAR TARİHİ
1	DAVUT HAN	17.07.1973	DAVUT HAN	17.07.1973
		27.04.1978		27.04.1978
2	NURMUHAMMED TARAKİ	01.04.1978	HAFİZULLAH EMİN	01.05.1978
		08.10.1979		09.10.1979
4	HAFİZULLAH EMİN	0.10.1979	HAFİZULLAH EMİN	15.09.1979
		27.12.1979		27.12.1979
	BABRAK KARMAL	01.01.1980	—	
		04.05.1986		
5	DOKTOR NECİBULLAH	04.05.1986	—	
		16.04.1992		
6	SİBGATULLAH MÜCADEDİ	28.04.1992	GÜLBEDDİN HİKMETYAR	24.04.1992
		15.06.1992		15.04.1992
7	BURHANUDDİN RABBANİ	15.06.1992	GÜLBEDDİN HİKMETYAR	15.06.1992
		22.12.2001		22.06.2001
8	MOLA OMAR	29.10.1996	—	
		07.12.2001		
9	HAMİD KARZAI GEÇİCİ	22.12.2001	—	
		11.06.2002		
10	HAMİD KARZAI GEÇİCİ	11.06.2002	—	
		09.10.2004		
11	HAMİD KARZAI	09.10.2004	—	
		02.11.2009		
12	HAMİD KARZAI	02.11.2009	—	
		0.9.2014		

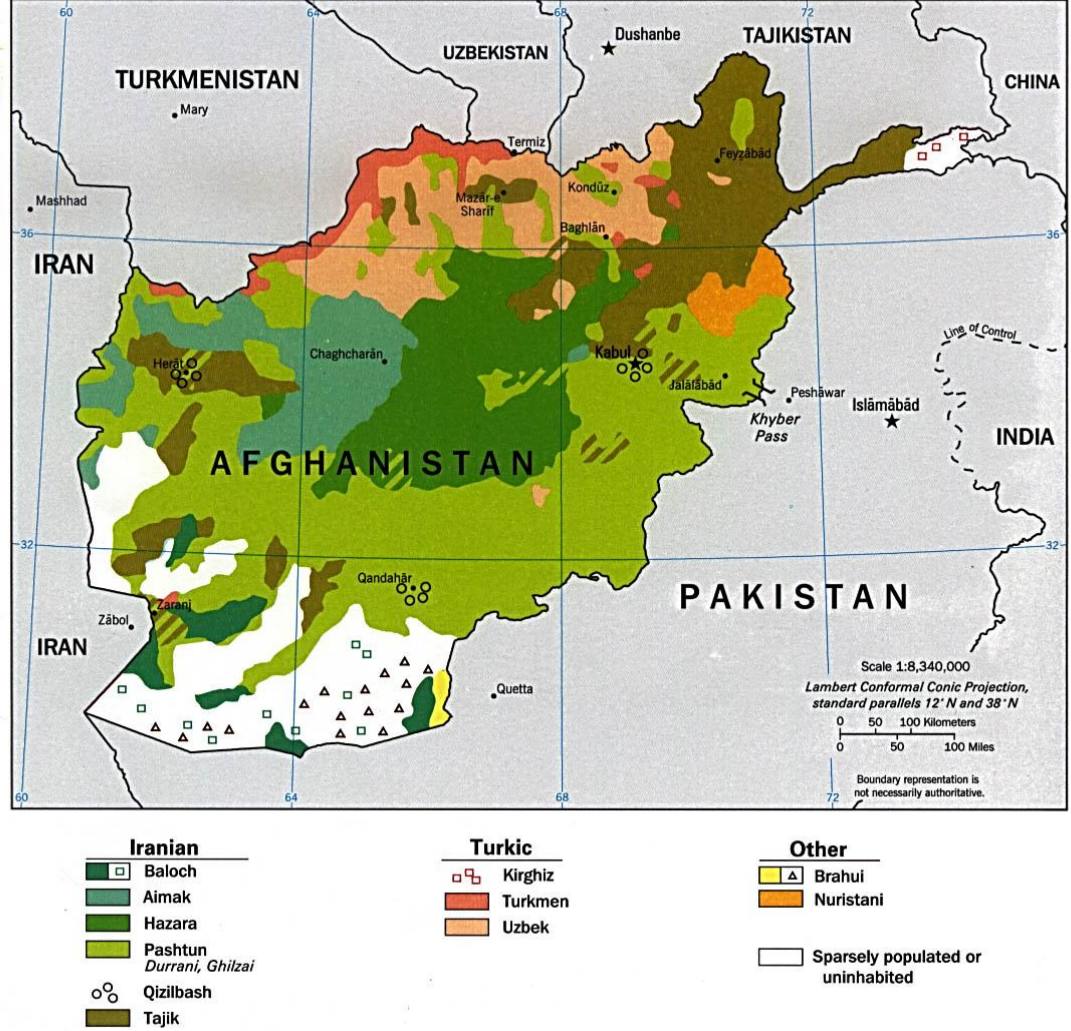
EK 2:Afganistan'ın Siyasi Haritası³⁷⁷

³⁷⁷<http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Haritalar/Images/5-idari%20b%C3%B6l.htfh.jpg>

EK 3: Afganistan'ın Etnik Haritası³⁷⁸

Ethnolinguistic Groups in Afghanistan

802551 (R00434) 6-97

³⁷⁸ <http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Haritalar/Images/11etnik%20yap%C4%B1%202.jpg>

EK 4: Durand Hatti³⁷⁹

³⁷⁹ http://www.afghanistantimes.af/news_details.php?id=1376&&cid=4